

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΦΥΛΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

**Κάνοντας σεξ σαν Έλληνες: Οι πολιτικές του σεξ στην κατασκευή του Ελληνικού
έθνους μέσα από τον συστημικό πολιτικό λόγο για το Σύμφωνο Συμβίωσης στην
Ελληνική Βουλή.**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Άγγελος Γεωργιάδης
AM 5233M019

Αθήνα, 2024

Τριμελής Επιτροπή

Χαρά Καραγιαννοπούλου Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου
(επιβλέπουσα)

Αλεξάνδρα Χαλκιά Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Νίκη Παπαγεωργίου Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Αριστοτελείου Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης

Copyright © Άγγελος Γεωργιάδης 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση ότι αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνεται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή γνώμων του συγγραφέα.

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε σε μία χρονική περίοδο που ήταν ιδιαίτερα επαγγελματικά πιεσμένη και συναισθηματικά φορτισμένη για εμένα. Η ολοκλήρωσή της οφείλεται εν πολλοίς στην παρουσία και στη βοήθεια που έλαβα από κάποιους ανθρώπους σε αυτό το χρονικό διάστημα.

Πρωτίστως θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κυρία Χαρά Καραγιαννοπούλου για πάρα πολλούς λόγους. Αρχικά για την εμπιστοσύνη, την υπομονή, την βοήθεια και τις γνώσεις που μου παρείχε κατά την εκπόνηση της εργασίας. Καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής της εργασίας ήταν παρούσα ανά πάσα στιγμή που τη χρειαζόμουν και με κατατόπιζε με πολλή υπομονή και σαφήνεια. Η βοήθεια της, τόσο κατά την επιλογή του θέματος της εργασίας, όσο και σε όλα τα στάδια της εκπόνησης ήταν πολύτιμη, και εξίσου πολύτιμη ήταν και η εμπιστοσύνη και η ενθάρρυνση εκ μέρους της. Η ευγνωμοσύνη μου, ωστόσο, προς το πρόσωπό της δεν περιορίζεται σε αυτό το χρονικό διάστημα. Η εργασία αυτή είναι αποτέλεσμα μίας ακαδημαϊκής πορείας που χάραξα μέχρι εδώ, χάρη στην κυρία Καραγιαννοπούλου. Σε ένα ακαδημαϊκό πλαίσιο όπου οι κυρίαρχες θεωρήσεις των Διεθνών Σχέσεων «απορρίπτουν» τις έμφυλες προσεγγίσεις, ενώ η οπτική του φύλου στις Διεθνείς Σχέσεις είναι ριζοσπαστική, η κυρία Καραγιαννοπούλου καταφέρνει να διατηρεί μαθήματα φύλου εντός του τμήματος ΔΕΠΣ, και χάρη σε εκείνη και σε αυτά τα μαθήματα ήρθα σε επαφή με τις σπουδές φύλου, που άλλαξαν εκ θεμελίων, εκτός από τα ακαδημαϊκά μου ενδιαφέροντα και τον τρόπο που αντιλαμβάνομαι τα πράγματα. Τόσο στο προπτυχιακό, όσο και στο μεταπτυχιακό επίπεδο η παρουσία και η υποστήριξή της ήταν αναντικατάστατες και μου δίδαξαν δια του παραδείγματος τι σημαίνει ενσυναίσθηση, εμπιστοσύνη και ουσιαστική διδασκαλία. Η ευγνωμοσύνη μου και ο θαυμασμός μου προς εκείνη δεν μπορεί να αποτυπωθεί σε ένα κείμενο.

Έπειτα, θα ήθελα να ευχαριστήσω και όλες τις καθηγήτριες του ΔΠΜΣ Φύλο, Κοινωνία, Πολιτική, για τις γνώσεις που μας παρείχαν κατά τη διάρκεια αυτών των δύο ετών του ΔΠΜΣ. Το βάθος και η ποιότητα των γνώσεων που παρέχονται άνοιξε τους ορίζοντες όλων μας. Διατηρώ (και διατηρούμε) ιδιαίτερο θαυμασμό και σεβασμό προς εκείνες και για το γεγονός ότι μέσα σε ένα αντίξοο ακαδημαϊκό περιβάλλον που «αντιμάχεται» τις σπουδές φύλου εξακολουθούν να διεκδικούν ακαδημαϊκό «χώρο» για αυτό το πρόγραμμα.

Ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ οφείλω και στις συμφοιτήτριες και στους συμφοιτητές μου. Η βοήθειά τους στην καθημερινότητα του μεταπτυχιακού, τόσο ακαδημαϊκά όσο και συναισθηματικά, και ειδικά κατά το διάστημα εκπόνησης των διπλωματικών μας εργασιών ήταν κεντρική και αναγκαία. Οι συζητήσεις μας τόσο εντός όσο και εκτός

της ακαδημαϊκής αίθουσας με ενέπνευσαν, μου έδωσαν κίνητρο και μου διεύρυναν τους ορίζοντες. Τα δύο αυτά χρόνια δεν θα ήταν τα ίδια χωρίς εκείνες και εκείνους και νιώθω τυχερός που τις/τους γνώρισα.

Θέλω, τέλος, να απευθύνω, ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ και στην οικογένειά μου που με στήριξε μέσα σε αυτό το ακαδημαϊκό μου ταξίδι. Στους γονείς μου Βίκυ και Τάσο που ακόμα και αν δεν κατανοούσαν εξ ολοκλήρου το αντικείμενο των σπουδών με στήριξαν με πάρα πολλούς τρόπους. Σε ό,τι έχω καταφέρει μέχρι εδώ είναι αδιάλειπτα το στήριγμά μου. Λόγω της εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας αλλά και κατά την διάρκεια των μαθημάτων του ΔΠΜΣ τους επισκέφτηκα ελάχιστα και εκείνοι δεν έπαψαν να με στηρίζουν στιγμή. Στους αδελφούς μου Αλέξη και Άλκη που ήταν πάντα διαθέσιμοι και με βοήθησαν τόσο με τις σκέψεις, τις απόψεις και τις γνώσεις τους όσο και με την υποστήριξη, την ενθάρρυνση και την αγάπη τους. Στην οικογένειά μου συμπεριλαμβάνω και τους φίλους και τις φίλες μου, που όλο αυτό το διάστημα ήταν μαζί μου στις δύσκολες στιγμές και με βοηθούσαν να αποφορτίζομαι και πάντα να συνεχίζω. Την εργασία αυτή την αισθάνομαι ως μία συλλογική δουλειά όλων μας.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	3
Περίληψη.....	6
Abstract.....	8
Εισαγωγή.....	9
Θεωρητικό Μέρος.....	19
Μεθοδολογία.....	31
Κεφάλαιο 1ο: Μηχανισμοί Εξουσίας στη Διασταύρωση Σεξ και Έθνους.....	36
Κεφάλαιο 2ο: Το Φιλελεύθερο Σεξουαλικό Υποκείμενο στο Έθνος-Κράτος.....	58
Κεφάλαιο 3ο: Ομοκανονικότητα, Ομοεθνικισμός και Βιοπολιτική.....	81
Συμπερασματικές σκέψεις.....	87
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	92

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διερευνά τους τρόπους με τους οποίους οι Λόγοι (Discourses) που (ανα)παράγουν το Ελληνικό έθνος, επιδιώκουν να ελέγξουν τις πολιτικές του σεξ και τις σεξουαλικότητες των έμφυλων πολιτών. Μελετώνται και αναλύονται οι δημόσιοι πολιτικοί Λόγοι που αρθρώνονται στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, κυρίως στις συζητήσεις που προηγήθηκαν της ψήφισης του νόμου 4356/2015 για την θεσμοθέτηση της πρόσβασης των ομόφυλων ζευγαριών στο δικαίωμα σύναψης Συμφώνου Συμβίωσης, αλλά και εκείνοι που διαμεσολαβήθηκαν στις Ολομέλειες της Βουλής για τη διαχείριση του προσφυγικού, τον θάνατο στρατιωτικών «εν ώρα καθήκοντος», τη διεύρυνση του δικαιώματος του εκλέγειν σε άτομα δεκαεπτά ετών και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Η παρούσα εργασία επιλέγει να εστιάσει στους λόγους των κοινοβουλευτικών εκπροσώπων του ΣΥΡΙΖΑ και της Νέας Δημοκρατίας. Για την ανάλυση αυτών των λόγων χρησιμοποιείται η document analysis (Davie & Wyatt 2011) η οποία αντιλαμβάνεται τα έγγραφα ως πηγές βασισμένες σε κείμενο το οποίο παράγεται, λειτουργεί και αναλύεται εντός ενός κοινωνικο-ιστορικού συγκειμένου. Ο συγγραφέας προχώρησε στην ανάλυση του ερευνητικού υλικού υιοθετώντας την αντίληψη του Άντερσον (1997) περί του έθνους ως «φαντασιακής κοινότητας» και χρησιμοποιώντας τους θεωρητικούς φακούς που προσφέρει ο Φουκώ σχετικά με την εξουσία, τη βιοπολιτική και το φιλελεύθερο υποκείμενο. Επίσης θεωρητικές θεάσεις όπως η πολιτική διάσταση του σεξ της Rubin (1984), η ανάλυση του σεξ στον δημόσιο χώρο (Μπερλαντ & Ουόρνερ, 2022), η σεξουαλική πολιτότητα όπως τη συζητά η Σαμπσάι (2022) αλλά και ο στοχασμός γύρω από την ομοκανονικότητα της Duggan (2002) και του ομοεθνικισμού της Puar (2022) βοήθησαν στην ανάδειξη και μελέτη ποικίλων διαστάσεων. Η έρευνα κατέδειξε πως το νεωτερικό ελληνικό υποκείμενο κατασκευάζεται σεξουαλικά μέσα σε συστήματα εξουσίας, όπως ο οριενταλισμός, η «λευκότητα», η «δυτικότητα» και ο (νέο)φιλελευθερισμός, τα οποία διέπουν την εθνική του ταυτότητα μέσω μηχανισμών εξουσίας, όπως η οικογένεια, οι αντιλήψεις περί δημόσιου χώρου, η (α)ορατότητα, οι πολιτικές ταυτότητας κ.λπ. Η ανάλυση των κοινοβουλευτικών Λόγων έδειξε πως το ελληνικό έθνος βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης από την σεξουαλικότητα των μελών του και φροντίζει να αναπαράγεται από τους θεσμούς της, ενώ αισθάνεται απειλούμενο από «μη εθνοπαραγωγικές» σεξουαλικές

πολιτικές. Η δε σεξουαλικότητα, φαίνεται να συγκροτείται μέσα από πολλαπλά «φίλτρα», πολιτισμικές εγγραφές και «κανονικότητες».

Λέξεις Κλειδιά: έθνος, σεξ, σεξουαλικότητα, εξουσία, Λόγος, Ελληνικό Κοινοβούλιο, Σύμφωνο Συμβίωσης.

Abstract

This study explores the ways in which the Discourses that produce the Greek nation seek to control the politics of sex and the sexualities of gendered citizens. It examines and analyzes public political discourses articulated in the Hellenic Parliament, particularly during the debates preceding the passage of Law 4356/2015, which granted same-sex couples the right to enter into a Cohabitation Agreement. Additionally, it considers discussions from parliamentary sessions addressing refugee management, the death of military personnel "in the line of duty," the extension of voting rights to 17-year-olds, and intercultural education. The study focuses on the discourses of representatives from SYRIZA and New Democracy. Document analysis (Davie & Wyatt, 2011), which views documents as text-based sources produced, functioning, and analyzed within a socio-historical context, was employed. The author analyzed the research material using Anderson's (1997) concept of the nation as an "imagined community" and theoretical frameworks offered by Foucault on power, biopolitics, and the liberal subject. Additional theoretical perspectives, such as Rubin's (1984) political dimension of sex, Berlant and Warner's (2002) analysis of "sex in public", and sexual citizenship as discussed by Sabsay (2022), along with reflections on Duggan's (2002) homonormativity and Puar's (2022) homonationalism, contributed to uncovering and studying various dimensions. The research demonstrated that the modern Greek subject is sexually constructed within systems of power such as orientalism, "whiteness," "Westernness," and (neo)liberalism, which permeate its national identity through mechanisms and technologies like the family, perceptions of public space, (in)visibility, identity politics, etc. The analysis of parliamentary Discourses revealed that the Greek nation is dependent on the sexuality of its members and ensures its reproduction through its institutions, while feeling threatened by "non-nation-producing" sexual politics. Sexuality appears to be constituted through multiple "filters," cultural inscriptions, and "normalities".

Keywords: nation, sex, sexuality, power, discourse, biopolitics, Greek Parliament, Cohabitation Agreement.

Εισαγωγή

Στην Ελλάδα, στις 20 Σεπτεμβρίου του 2015, μέσα σε ένα πολυτάραχο πολιτικό σκηνικό, με συνεχείς παραιτήσεις κυβερνήσεων πριν τη λήξη της θητείας τους και στο αποκορύφωμα της οικονομικής κρίσης, εκλέγεται για δεύτερη φορά ως πρώτο κόμμα ο Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ), που σχηματίζει κυβέρνηση συνεργασίας με το συντηρητικό, (ακρο)δεξιό κόμμα Ανεξάρτητοι Έλληνες (ΑΝΕΛ). Η κυβέρνηση αυτή, ειδικά στο πρώτο διάστημα της παραμονής της στην εξουσία, θα προβεί σε μία σειρά από σημαντικές μεταρρυθμίσεις, που στην παρασκευαστική τους διαδικασία θα προκαλέσουν αντιδράσεις και αμφιλεγόμενες τοποθετήσεις τόσο στον δημόσιο λόγο εντός του Κοινοβουλίου, όσο και εκτός αυτού, και θα εισχωρήσουν στις «ιδιωτικές» συζητήσεις σε συναντήσεις φίλων, σε οικογενειακά τραπέζια, σε κρεβατοκάμαρες και σε πολλούς άλλους χώρους, καθώς θα θέσουν υπό διερώτηση μία σειρά από παραδοσιακές παραδοχές για το υποκείμενο, στο σώμα, το έθνος και τη σεξουαλικότητα.

Η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί με τον δημόσιο πολιτικό λόγο που αρθρώνεται στο Ελληνικό Κοινοβούλιο και αφορά τα έμφυλα, εθνικά και σεξουαλικά σώματα των ανθρώπων (Ελλήνων/νίδων πολιτών/τιδών) εστιάζοντας στα πεδία του έθνους και της σεξουαλικότητας και στους τρόπους με τους οποίους αυτά αλληλοδιαμορφώνονται καθώς το ένα εμπλέκεται στο άλλο. Αναζητούνται, λοιπόν, οι διασταυρώσεις έθνους και σεξουαλικότητας στους λόγους των κοινοβουλευτικών εκπροσώπων με σκοπό να καταστούν ορατές οι πολύπλοκες γραμμές εξουσίας που συγκροτούν τα (εθνικά και ταυτόχρονα σεξουαλικά) υποκείμενα εντός του σύγχρονου ελληνικού κοινωνικού συγκειμένου.

Οι κοινοβουλευτικές συζητήσεις που επιλέχθηκε να συνθέσουν το ερευνητικό σώμα και να τύχουν ανάλυσης στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας είναι εκείνες που αφορούν την ψήφιση του νόμου 4356/2015, ο οποίος θεσμοθέτησε την πρόσβαση στον θεσμό του Συμφώνου Συμβίωσης (ΣΣ) και για τα ομόφυλα ζευγάρια (22.12.2015), τη διαχείριση του προσφυγικού και τον θάνατο Ελλήνων στρατιωτικών «εν ώρα καθήκοντος» (11.02.2016), την αλλαγή του εκλογικού νόμου (19 και 20.07.2016) και

τη διαπολιτισμική εκπαίδευση (30.08.2016). Σε όλες αυτές τις συζητήσεις τα ζητήματα της σεξουαλικότητας, του έθνους, των εθνικών ταυτοτήτων και του εθνικισμού αναδύονται, και διαπλέκονται δυναμικά. Κύρια θέση στην ανάλυση έχει η συζήτηση για το ΣΣ διότι είναι πολυδιάστατα σημαντική, μιας και κυρίως αυτή δίνει το έναυσμα για λεκτικούς και διανοητικούς διαξιφισμούς που αφορούν το έθνος, και τη σεξουαλικότητα. Είναι η πρώτη φορά που το ελληνικό κράτος απέδωσε στα ομόφυλα ζευγάρια ορισμένα τουλάχιστον δικαιώματα, αναγνωρίζοντας την ύπαρξή τους και εν μέρει ορατικοποιώντας τα, με ό,τι όφελος ή κόστος συνεπάγεται αυτό. Ο νόμος 4356/2015 δεν είναι μία πολιτική έμπνευση του ΣΥΡΙΖΑ, αλλά είναι αποτέλεσμα πολυετών αγώνων ενός κινήματος που συνάντησε σκληρές αντιστάσεις, βία, καταστολή και απώλειες. Για αυτούς τους λόγους, η συζήτηση επηρέασε και απασχόλησε σε πολύ μεγάλο βαθμό την ελληνική κοινωνία και το κοινωνικοπολιτικό γίνεσθαι και προκάλεσε πληθώρα συζητήσεων. Οι όροι υπό τους οποίους έγιναν αυτές οι συζητήσεις και το πως αξιολογείται η επίδρασή τους στο κοινωνικό σύνολο, θα αναπτυχθούν παρακάτω.

Εστιάζοντας, λοιπόν, σε αυτή τη χρονική περίοδο και τις συζητήσεις που διεξάγονται στο ελληνικό κοινοβούλιο με θέμα, κυρίως, τη θεσμοθέτηση του Συμφώνου Συμβίωσης μεταξύ ομόφυλων ανθρώπων, η παρούσα εργασία θα επιχειρήσει την διερεύνηση των λόγων που αρθρώνονται γύρω από το ζήτημα και θα προσπαθήσει να αναγνώσει και να κατανοήσει τις ποικίλες διαστάσεις των διασταυρώσεων των συστημάτων εξουσίας όταν το έθνος και η σεξουαλικότητα απασχολούν από κοινού τους κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους. Θα διερευνήσει τους τρόπους με τους οποίους η κοινωνική κατασκευή του έθνους (επανα)κατασκευάζεται και (ανα)παράγεται μέσα στους δημόσιους πολιτικούς λόγους και τους τρόπους με τους οποίους αυτοί οι Λόγοι επιδρούν στην έκφραση της σεξουαλικότητας και επιδιώκουν να την ελέγξουν. Από το σύνολο των κοινοβουλευτικών λόγων που διατυπώθηκαν εντός του κοινοβουλίου επιλέγονται μόνο αυτοί του ΣΥΡΙΖΑ και της ΝΔ, των δύο κομμάτων που έχουν τη νομιμοποίηση του μεγαλύτερου μέρους της εκλογικής βάσης, στην αριστερά και στη δεξιά, και κατ' επέκταση αναπαρήχθησαν περισσότερο, τόσο στον δημόσιο λόγο, όσο και στις διαπροσωπικές «ιδιωτικές» συζητήσεις.

Στόχος της εργασίας είναι να διερευνήσει τις σύνθετες γραμμές εξουσίας, όπως προκύπτουν από τα κυρίαρχα συστήματα εξουσίας και εφαρμόζονται πάνω στα έμφυλα, σεξουαλικά και εθνικά σώματα. Τα ερωτήματα που θα απασχολήσουν είναι: Πώς εργαλειοποιούνται οι σεξουαλικότητες και οι πολιτικές του σεξ στην (ανα)παραγωγή του ελληνικού έθνους; Πώς κατασκευάζεται η νεωτερική ελληνικότητα μέσα από το πεδίο της σεξουαλικότητας και ποιός/-α είναι ο «ιδανικός-ή» Έλληνας/ίδα σεξουαλικός/-ή πολίτης/-ίδα; Ποιά συστήματα εξουσίας κυριαρχούν στον σύγχρονο ελληνικό δημόσιο (κοινοβουλευτικό) λόγο και επιδρούν στο έμφυλο σώμα το οποίο εκλαμβάνεται ως σημείο τομής έθνους-σεξουαλικότητας; Ποιός είναι ο ρόλος των κατασκευών της «λευκότητας», της «δυτικότητας», αλλά και του (νεο)φιλελευθερισμού σε αυτή την «εξίσωση»; Οδηγούμαστε προς μία «κανονικοποίηση» των «αποκλινόντων» από το εθνικό φαντασιακό σεξουαλικών ατόμων ή μπορούμε να εντοπίσουμε ένα πεδίο ενδεχόμενης αντίστασης και ριζοσπαστικοποίησης του έθνους και της «σεξουαλικότητας της εθνικής συμμετοχής»; Θα μπορούσαμε μέσα από αυτή την ανάλυση να διακρίνουμε εν δυνάμει χώρο για διασάλευση του κυρίαρχου έθνους, και κατ' επέκταση διαφορετικά σεξουαλικά μέλλοντα εντός μίας άλλης αντίληψης περί έθνους;

Πριν όμως περάσουμε στην παράθεση και ανάλυση του υλικού (στα επόμενα κεφάλαια της εργασίας), θεωρείται απαραίτητη μία σύντομη αναφορά στο πρόσφατο ιστορικο-πολιτικό συγκείμενο, εντός του οποίου αναδείχτηκαν οι κοινοβουλευτικοί εκπρόσωποι που διεξήγαγαν τις υπό μελέτη συζητήσεις και στους αγώνες του κινήματος που έφεραν το αίτημα της ισότιμης πρόσβασης στον γάμο στο πολιτικό προσκήνιο και τους όρους υπό τους οποίους το εισήγαγαν.

Η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ σχηματίζεται τον Σεπτέμβριου του 2015 σε ένα πολιτικό περιβάλλον γεμάτο αβεβαιότητες, ενόσω η οικονομική κρίση και τα μέτρα λιτότητας ταλανίζουν για άλλη μία χρονιά τη χώρα και η προσφυγική κρίση κορυφώνεται. Η πολιτική ιστορία της χώρας, δεν περιλάμβανε μέχρι τότε κυβερνήσεις όπως αυτή, καθώς από τη μεταπολίτευση και έπειτα, η χώρα κυβερνήθηκε είτε από το ΠΑΣΟΚ είτε από τη Νέα Δημοκρατία.

Όταν η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ αναλαμβάνει τη διακυβέρνηση της χώρας έχει προηγηθεί η λήψη δανείου από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και η κύρωση του πρώτου «Μνημονίου» από την ελληνική Βουλή (επί κυβερνήσεως Γ. Παπανδρέου), έχουν ληφθεί αυστηρά μέτρα λιτότητας και οικονομικής και δημοσιονομικής εξυγίανσης του κρατικού μηχανισμού, έχει παραιτηθεί η κυβέρνηση Παπανδρέου (ενόψει της υπογραφής δευτέρου δανείου και Μνημονίου -2011-) έχουν προηγηθεί οι κυβερνήσεις Παπαδήμου, και Νέας Δημοκρατίας, ΠΑΣΟΚ, ΔΗΜΑΡ (2012) υπό την πρωθυπουργία του Α. Σαμαρά, η οποία διαλύθηκε στο τέλος του 2014 και κήρυξε πρόωρες εκλογές. Ο ΣΥΡΙΖΑ κερδίζει αυτές τις εκλογές με 149 έδρες και σχηματίζει κυβέρνηση με τους δεξιούς συντηρητικούς ΑΝΕΛ. Η ανάδειξη του ΣΥΡΙΖΑ ως πρώτου κόμματος συνδέεται έντονα με την λαϊκιστική αντιμνημονιακή ρητορική που εξέφρασε εντός αυτού του χρονικού διαστήματος. Τον Ιανουάριο του 2015 η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ αναλαμβάνει καθήκοντα και μετά από ένα δύσκολο καλοκαίρι (όπου μεταξύ άλλων επιβλήθηκαν και capital controls) η κυβέρνηση παραιτείται και επαναπροκηρύσσονται εκλογές τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, ο ΣΥΡΙΖΑ αναδεικνύεται ξανά πρώτο κόμμα με μόλις 4 έδρες λιγότερες και ξανασχηματίζει κυβέρνηση με τους ΑΝΕΛ.

Έτσι το κοινοβουλευτικό σκηνικό το διάστημα 2015-2016, που θα απασχολήσει την εργασία, διαμορφώνεται ως εξής. Κατά πλειοψηφία εκπροσωπείται στο ελληνικό κοινοβούλιο ο ΣΥΡΙΖΑ, στον οποίο δίνεται μία «δεύτερη ευκαιρία» και ηγηθεί του κράτους με τον φιλολαϊκό προσανατολισμό που επί χρόνια πρόβαλε. Εφόσον στο οικονομικό-φορολογικό σκέλος το τρίτο δάνειο και το τρίτο μνημόνιο μέτρων έχουν ήδη υπογραφεί, ο ΣΥΡΙΖΑ «οφείλει» να προβεί σε άλλες πολιτικές που να αναδεικνύουν την αριστερή του ταυτότητα. Μία από αυτές είναι και το νομοσχέδιο του Συμφώνου Συμβίωσης για ομόφυλα ζευγάρια. Ακολουθεί η Νέα Δημοκρατία, της οποίας πια ηγείται ο Κυριάκος Μητσοτάκης, που εκπροσωπεί μία πιο (νεο)φιλελεύθερη και φιλοευρωπαϊκή συνιστώσα του κόμματος, σε σχέση με τον Αντώνη Σαμαρά που κυβέρνησε την τριετία 2009-2011. Στην παράταξη, ωστόσο, εξακολουθούν να διατυπώνονται και βαθιά συντηρητικοί και ακροδεξιοί λόγοι. Τρίτο κόμμα στις εκλογές αυτές αναδεικνύεται η Χρυσή Αυγή (πρώτη φορά στην Ελλάδα η λαϊκιστική - φασιστική- ακροδεξιά βρίσκει τόσο μεγάλη εκλογική νομιμοποίηση). Ακολουθούν η Δημοκρατική Συμπαράταξη, συνασπισμός του ΠΑΣΟΚ με τη Δημοκρατική Αριστερά

από τον κεντροαριστερό χώρο, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος, το επίσης κεντροαριστερό Ποτάμι, οι συντηρητικοί ή και ακροδεξιοί Ανεξάρτητοι Έλληνες και η Ένωση Κεντρώων.

Σε ό,τι αφορά το ιστορικό του ΛΟΑΤ και ομοφυλοφιλικού κινήματος και τις δράσεις του που οδήγησαν μέσα από επάλληλες πιέσεις την κυβέρνηση στο να φέρει προς ψήφιση το εν λόγω νομοσχέδιο για το ΣΣ για ομόφυλα ζευγάρια, κρίνεται σκόπιμο να μελετηθεί η δράση των κινήματων ήδη από τη δεκαετία του 90. Ταυτόχρονα, είναι σημαντικό να αναφερθεί και η κριτική που το ίδιο το ΛΟΑΤΚ κίνημα και ιδίως το κούηρ κίνημα διατύπωσε σε σχέση με αυτό.

Σύμφωνα με την Καντσή, τη δεκαετία του 90, οι απόψεις εντός του κινήματος ήταν διφορούμενες σε σχέση με τη νομιμοποίηση του ομόφυλου γάμου, καθώς παρότι οργανώσεις όπως η Ελληνική Ομοφυλοφιλική Κοινότητα και η Σύμπραξη στήριζαν τη διεκδίκηση του δικαιώματος στον πολιτικό γάμο για ομόφυλα ζευγάρια, και μάλιστα διοργάνωσαν τον Μάρτιο του 1996 στη Θεσσαλονίκη ένα συνέδριο με τον τίτλο «Ομοφυλοφιλικός Γάμος», άλλες ομάδες όπως η Ομάδα Πρωτοβουλίας Ομοφυλοφίλων Θεσσαλονίκης (ΟΠΟΘ) αμφέβαλαν για το εάν ο γάμος ομοφυλοφίλων θα αποτελούσε απελευθερωτική ή συμβιβαστική κίνηση (Kantsa, 2014: 5). Η ίδια αμφιβολία διατυπώθηκε και από περιοδικά του γκέι και λεσβιακού τύπου της εποχής.

Το κλίμα μεταξύ των οργανώσεων αρχίζει να αλλάζει στις αρχές της νέας χιλιετίας, όταν το 2003 και το 2004 ξεκίνησε μία σειρά από συναντήσεις, που αρχικά είχαν τη μορφή ανοιχτών ομάδων εργασίας, του τοπικού τμήματος της Διεθνούς Αμνηστίας στην Αθήνα με τις ΛΟΑΤ οργανώσεις, γύρω από το ζήτημα της μεταβολής του οικογενειακού δικαίου και της νομικής αναγνώρισης κάποιας ομόφυλης ένωσης. Το 2004, για πρώτη φορά, ο επίσημος Σύμβουλος του τότε Πρωθυπουργού Κώστα Καραμανλή, προτείνει στην κυβέρνηση τη νομική αναγνώριση της συμβίωσης για ομόφυλα ζευγάρια με στόχο την καταπολέμηση των διακρίσεων. Ακολουθεί, το 2006 η διανομή εκ μέρους του ΠΑΣΟΚ, που ήταν δεύτερο κόμμα, ενός περιγράμματος

νόμου που θα θεσμοθετούσε τη δυνατότητα μίας μορφής «εγγεγραμμένης» συμβίωσης για ομόφυλα και ετερόφυλα ζευγάρια. (Kantsa, 2014: 6).

Παρότι κανένα από αυτά δεν έγινε νόμος, το κίνημα θεώρησε ότι ήταν μία καλή ευκαιρία να αναλάβει δράση. Έτσι, η κοινότητα ανέδειξε ότι στο οικογενειακό δίκαιο το οποίο θεσμοθετούσε τον πολιτικό γάμο, ως μόνη προϋπόθεση αναφέρονταν πως ο πολιτικός γάμος μπορούσε να γίνει μεταξύ συναινούντων ενηλίκων και δεν όριζε το φύλο των συμμετεχόντων ατόμων. Ο υπουργός δικαιοσύνης τότε, αντέδρασε άμεσα και διευκρίνισε ότι η ερμηνεία του νόμου περιλάμβανε αυστηρά μόνο την δυνατότητα τέλεσης πολιτικού γάμου μεταξύ ενός άνδρα και μίας γυναίκας. (Kantsa, 2014:7).

Όταν το 2008 η Νέα Δημοκρατία έφερε προς ψήφιση στο Κοινοβούλιο τη δυνατότητα σύναψης ΣΣ αποκλειστικά μεταξύ ετερόφυλων ατόμων¹, οι οργανώσεις αντέδρασαν και διοργάνωσαν τους «γάμους της Τήλου» (κυρίως η ΟΛΚΕ), όπου ένα ζευγάρι ανδρών και ένα ζευγάρι γυναικών τέλεσαν πολιτικό γάμο στο δημαρχείο του νησιού σε αντίσταση προς τις διακρίσεις που υφίστατο η κοινότητα². Λίγους μήνες αργότερα έλαβε χώρα δικαστήριο που έκρινε τους γάμους «αβάσιμους» καθώς δεν εφαρμόστηκε ο νόμος περί διαφορετικών φύλων.

Δεδομένης της θεσμοθέτησης του ΣΣ αποκλειστικά για ετεροφυλόφιλα άτομα, τα ζευγάρια που είχαν τελέσει τους γάμους τους στην Τήλο (μαζί με έναν ακόμα ζευγάρι και έναν οργανισμό -την ΟΛΚΕ) κατέφυγαν το 2011 στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπου το Ελληνικό κράτος καταδικάστηκε για την παραβίαση του άρθρου 14 περί μη διάκρισης σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ για την προστασία οικογενειακής και ιδιωτικής ζωής. Το ΣΣ αποκλειστικά για ετερόφυλα ζευγάρια κρίθηκε ότι περιλαμβάνει διάκριση σε βάρος των ομοφυλόφιλων ατόμων και επιβλήθηκε στο κράτος η ποινή αποζημίωσης προς τις/τους ενάγουσες/-

¹ Ν Ν.3719/2008 με όνομα «Μεταρρυθμίσεις για την οικογένεια, το παιδί, την κοινωνία και άλλες διατάξεις»

² Είναι σημαντικό να θυμόμαστε τα άτομα που πρωταγωνίστησαν στους γάμους της Τήλου: την Ευαγγελία Βλαμή, την Ερμεία, τον Δημήτρη Τσαμπρούνη και τον Θέμη Κατσιγιάννη, και τον δήμαρχο του νησιού Τάσο Αλιφέρη.

οντες. (Kantsa, 2014:8). Στους λόγους που θα μελετηθούν παρακάτω γίνονται επανειλημμένες αναφορές σε αυτή την καταδικαστική απόφαση.

Υπήρξαν, ωστόσο και αντιστάσεις στη διεκδίκηση του δικαιώματος στον γάμο εντός της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας. Ήδη από το Athens Pride του 2007, όπου πρωτοστάτησε η καμπάνια της Ομοφυλοφιλικής Λεσβιακής Κοινότητας Ελλάδος (ΟΛΚΕ) με σλόγκαν «Say «I Do»!», κούρη οργανώσεις και ιδιαίτερα η Queericulum Vitae (QV) άσκησαν κριτική στις οργανώσεις που υποστήριζαν τον γάμο και κυρίως στην ΟΛΚΕ, μοιράζοντας στο ίδιο Pride, φυλλάδια όπου πρότειναν την αντικατάσταση του όρου «ομοκανονικότητα» με τον όρο «γαμοκανονικότητα». (Kantsa, 2014: 8).

Στους προεκλογικούς λόγους, ειδικά εκ μέρους του ΠΑΣΟΚ αλλά και εκ μέρους της ΝΔ, του 2012 υπήρξαν υποσχέσεις για θεσμοθέτηση που δεν έλαβαν χώρα. Έτσι ερχόμαστε στην κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ του 2015.

Υπάρχει βιβλιογραφία η οποία έχει ήδη συζητήσει διάφορες πτυχές της προβληματικής που θα απασχολήσει την παρούσα εργασία. Η Gayle Rubin ήδη από το 1984 εισάγει την ιδέα της σύνδεσης του έθνους με το πεδίο του σεξ και παρατηρεί την σημασία του να μιλάμε για την πολιτική διάσταση της σεξουαλικότητας αλλά και να παράγουμε ριζοσπαστικό ακαδημαϊκό λόγο γύρω από αυτήν (Rubin, 1984). Το³ Lorent Berlant και ο Michael Warner στο έργο τους «Σεξ στον Δημόσιο Χώρο» παρατηρούν ότι μία σειρά από θεσμούς του δημοσίου χώρου υπόκεινται στην εξουσία της κυρίαρχης ετεροφυλόφιλης κουλτούρας, ακόμα και αν δεν το αναγνωρίζουμε εκ πρώτης όψεως. Το έθνος διέπεται από αυτή την κυριαρχία, και έτσι εισάγεται η ιδέα της «σεξουαλικότητας της εθνικής συμμετοχής» (Μπερλάντ & Ουόρνερ, 2022). Η Nira Yuval-Davis μελετώντας το κοινωνικό φύλο και τις διαστάσεις του, μεταξύ των οποίων και την διάσταση της σεξουαλικότητας, εντοπίζει ότι η κατασκευή του έθνους

³ Η/Το Λορεν Μπερλάντ αυτοπροσδιοριζόταν στον δημόσιο λόγο με τις προσωπικές αντωνυμίες they/them, ενώ στον προσωπικό λόγο με τις προσωπικές αντωνυμίες she/her. Οι αντωνυμίες they/them χρησιμοποιούνται στον ενικό αριθμό, για άτομα ουδέτερου έμφυλου γένους, και πολιτικά στοχεύουν στην αποφυσικοποίηση της έμφυλης δυαδικότητας. Στην εργασία, εν γνώση του παραπάνω θα χρησιμοποιηθεί το ουδέτερο γένος.

περιλαμβάνει πολύ συγκεκριμένες «διαστάσεις-κλειδιά» του κοινωνικού φύλου (Yuval-Davis, 2013).

Στο Ελληνικό συγκείμενο η Χαλκιά, διερευνώντας τα σημεία τομής σεξουαλικότητας και έθνους μέσω της μελέτης των εκτρώσεων στη χώρα, παρατηρεί ότι το έθνος, εν προκειμένω το ελληνικό, δεν βρίσκεται κάπου έξω αλλά μέσα στις/ους Ελληνίδες/-ες και κατ' επέκταση στις κρεβατοκάμαρές τους. Μάλιστα, διαπιστώνει ότι το ετεροφυλόφιλο σεξ καθίσταται ζωτικό για την ελληνικότητα (Χαλκιά, 2007). Η Καντσά στην ανάλυση των πολιτικών διεργασιών διεκδίκησης ισότιμης πρόσβασης στον θεσμό του πολιτικού γάμου για τα ομόφυλα ζευγάρια παρατηρεί αφενός ένα δίκαιο αίτημα στην πρόσβαση σε ίσα δικαιώματα αλλά αφετέρου και ένα «κόστος» αφομοίωσης στις εθνικές επιταγές. (Kantsa, 2014). Υπάρχει, ακόμα και διαθέσιμη βιβλιογραφία που εξετάζει το ίδιο ή αντίστοιχο υλικό και περιγράφει διαστάσεις αυτών που εμείς θα μελετήσουμε ως Λόγους που παράγουν εξουσίες. Στις συζητήσεις που προηγήθηκαν της ψήφισης του νόμου 4356/2015, η Μαρά παρατηρεί τον τρόπο που μέσα από συστήματα εξουσίας κατασκευάζεται η ομογονεϊκότητα ως πρόβλημα και απειλή (Μαρά, 2022). Στη διάσταση της θρησκείας, που είναι θεμελιώδες στοιχείο για την κατασκευή της ελληνικότητας, οι Μίχος και Φίγγου διακρίνουν στους ίδιους λόγους τους τρόπους που οι θρησκευτικοί λόγοι ασκούν εξουσίες στα σεξουαλικά άτομα (Μίχος & Φίγγου, 2019), ενώ οι Καραγιαννοπούλου και Παπαγεωργίου έχουν μελετήσει τους τρόπους που ο ακροδεξιός λόγος και ο λαϊκισμός εργαλειοποιούν τη θρησκεία και νομιμοποιούν έτσι τον λόγο που αρθρώνουν σε βάρος των ομοφυλόφιλων ατόμων (Karagiannopoulou & Papageorgiou, 2024).

Η παρούσα εργασία δομείται σε τρία κεφάλαια (πλην του εισαγωγικού κεφαλαίου και εκείνου των καταληκτικών σκέψεων). Το πρώτο κεφάλαιο διερευνά τους μηχανισμούς εξουσίας στη διασταύρωση έθνοπαραγωγικών Λόγων και Λόγων για τη σεξουαλικότητα, όπως προκύπτουν από τις κοινοβουλευτικές τοποθετήσεις. Εστιάζει αρχικά στην κατασκευή της οικογένειας και συζητά τον τρόπο με τον οποίο η νορμική εθνική οικογένεια διέπεται από κυρίαρχα συστήματα εξουσίας, όπως η ετεροφυλόφιλη κουλτούρα και η εθνική «καθαρότητα», ενώ η πρόσβαση σ' αυτήν εμπεριέχει «προϋποθέσεις» και περιορισμούς. Επίσης, απασχολεί το κεφάλαιο η διάσταση της

κατασκευής του ιδιωτικού χώρου σε αντιδιαστολή με τον δημόσιο και η τοποθέτηση της σεξουαλικότητας, και ειδικά των «περιφερειακών» σεξουαλικότητων, σε αυτόν, αποκλείοντάς τες από το πολιτικό. Ζητήματα όπως η κυριαρχία της ετεροφυλόφιλης κουλτούρας στους θεσμούς του δημοσίου χώρου και οι τρόποι κατασκευής των κανονικοτήτων δια των (α)ορατικοποιήσεων που λαμβάνουν χώρα στο σχήμα δημόσιος-ιδιωτικός χώρος, υπαγορεύοντας πολιτικές ταυτοτήτων και αναγνώρισης, αποτελούν αναστοχαστικές στάσεις αυτού του κεφαλαίου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο οι εξουσίες διερευνώνται μέσα από το πρίσμα της κατασκευής του υποκειμένου. Παρατηρείται πρόθεση «κοινωνικής διαπαιδαγώγησης» στους πολιτικούς λόγους και διαμόρφωσης υποκειμένων εκ μέρους των εκπροσώπων των κομμάτων. Έτσι, αναζητούνται και οι κατευθύνσεις προς τις οποίες στοχεύει το κάθε κόμμα. Ακολουθεί, η μελέτη της «ευρωπαϊκότητας» ως χαρακτηριστικού της νεωτερικής ελληνικής υποκειμενικότητας, οι προεκτάσεις της στην «λευκότητα» και την «δυτικότητα» και η συγκρότηση των εθνικών και σεξουαλικών «άλλων», μέσα στα πλαίσια οριενταλιστικών Λόγων. Η συζήτηση προεκτείνεται στην κατασκευή του υποκειμένου υπό τους όρους του (νεο)φιλελευθερισμού και του πεδίου του λόγου του. Αναπτύσσεται το θεωρητικό εργαλείο της σεξουαλικής πολιτότητας που προκύπτει από τα παραπάνω και μελετώνται οι έμφυλες και σεξουαλικές προδιαγραφές απόδοσης πολιτικών δικαιωμάτων. Τέλος στην «εξίσωση» προστίθενται και στοιχεία που θεωρείται ότι φέρουν τα Ελληνικά υποκείμενα «υπερ-πολιτικά» από τις/τους κοινοβουλευτικές/-ους εκπροσώπους, όπως η χριστιανορθόδοξη θρησκευτική πίστη.

Το τρίτο κεφάλαιο μελετά τα ευρήματα των δύο προηγούμενων κεφαλαίων μέσα από τα θεωρητικά πρίσματα της ομοκανονικότητας, και του ομοεθνικισμού, ως νέων πεδίων εξουσίας, που εφαρμόζονται για να αφομοιώσουν τα «αποκλίνοντα» σώματα στις αξίες των κυρίαρχων συστημάτων εξουσίας που αναπαράγουν τον (νέο)φιλελευθερισμό και το έθνος. Τέλος, εξετάζεται και η βιοπολιτική ως πλαίσιο εντός του οποίου οι παραπάνω εξουσίες συνδέονται και αλληλεπιδρούν.

Η εργασία ολοκληρώνεται με το κεφάλαιο των συμπερασματικών σκέψεων όπου γίνεται μια συνοπτική (τελική) παρουσίαση των συστημάτων, των μηχανισμών εξουσίας που αναδύθηκαν μέσα από την ανάλυση των κοινοβουλευτικών Λόγων, καθιστώντας έτσι δυνατή μία «χαρτογράφηση» του σύγχρονου ελληνικού κοινωνικού πεδίου, όπου τα έμφυλα υποκείμενα καλούνται να ασκήσουν τις πολιτικές του σεξ τους. Διαπιστώνεται η σχέση εξάρτησης που αναπτύσσει το έθνος από την έκφραση των σεξουαλικότητων των πολιτών και ο τρόπος που οι «περιφερειακές» σεξουαλικότητες αμφισβητούν το λογοθετικό του πεδίο και το θέτουν «σε κίνδυνο». Τέλος, επιχειρείται μία σύντομη συγκριτική παρατήρηση και καταγραφή των συγκλίσεων και των αποκλίσεων των θέσεων των δύο κομμάτων στα οποία εστίασε η εργασία. Αναζητώντας τις διαστάσεις της αντίστασης που μπορούν να εντοπιστούν στους υπό μελέτη Λόγους, διαφαίνεται ένα πεδίο όπου η άσκηση των επανανοηματοδοτικών αντιστάσεων, ατομικών και συλλογικών είναι εφικτή και υπαρκτή. Η εργασία καταλήγει πραγματευόμενη το ενδεχόμενο για νέα, συμπεριληπτικότερα, κούρη-εθνικά, σεξουαλικά μέλλοντα.

Θεωρητικό Μέρος

Η παρούσα εργασία στηρίζεται, αρχικά, στα θεωρητικά εργαλεία που μας παρέχει η Judith Butler, και ειδικά στο έργο της *Gender Trouble* (1990), όπου αμφισβητεί τα κανονιστικά δίπολα, όπως το έμφυλο άνδρας-γυναίκα, αρρενωπότητα-θηλυκότητα, και αντιλαμβάνεται το φύλο ως μία σειρά από επιτελεστικές πράξεις. Αυτές οι πράξεις επαναλαμβάνονται και επιβάλλονται μέσα από τις πολιτιστικές νόρμες. Υπό αυτό το πρίσμα, αμφισβητείται η αναγωγή των έμφυλων χαρακτηριστικών σε βιολογικά (βιολογισμός), όπως αποτυπωνόταν σε μια πλειοψηφία ερευνών και αναλύσεων πριν από την εμφάνιση των κούηρ κριτικών φωνών στον ακαδημαϊκό και κινηματικό χώρο και όπως επικρατούσε και στον δημόσιο λόγο. Έτσι, η Butler ασκεί κριτική στο ίδιο το διπολικό σύστημα του φύλου και σε όλες τις κανονικοποιήσεις που αυτό συνεπάγεται (Butler, 1990).

Σε ό,τι αφορά στο δίπολο εταιροφυλοφιλία-ομοφυλοφιλία η παρούσα εργασία βλέπει την σύγχρονη πραγματικότητα όπως την περιγράφει στο επιχείρημα της η Sedgwick, στο έργο της «*Epistemology of the closet*» (1990). Η «Δυτική» κουλτούρα αντιμετωπίζεται ως, όχι απλά ατελής, αλλά φθαρμένη στα πιο κεντρικά της χαρακτηριστικά από τη μη συμπερίληψη της κριτικής ανάλυσης των σύγχρονων ορισμών της ομο-/ετεροφυλοφιλίας (Sedgwick, 1990: 8). Αμφισβητείται, δηλαδή, αρχικά, η αντίληψη της σεξουαλικότητας ως διπόλου, και προτάσσεται η διερεύνησή της ως ενός φάσματος. Η κριτική στη «Δυτική» κουλτούρα βρίσκεται στο επίκεντρο της παρούσας εργασίας.

Η σεξουαλικότητα αντιμετωπίζεται ως ένα φαινόμενο με ιστορικότητα, αποτέλεσμα κοινωνικών και πολιτικών διαδικασιών, ενώ ο «Δυτικός» πολιτισμός και ειδικά από τη βικτωριανή εποχή και έπειτα έχει διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο, τόσο στη συγκρότηση νορμών σεξουαλικής αρτιότητας και καθαρότητας όσο και στην άσκηση εξουσιών, φαινομενικά κατασταλτικών προς τις «περιφερειακές» σεξουαλικότητες. Στην πραγματικότητα οι εξουσίες αυτές είναι, εκτός από καταπιεστικές, εξαιρετικά παραγωγικές. Δημιουργούν συνεχώς νέες εξωνορμικές σεξουαλικότητες και φορτίζουν σεξουαλικά χώρους και πεδία όπου η σεξουαλική κανονικότητα θα απαγόρευε με

απολυτότητα. Το επιχείρημα ότι οι εξουσίες που παραδοσιακά θεωρούνται κατασταλτικές είναι περισσότερο από κατασταλτικές παραγωγικές αντλείται από το βιβλίο «Ιστορία της Σεξουαλικότητας I: Η Δίψα της Γνώσης» του Michel Foucault (1978). Κεντρικός θεωρητικός φακός της εργασίας είναι αυτή η παραγωγικότητα των εξουσιών που εφαρμόζονται στη σεξουαλικότητα, όταν εργαλειοποιούνται για να (ανα)παράγουν το έθνος.

Στην θεωρητική αφετηρία της εργασίας βρίσκεται και η αμφισβήτηση του κοινωνικά κατασκευασμένου διπόλου «ιδιωτικότητα» - «δημοσιότητα» και αντίστοιχα «ιδιωτικός» και «δημόσιος» χώρος, υπογραμμίζοντας τη βία που αυτός ο διαχωρισμός περικλείει. Η εργασία βασισμένη στην ιδέα των «δημόσιων κοινών» (publics) όπως εισάγεται από τον Michael Warner και αναπτύσσεται μαζί με το Lorent Berlant στο *Σεξ στο Δημόσιο Χώρο* (2022), σε συνάρτηση με το σεξ, μελετά τον τρόπο που το τελευταίο διαμεσολαβείται από τα πρώτα. Το σεξ που επιτρέπεται να επικοινωνείται στο δημόσιο χώρο, έχει μία πολύ συγκεκριμένη μορφή, είναι ετεροφυλόφιλο, αποκλειστικό και βιολογικά και κοινωνικά αναπαραγωγικό. Παρότι το νορμικό σεξ επιτρέπεται μόνο στον ιδιωτικό χώρο, το σεξ εμφανίζεται στο δημόσιο χώρο, ωστόσο υπό πολύ συγκεκριμένους όρους και συνθήκες. Αυτό γίνεται είτε άμεσα, μέσω δημοσίων κοινών όπως το πορνογραφικό σινεμά ή η αγορά προϊόντων για ενήλικες, είτε με έμμεσο τρόπο, όπως για παράδειγμα μέσω της επίσημης εθνικής κουλτούρας, που οργανώνονται γύρω από το ετεροφυλόφιλο σεξ. Το ετεροφυλόφιλο σεξ τοποθετείται, επίσης, στον ιδιωτικό χώρο για να αποκρυφτεί η σεξουαλικότητα της εθνικής συμμετοχής. Σιωπηρή σύνδεση του δημοσίου χώρου με το κουήρ σεξ γίνεται μέσα από δημόσια κοινά όπως κουήρ περιοχές, που, όμως, βρίσκονται στο περιθώριο του δημοσίου χώρου. (Μπερλάντ & Ουόρνερ, 2022: 273)

Όλα τα παραπάνω ερευνώνται ιδωμένα υπό το πρίσμα της εξουσίας όπως την αντιλαμβάνεται και την τοποθετεί ο Φουκό (1991). Ο Φουκό, μελετά την εξουσία, όχι μέσα από το ερώτημα του «τι» είναι αλλά διερευνώντας το «πώς», τους τρόπους και τις διαδικασίες, δηλαδή, με τους οποίους λειτουργεί. Έτσι παρατηρεί ότι η εξουσία δε βρίσκεται στον καταναγκασμό και στην υποταγή (Φουκό, 1991: 96), όπως ήταν σύνηθες να την εννοούμε, αλλά διέπει στο σύνολο τους όλες τις σχέσεις του κοινωνικού

ιστού και βρίσκεται μέσα στις καθημερινές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ατόμων (Φουκό, 1991: 89). Καταστατική της προϋπόθεση είναι η ελευθερία, η οποία αποτελεί, αφενός, συνθήκη ύπαρξης για την εξουσία και αφετέρου, ταυτόχρονα εναντίωση σε αυτήν. (Φουκό, 1991:92). Στα πλαίσια της ελευθερίας τα υποκείμενα που εμπλέκονται στις σχέσεις εξουσίας είναι πάντα δρώντα υποκείμενα και η εξουσία ορίζεται (και) ως δράση πάνω στη δράση. (Φουκό, 1991: 92-93). Έτσι, στον απόλυτο καταναγκασμό και στη χρήση βίας ο Φουκό εντοπίζει πολύ λιγότερο την εξουσία, όπως την περιγράφει. Μέσω του όρου της διακυβέρνησης (υπό ευρεία έννοια και όχι στενά ορισμένη όπως αποδόθηκε τον 16ο αιώνα), η εξουσία ερμηνεύεται ως η διευθέτηση των όρων υπό τους οποίους ένα άτομο ή μία ομάδα μπορεί να δράσει, στα πλαίσια της άσκησης της διαγωγής τους (δυνατότητα να δια-άγει, να οδηγεί, να ασκεί επιρροή σε μία ομάδα αλλά σε ένα συγκεκριμένο πεδίο μέσα στο οποίο είναι «ελεύθερο» να δράσει) (Φουκό, 1991: 92-93). Η εξουσία, του Φουκό, συνεπώς, είναι ο ορισμός του πεδίου δράσης που έχουν άτομα ή ομάδες που είναι «ελεύθερα» να δράσουν.

Αν αντιληφθούμε την εξουσία ως κάτι που ενυπάρχει στην ελευθερία και κάτι που δεν υφίσταται μέσα στον βίαιο καταναγκασμό ή την απόλυτη υποταγή, μπορούμε να κατανοήσουμε και την επόμενη, πολύ κεντρική παρατήρηση του Φουκό, ότι δεν υπάρχει σχέση εξουσίας χωρίς αντίσταση. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η αντίσταση είναι καταστατική υπό αυτή την έννοια στην ίδια την εξουσία. (Φουκό, 1991: 99). Ο Φουκό περιγράφει και τη σύνδεση των εξουσιών με το κράτος. Ισχυρίζεται πως, όλες οι σχέσεις εξουσίας είναι κατά κάποιον τρόπο συνδεδεμένες με το κράτος. Αυτό δεν συμβαίνει επειδή το καθετί πηγάζει από το κράτος, αλλά μάλλον επειδή «έχει παραχθεί μία συνεχής κρατικοποίηση των σχέσεων εξουσίας» (Φουκό, 1991: 97). Τέλος, εδώ ο Φουκό διακρίνει την εξουσία από την «Εξουσία» η οποία αναφέρεται περισσότερο στην διακυβέρνηση με τη στενή έννοια του όρου και μέσα σ' αυτήν αποκρυσταλλώνονται όλες οι εξουσίες.

Από τον Φουκό αντλούμε ακόμα και το θεωρητικό εργαλείο της βιοπολιτικής, ιδιαίτερα όπως την περιγράφει 11ο από τα σεμινάρια του με τίτλο *Society Must Be Defended* το οποίο προσφέρθηκε στο Κολλέγιο της Γαλλίας στις 17 Μαρτίου 1976. Σύμφωνα με αυτόν, η βιοπολιτική είναι μία τεχνολογία εξουσίας που αναδύεται στο

δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, και ακολουθεί την πειθαρχική τεχνολογία της εξουσίας -αυτήν της κυριαρχίας (sovereignty)- που προηγείτο, χωρίς, όμως, να την καταρρίπτει, να την αντιμάχεται ή να την εξαφανίζει. Αντίθετα, εμβαθύνει στην πειθαρχική τεχνολογία, την ενσωματώνει και τη διευρύνει, φιλτράροντάς την. Η βιοπολιτική, όμως, υφίσταται σε ένα εντελώς διαφορετικό επίπεδο εξουσίας και, επομένως, έχει εντελώς διαφορετικά εργαλεία και πεδίο εφαρμογής. Η πειθαρχική τεχνολογία εφαρμοζόταν πάνω στα σώματα των ατόμων, και τα καθιστούσε χωριστά και ανεξάρτητα μεταξύ τους με στόχο να ασκήσει έλεγχο ξεχωριστά επάνω στο καθένα από αυτά. Η βιοπολιτική δε στοχεύει πια στον εξουσιασμό του ατομικού σώματος, αλλά, αντίθετα, στρέφεται προς τον άνθρωπο ως είδος, ως ανθρώπινη φυλή. Από το πειθαρχικό «anatomy-politics» της κυριαρχίας, περνάμε στο «biopolitics» της ανθρώπινης φυλής (Foucault, 1997).

Αυτή η τεχνολογία εξουσίας περιλαμβάνει μία σειρά από διαδικασίες, όπως ο έλεγχος των δεικτών γεννήσεων του πληθυσμού, ή του αριθμού των θανάτων, και τη σχέση των ποσοστού γεννήσεων ως προς τους θανάτους κ.ά. Οι ασθένειες πια μελετώνται, όχι ως επιδημίες, αλλά ως κάτι που θα αποδιδόταν καλύτερα από τον όρο «ενδημίες». Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος είναι η διάρκειά τους, η φύση τους και η ένταση και η έκταση τους στους πληθυσμούς, και αυτό γιατί μελετώνται σε συνάρτηση με και υπό το πρίσμα των πολιτικών προβλημάτων, καθώς έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση της διάρκειας της ζωής, της ευρωστίας, της παραγωγικότητας των πολιτών.

Ως πεδίο εφαρμογής της βιοπολιτικής ο Φουκώ παραθέτει πρωτίστως την γνώση και την εξουσία. «Η βιοπολιτική ασχολείται με τον πληθυσμό, ως ένα πολιτικό πρόβλημα, ένα πρόβλημα που είναι ταυτόχρονα επιστημονικό και πολιτικό, ένα βιολογικό πρόβλημα και ένα πρόβλημα της εξουσίας». (Foucault 1997: 245).

Τα φαινόμενα που προαναφέρθηκαν που απασχολούν τη βιοπολιτική, χαρακτηρίζονται από τον τυχαίο παράγοντα αφενός, αλλά αφετέρου, είναι και εφικτό να τα διαχειριστεί κανείς. Ο Φουκώ τα περιγράφει ως «αλληπάλληλα συμβάντα, που υφίστανται εντός ενός πληθυσμού για μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο». (1997: 246). Κατ' επέκταση,

και οι μηχανισμοί που χρησιμοποιεί η βιοπολιτική είναι πολύ διαφορετικοί από αυτούς της πειθαρχικής εξουσίας. Έτσι, ο Φουκώ παρατηρεί ότι περνάμε από την εξουσία της πειθάρχησης, στην εξουσία της «τακτοποίησης» (regularization), που εφαρμόζεται σε ένα άλλο επίπεδο της ζωής, που αυτοί οι μηχανισμοί ασφαλείας που εφαρμόζονται, επιδιώκουν να το «βελτιστοποιήσουν». Οι διαδικασίες που περιβάλλονται από τέτοιους μηχανισμούς είναι βασικά βιολογικές, αφού αφορούν σε μεγάλο βαθμό τόσο τη γέννηση, όσο και την ασθένεια και τον θάνατο. Ο θάνατος, ωστόσο, βγαίνει εκτός πεδίου σε αυτή τη νέα τεχνολογία εξουσίας, και γίνεται κάτι ιδιωτικό και ντροπιαστικό, καθώς δε μπορεί να περιφρουρηθεί από μηχανισμούς ασφαλείας. Αντίθετα η θνησιμότητα έρχεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος εφόσον μπορεί να περιφρουρηθεί. Έτσι, διακρίνουμε ότι αυτή η εξουσία δεν προσομοιάζει με την «εξουσία του σπαθιού» του προηγούμενου διαστήματος, που μπορούσε να αποφασίζει σε ποιόν θα επιτραπεί να ζήσει και σε ποιόν θα επιβληθεί να πεθάνει. Αντίθετα, αυτή η εξουσία μπορεί να «αναγκάσει» κάποιους ανθρώπους να ζήσουν, και κρίνει σε ποιους θα «επιτρέψει» να πεθάνουν. Οι μηχανισμοί που αξιοποιούνται είναι είτε θεσμικοί είτε κρατικοί.

Στην παρούσα εργασία, θα μας απασχολήσει η διάσταση της βιοπολιτικής, ειδικά σε ό,τι αφορά τη σεξουαλικότητα. Η σεξουαλικότητα, είναι ένα πεδίο που ενδείκνυται για την εφαρμογή της βιοπολιτικής καθώς αφενός στο επίπεδο του σώματος και της πειθαρχικής διάστασης που ενσωματώνεται στη βιοπολιτική από την προηγούμενη εξουσία του κυρίαρχου, οι «περιφερειακές» και μη πειθαρχημένες σεξουαλικότητες, θεωρείται ότι νοσούν ή ότι θα νοσήσουν σαν εξατομικευμένα σώματα από μία σειρά πολύ σοβαρών ασθενειών. Αυτός είναι ένας μηχανισμός πειθάρχησης του σώματος μέσω του επιστημονικού Λόγου που εξακολουθεί να υφίσταται. Αφετέρου, η «μη ομαλή» σεξουαλικότητα, φέρεται να έχει κληρονομικότητα, και να οδηγεί σε παραγωγή πολλών γενιών «ανωμάτων» ατόμων, με μία κλιμάκωση της βιολογικής και ηθικής έκπτωσης. Αυτή είναι η θεωρία του εκφυλισμού, και αυτός είναι ένας μηχανισμός με τον οποίο ασκείται στη σεξουαλικότητα η «βιοπολιτική απέναντι στον άνθρωπο ως φυλή». Αν μη τι άλλο, η σεξουαλικότητα βρίσκεται στον πυρήνα της αναπαραγωγής, όπου στοχεύει η βιοπολιτική. Είναι το σημείο τομής του σώματος με τον πληθυσμό, και για αυτό εφαρμόζεται πάνω στη σεξουαλικότητα τόσο η σωματική πειθάρχηση όσο και η πληθυσμιακή «τακτοποίηση». Το «εργαλείο» εκείνο που

καλύπτει το πεδίο ανάμεσα στο πειθαρχικό και το τακτοποιητικό είναι η νόρμα, που εφαρμόζεται εξίσου στο σώμα και όσο και στον πληθυσμό. Έτσι σύμφωνα με τον Φουκώ, το σημείο όπου η νόρμα της τακτοποίησης και η νόρμα της πειθαρχήσεως διασταυρώνονται σε μία «ορθογώνια συνάρθρωση», εκεί έχουμε μία κανονικοποιητική κοινωνία. (2012: 153). Η κανονικοποίηση και οι πολλαπλές κανονικότητες μέσω των νορμών θα βρεθούν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος αυτής της εργασίας.

Οι «πολιτικές του σεξ» στις οποίες γίνεται αναφορά στον τίτλο της παρούσας εργασίας, αναλύονται υπό το πρίσμα που τις εισάγει η Gayle Rubin στο *Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality* (1984), ένα από τα κείμενα που μπορούν να θεωρηθούν αφετηρία των κινήρων σπουδών. Σύμφωνα με τη Rubin, το σεξ είναι πάντα πολιτικό. Υπάρχουν μάλιστα κάποιες περιόδους που η σεξουαλικότητα δέχεται μεγάλα κύματα αμφισβήτησης. Τότε είναι που η σεξουαλικότητα είναι ακόμα πιο έντονα πολιτικοποιημένη και η ίδια η ερωτική ζωή τίθεται υπό επαναδιαπραγμάτευση, ενώ οι επιπτώσεις των περιόδων αυτών διαρκούν στην ιστορία των κοινωνιών. Η Rubin αφορμάται και χρησιμοποιεί ως παράδειγμα, αρχικά, την ψυχροπολεμική περίοδο για να υπογραμμίσει τις πολλαπλές διαστάσεις πολιτικοποίησης της σεξουαλικότητας, βασισμένη πρωτίστως στην αναλογία που κατασκευάζεται στον δημόσιο λόγο, στην οποία τα άτομα που υποστηρίζουν, ή θεωρείται ότι υποστηρίζουν τον κομμουνισμό στην εξωτερική πολιτική, ταυτίζονται με τα άτομα που «φέρνουν» την ομοφυλοφιλία στην ιδιωτική-οικιακή ζωή, σε μία σύνδεση της απειλής για το φιλελεύθερο έθνος και της απειλής για την ετεροφυλόφιλη εθνική οικογένεια.

Η Rubin ασκεί κριτική και εναντιώνεται στη σεξουαλική ουσιοκρατία, στο αξίωμα δηλαδή ότι «υπάρχει μία φυσική δύναμη που ορίζει το σεξ, που προϋπάρχει της κοινωνικής ζωής και δομεί θεσμούς» (Rubin, 1984: 149). Εντοπίζει ότι αυτή η αντίληψη προέρχεται από τη «δυτική» σκέψη και έρευνα, που θεωρεί το σεξ «διϊστορικό, ακοινωνικό και αιωνίως αδιάβλητο» (Rubin, 1984: 149). Αντίθετα, υποστηρίζει ότι αν μελετήσουμε την ιστορία μπορούμε να διακρίνουμε τον τρόπο που η αλληλεπίδραση πολλαπλών κοινωνικοπολιτικών παραγόντων, όπως η εξουσία, ο φόβος, η ιδεολογία, η πολιτική κινητοποίηση, οι νομικές μεταβολές και οι ιατρικές πρακτικές, συγκροτούν τη σεξουαλικότητα. Αυτή η τοποθέτηση της Rubin και

ιδιαίτερα, η κριτική που ασκεί στην ουσιοκρατία της σεξουαλικότητας και στη συγκρότηση της σεξουαλικότητας μέσα από ιστορικά συγκεκριμένες κοινωνικές πρακτικές, στηρίζεται στον πρώτο τόμο της «Ιστορίας της Σεξουαλικότητας» του Φουκώ (1978). Ο Φουκώ στον τόμο αυτό υποστηρίζει, όπως προαναφέραμε, ότι οι θεωρούμενες «πολιτικές της καταστολής» κατά της σεξουαλικότητας, δε λειτουργούν εν τέλει κατασταλτικά αλλά παραγωγικά, εντάσσοντας τη σεξουαλική καταπίεση σε μία νέα ευρύτερη κοινωνική δυναμική που παράγει συνεχώς νέες σεξουαλικότητες. Η Rubin επαναδιατυπώνει την άποψη αυτή, αναδεικνύοντας ότι τόσο η ίδια όσο και ο Φουκώ δεν απορρίπτουν την ίδια την ύπαρξη της καταπίεσης. Συμπεραίνει, τέλος, ότι υπάρχει ανάγκη για ριζοσπαστική έρευνα της σεξουαλικότητας και της διανοήσης γύρω από το σεξ καλώντας για ανάπτυξη του ερευνητικού πεδίου των κούιρ σπουδών.

Η ετεροφυλοφιλία, μελετάται, όπως περιγράφεται από τον υλιστικό λεσβιανισμό της Wittig (1991 και 2020), δηλαδή, όχι ως ένας θεσμός, αλλά ως ένα εδραιωμένο «πολιτικό καθεστώς που στηρίζεται στην υποταγή και την οικειοποίηση των γυναικών» και όπου «οι γυναίκες μπορεί να επιλέγουν να δραπετεύσουν από την τάξη τους ως ομάδα και/ή να διαπραγματεύονται καθημερινά, όρο με όρο, το κοινωνικό συμβόλαιο» (Wittig, 1991 και 2020:10). Η ετεροφυλοφιλία για την παρούσα εργασία είναι πολύ περισσότερο από μία σειρά από κοινωνικές πρακτικές. Είναι ένα πολιτικό καθεστώς που βρίσκεται στον πυρήνα της σεξουαλικής κανονικότητας, της πατριαρχίας, της έμφυλης και σεξουαλικής καταπίεσης και της υποταγής. Στην μελέτη της ετεροφυλοφιλίας προστίθεται και ο θεωρητικός φακός των Μπερλάντ & Ουόρνερ (2022) σύμφωνα με τον οποίο στην ετεροφυλοφιλία, θα πρέπει να αναφερόμαστε ως ετεροφυλόφιλη κουλτούρα, καθώς είναι πάντοτε προσωρινή. Δεν περιλαμβάνει ένα ενοποιημένο σύνολο πεποιθήσεων ή ένα ενιαίο Συμβολικό. Αυτό συμβαίνει επειδή η ετεροφυλοφιλία εκλαμβάνεται ως μία ηγεμονία, και οι ηγεμονίες δεν είναι ποτέ απλές μονο-κουλτούρες. (Μπερλάντ & Ουόρνερ, 2022)

Στη μελέτη των ταυτοτήτων η έρευνα υιοθετεί το πρίσμα της διαθεματικότητας (intersectionality) όπως ορίζεται από την Kimberly Crenshaw (1989). Τα βιώματα των ατόμων και ο τρόπος που συγκροτήθηκαν οι υποκειμενικότητες τους είναι αποτέλεσμα των πολλαπλών ταυτοτήτων τους. Το βίωμα αυτής της πολυταυτοτικότητας, όμως, δε

μπορεί να μελετάται ως το άθροισμα των βιωμάτων όπως τα έχουν βιώσει άτομα που φέρουν μόνο μία από τις επιμέρους ταυτότητες. Αντίθετα, τα άτομα που βρίσκονται στη «διασταύρωση» (intersection) πολλαπλών καταπιεσμένων-περιθωριοποιημένων ταυτοτήτων, όπως παραδείγματος χάριν στη διασταύρωση των ταυτοτήτων της θηλυκότητας και του μαύρου χρώματος (είναι δηλαδή μαύρη γυναίκα), φέρουν ένα άλλο, εντελώς διαφορετικό βίωμα. Μία μαύρη γυναίκα, επομένως, φέρει ένα διαφορετικό βίωμα από αυτό ενός μαύρου άνδρα ή μίας λευκής γυναίκας, που δεν ταυτίζεται σε καμία περίπτωση με τον συνδυασμό των βιωμάτων των δύο άλλων ατόμων. Επομένως, οι πολιτικές που ασκεί το κάθε άτομο προέρχονται αντίστοιχα από αυτή την πολλαπλότητα των ταυτοτήτων τους και των βιωμάτων τους, των καταπιέσεων και των προνομίων τους. Η αφετηρία και το αντικείμενο της έρευνας της Crenshaw βρίσκονται στη διασταύρωση φύλου-φυλής καθώς αφορμάται από το βίωμα των μαύρων γυναικών, για να μιλήσει για τη διαθεματικότητα. Η παρούσα εργασία θα εστιάσει (αλλά δε θα περιοριστεί) στη διασταύρωση εθνικών ταυτοτήτων με σεξουαλικές ταυτότητες, στο πως διαμορφώνονται, δηλαδή, το βίωμα, οι πολιτικές και οι ταυτότητες των σεξουαλικών ατόμων που αυτοπροσδιορίζονται και ετεροπροσδιορίζονται ως Ελληνίδες και Έλληνες.

Όσον αφορά στο έθνος και στον εθνικισμό, η εργασία αντλεί τα θεωρητικά εργαλεία που μας παρέχει ο Benedict Anderson στο βιβλίο του «Φαντασιακές Κοινότητες» (1997). Σύμφωνα με τον Anderson τα έθνη αποτελούν φαντασιακές κοινότητες, διότι και στο μικρότερο έθνος στον κόσμο είναι αδύνατον ένα μέλος να γνωρίζει όλα τα άλλα, ή έστω τα περισσότερα από αυτά. Αντιλαμβάνεται ότι οι κοινότητες αυτές είναι φαντασιακά επινοημένες, διευκρινίζοντας πάντα ότι δε διακρίνει ποιοτικά σε σχέση με άλλες αντίστοιχες κοινότητες που είναι, σε αντίθεση με τα έθνη, «γνησιότερες». Όλες οι κοινότητες που είναι μεγαλύτερες σε μέγεθος από ένα χωριό, είναι, υπό αυτή την έννοια, φαντασιακές, εφόσον η σύλληψή τους γίνεται μόνο με τη χρήση της φαντασίας. Κατ' επέκταση, φαντασιακά συλλαμβάνονται και κάποια σύνορα που διαθέτουν, έστω και ελαστικά, έξω από τα οποία υπάρχουν άλλα έθνη.

Τα έθνη θεωρείται πάντα ότι είναι κυρίαρχα καθώς η άνοδός τους συμπίπτει με τον Διαφωτισμό και την πτώση της ελέω Θεού μοναρχίας. Έτσι ο Anderson ορίζει το έθνος

ως «μία ανθρώπινη κοινότητα που φαντάζεται τον εαυτό της ως πολιτική κοινότητα, εγγενώς οριοθετημένη και ταυτόχρονα κυρίαρχη» (Άντερσον, 1997: 25). Κεντρικότερο χαρακτηριστικό των εθνών, σημειώνει ο Anderson, είναι ότι τα μέλη τους έχουν, αφενός, πολλά κοινά, και αφετέρου έχουν ξεχάσει πολλά. Διακρίνει, λοιπόν μία επινοημένη, επιλεκτική συλλογική μνήμη και -με ίση βαρύτητα- μία επίσης επινοημένη και επιλεκτική συλλογική λήθη, ως καταστατικά στοιχεία του έθνους.

Αναλύοντας τις έννοιες της εθνικότητας και του εθνικισμού, παρατηρεί, επίσης, πως αποτελούν «πολιτισμικά κατασκευάσματα μιας συγκεκριμένης μορφής, που αφού δημιουργήθηκαν, έγιναν μοντέλα ικανά να μεταφτευθούν με ποικίλους βαθμούς αυτοσυνείδησης σε μια μεγάλη ποικιλία κοινωνικών εδαφών, να συγχωνεύσουν και να συγχωνευθούν με μια μεγάλη ποικιλία πολιτικών μορφωμάτων. (Άντερσον, 1997: 24).

Εδώ διαφαίνεται και η βασική τοποθέτηση και πρόταση του Anderson ότι οι εθνικισμοί θα πρέπει να μελετηθούν λιγότερο ως πολιτικές ιδεολογίες, όπως λόγου χάριν ο φιλελευθερισμός ή ο μαρξισμός, και περισσότερο ως πολιτισμικό κατασκεύασμα και σε σχέση με τα μεγάλα πολιτισμικά συστήματα που προηγήθηκαν αυτών, δηλαδή τη θρησκευτική κοινότητα και το δυναστικό καθεστώς. Πιο χρήσιμο, θεωρεί ο Anderson ότι θα ήταν να μελετήσουμε τα έθνη ως κάτι που προσομοιάζει στη συγγένεια ή τη θρησκεία και λιγότερο στην πολιτική ιδεολογία. Σε ό,τι αφορά τη συγγένεια, πολύ ενδιαφέρουσα τοποθέτηση σε σχέση με τη φαντασιακή σύλληψη του έθνους, που θα απασχολήσει αρκετά την παρούσα εργασία είναι, ότι παρά τις όποιες πολύ μεγάλες ανισότητες υπάρχουν εντός του, αυτό «νοείται πάντα ως μια οριζόντια συντροφική σχέση. Δημιουργεί το αίσθημα της αδελφότητας, που δίνει τη δυνατότητα σε εκατομμύρια ανθρώπους, όχι τόσο να σκοτώνουν, όσο να είναι πρόθυμοι να δίνουν τη ζωή τους για τόσο περιορισμένες φαντασιώσεις» (Άντερσον, 1997: .28).

Και η σχέση αυτών των «φαντασιακών κοινοτήτων» με τον θάνατο -όπως αποτυπώνεται και στα κενοτάφια-μνημεία αγνώστων στρατιωτών- αντικατοπτρίζει εν πολλοίς την πολιτισμική διάσταση του έθνους και του εθνικισμού. Ενσωματώνει το εντυπωσιακό παράδοξο, ότι παρότι τα έθνη είναι πολύ πρόσφατα ιστορικά

κατασκευάσματα, οδηγούν τα άτομα στο να κάνουν τόσο μεγάλες θυσίες για αυτά, και αυτό αποδίδεται εν μέρει κατά τον Anderson στην ανάγκη των ανθρώπων, μετά την πτώση της κυριαρχίας των θρησκειών, να βρεθούν εκκοσμικευμένα πολιτιστικά συστήματα, που να απαντούν στα μεγάλα ερωτήματα, όπως παραδείγματος χάριν αυτό του θανάτου, στα οποία η πολιτική θεωρία δε μπορούσε δώσει εξηγήσεις. Έτσι δημιουργούνται τα εθνικά κράτη, που δίνουν πολιτική υπόσταση στα έθνη, τα οποία ξεπροβάλλουν από ένα πανάρχαιο παρελθόν και οδεύουν προς ένα απεριόριστο μέλλον.

Η παρούσα εργασία διερευνά το υπό ανάλυση υλικό ως μία σειρά από (εν μέρει αντιμαχόμενους) λόγους. Ο όρος λόγος δεν χρησιμοποιείται μόνο περιγραφικά για να αναφερθεί σε μία σειρά λέξεων ή τοποθετήσεων. Η εργασία εκκινεί από την αντίληψη ότι ο κόσμος είναι ρηματικά και κοινωνικά κατασκευασμένος (Onuf, 2013). Σε συνδυασμό με αυτό, αντλείται από τους Μπέργκερ και Λούκμαν (2003) η αντίληψη ότι η πραγματικότητα συγκροτείται από μία σειρά πρακτικών, νοημάτων και σχέσεων που φέρουν μία κοινωνική, πολιτισμική και πολιτική ιστορικότητα. Η Χαλκιά υποστηρίζει ότι οι λόγοι παράγουν κόσμους (2007: xxx) αλλά και ύλη (2007: 125), ενώ μέσα από την έρευνά της καταδεικνύει ότι «οι λόγοι για το έθνος, ιδίως με τις επικλήσεις του κοινωνικού φύλου, της φυλής και της θρησκείας, όντως δημιουργούν το ελληνικό σώμα και τη σεξουαλικότητά του» (Χαλκιά, 2007:xxx).

Στους κοινοβουλευτικούς λόγους που μελετώνται εξετάζεται η συνάρθρωση του νοήματος με τις σχέσεις εξουσίας. Οι κοινοβουλευτικοί λόγοι στα πλαίσια της εργασίας επ' ουδενί δεν εξισώνονται με τους επιστημονικούς Λόγους, που έχουν ενεργό και καθοριστικό ρόλο στην παραγωγή νοήματος. Ωστόσο, το κύρος τους και ο τρόπος που αρθρώνονται στον δημόσιο λόγο είναι καίρια στοιχεία στον τρόπο που παράγεται, διαμεσολαβείται και διακινείται η γνώση. Έτσι, συνειδητά επιλέγεται να εναλλάσσεται στην εργασία η χρήση του όρου λόγος με τον όρο Λόγος εντός του κειμένου. Η χρήση του κεφαλαίου Λ υιοθετείται όταν η υπό μελέτη τοποθέτηση συμμετέχει σε ένα σύστημα λόγων ή σε ένα «σχηματισμό λόγων» (discourse formation), όπως το περιγράφει ο Φουκώ (2017), και η εν λόγω τοποθέτηση είναι μέρος μίας διαδικασίας παραγωγής νοήματος και «επεμβαίνει» στον τρόπο που παράγεται η γνώση σε σχέση με τα ακαδημαϊκά ερωτήματα που εξετάζονται.

Επομένως, μέσα στο υλικό που αναλύει η εργασία εξετάζονται οι εξουσίες που παράγονται μέσα από τις κατασκευές του Λόγου, και ο τρόπος που τα εθνικά σεξουαλικά σώματα συγκροτούνται εντός αυτού του πεδίου. Για την Χαλκιά «το σώμα και η σεξουαλικότητα είναι περισσότερο προϊόντα παρά θύματα της εξουσίας» καθώς «οι κατασταλτικές εξουσίες είναι δευτερεύουσες σε σχέση με την παραγωγικότητα τους». (Χαλκιά, 2007: xxviii.). Υπό αυτό το πρίσμα διερευνάται το πώς οι κοινοβουλευτικοί Λόγοι συγκροτούν το ελληνικό σεξουαλικό σώμα με την εφαρμογή φαινομενικά κατασταλτικών εξουσιών που βασικά λειτουργούν στρατευμένα και παραγωγικά προς την (ανα)παραγωγή του έθνους.

Έπειτα, θεωρητικός φακός αυτής της εργασίας είναι και η έννοια της θεσιακότητας και της «καταστασιακά εντοπισμένης» γνώσης (situated knowledge), όπως την περιγράφει η Haraway (1988). Σύμφωνα με αυτή, καμία οπτική θέασης δεν είναι, ούτε μπορεί να θεωρείται, μία παθητική πράξη. Δεν θα πρέπει να πέφτουμε στην παγίδα να θεωρούμε την οπτική κάποιου γράφοντος ατόμου ως μοναδική έξωθεν θέαση. Η γνώση διαμεσολαβείται, «Τα μάτια μας», δηλαδή οι φακοί μέσα από τους οποίους κοιτάζουμε, έχουν συγκροτηθεί εντός ενός ιστορικοπολιτιστικού συγκειμένου, που περιλαμβάνει ιστορίες ατόμων και ομάδων που έχουν προνόμια ή υφίστανται καταπίεσεις, που έχουν υποστεί εκμετάλλευση ή που έχουν υπάρξει τα ίδια οι καταπιεστές. «Από ποιών το αίμα τάχα να φτιάχτηκαν τα μάτια μου;» διερωτάται η ίδια η Haraway, στο *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature* (1991: 193). Επομένως η ίδια η όραση υποδεικνύει, εκτός από την ικανότητα ενός ατόμου να βλέπει, και τους περιορισμούς στους οποίους υπάγεται αυτή η γνώση από τους φακούς του ατόμου.

Έτσι, παράλληλα, μπορούμε να διακρίνουμε και τη βία που υπολανθάνει μέσα στη γνώση που προκύπτει από την όραση. Κατ' επέκταση, τα άτομα δε μπορούν κατ' επιλογήν να αλλάζουν γωνία θέασης, χωρίς να υφίστανται τις συνέπειες αυτής της μετατόπισης. Δεν είναι, συνεπώς, θεμιτή η παραγωγή γνώσης που αφορά καταπιεσμένα υποκείμενα από άτομα που δεν έχουν το βίωμα της αντίστοιχης καταπίεσης, ωσάν αυτά (τα μη καταπιεσμένα άτομα) να έχουν πλήρη επίγνωση της θέσης και του βιώματος των ατόμων στα οποία η γνώση αναφέρεται, καθώς μέσα σε αυτή την πράξη υπολανθάνει βία. Κάθε ερευνήτρια και ερευνητής μπορεί να θίξει οποιοδήποτε

ακαδημαϊκό ζήτημα, πάντα, όμως, εν γνώσει της γωνίας θέασης από την οποία μελετά το ζήτημα, και χωρίς να ευαγγελίζεται παντογνωσία. Η παρούσα εργασία επιδιώκει να υπογραμμίσει τη βία που εντοπίζεται στην υποτιθέμενη παντογνωσία περί του «υποτελούς» βιώματος από άτομα που απολαμβάνουν προνόμια. Αντίστοιχα, θεωρητική και μεθοδολογική αρχή της εργασίας αποτελεί και το ότι ο ίδιος ο γράφων φέρει τη δική του θεσιακότητα, που συνεπάγεται μία σειρά και από περιορισμούς στους οποίους θα γίνει αναφορά στο κεφάλαιο που αφορά τη μεθοδολογία.

Μεθοδολογία

Το θεωρητικό πλαίσιο που αναλύθηκε παραπάνω έχει σαφείς προεκτάσεις και στη μεθοδολογία που χρησιμοποιείται στην εργασία. Η φουκωϊκές προσεγγίσεις που εμβαθύνουν στους Λόγους και στις εξουσίες που υπολανθάνουν μέσα στις καθημερινές αλληλεπιδράσεις, όταν εισάγονται ως ακαδημαϊκά ερωτήματα, μας ωθούν προς ποιοτικές μεθόδους έρευνας, που εμβαθύνουν στους τρόπους που κατασκευάζεται το υποκείμενο. Αντίστοιχα, η μελέτη της θεσιακότητας των ατόμων εκτός από θεωρητικό είναι και ένα μεθοδολογικό εργαλείο που αφορά στην εμβάθυνση στον τρόπο που παράγεται η γνώση. Προέκταση του πρίσματος της θεσιακότητας των ατόμων είναι και η διαθεματικότητα που αποτελεί επίσης, εκτός από αναλυτικό εργαλείο όπως αναλύθηκε παραπάνω, και μεθοδολογικό εργαλείο, καθώς καθορίζει τον τρόπο που προσεγγίζουμε τα αναλυτικά μας εργαλεία και μας υπενθυμίζει ότι οφείλουμε να υπογραμμίζουμε την πολυταυτοτικότητα και τα πολλαπλά κοινωνικά συγκροτημένα βιώματα των ατόμων. Έπειτα, ανάμεσα στα θεωρητικά μας εργαλεία, η ανάγκη που διατυπώνει η Rubin να αναπτύξουμε ριζοσπαστική έρευνα γύρω από το σεξ, εμπεριέχει, επίσης, μία μεθοδολογική έγκληση να αναδιατυπώσουμε διαφορετικά τα ίδια τα ερωτήματά μας. Το ίδιο μας καλούν να κάνουμε και οι ερευνήτριες και ερευνητές που αμφισβητούν τα κανονιστικά δίπολα και τους υφιστάμενους υλισμούς, και έτσι μετατοπίζουν τους ίδιους τους τρόπους με τους οποίους γίνεται η έρευνα.

Επομένως, η φεμινιστική-κουήρ ανάλυση προϋποθέτει και συνεπάγεται τη χρήση μίας φεμινιστικής-κουήρ μεθοδολογίας που να συνοδεύει και να υποστηρίζει την τοποθέτηση και τη ριζοσπαστικότητα με τις οποίες αναπτύσσεται. Άλλωστε, όπως και πολλές ερευνήτριες και ερευνητές έχουν διατυπώσει, με αξιοσημείωτο τον Bourdieu στο “Outline of a Theory of Practice” (1972) ή και τον Φουκώ στην “Αρχαιολογία της Γνώσης” (2017), οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις είναι ενσωματωμένες στα θεωρητικά σχήματα κατά τη διάρκεια παραγωγής επιστημονικής γνώσης μέσα σε ένα συγκεκριμένο επιστημονικό συγκείμενο.

Παρά τις όποιες διασυνδέσεις των θεωριών που αναπτύχθηκαν με τις επιπτώσεις τους στην παρούσα εργασία, θα πρέπει να επισημανθεί πως η μεθοδολογία που

χρησιμοποιήθηκε για να αναλυθεί το ερευνητικό υλικό από τα πρακτικά της Βουλής είναι η document analysis όπως την εισήγαγαν οι Davie και Wyatt (2011). Η προσέγγιση αυτή αντιλαμβάνεται τα έγγραφα (documents) ως αφενός «πηγές βασισμένες σε κείμενο» σε χαρτί ή ηλεκτρονικά, που αποτελούν, αφετέρου πολύ περισσότερα από αυτό, ως πηγές πολύ πλούσιες «αν μελετηθεί το περιεχόμενό τους αλλά και η παραγωγή, η χρήση και η λειτουργία τους εντός ενός κοινωνικο-ιστορικού συγκειμένου» (2011: 153). Η μέθοδος αυτή μπορεί να περιλαμβάνει τόσο ποσοτικές προσεγγίσεις (π.χ. content analysis) όσο και ποιοτικές (π.χ. discourse analysis) (2011: 151). Η συγκεκριμένη εργασία ενδιαφέρεται πρωτίστως για την ποιοτική διάσταση της μεθοδολογίας αυτής, και χρησιμοποιεί αρκετά εργαλεία από την ανάλυση λόγου, που την αναπτύσσει μέσω της εμβάθυνσης στους επί μέρους Λόγους των βουλευτ(ρι)ών, αναζητώντας τα συστήματα εξουσίας που (ανα)παράγουν οι πολιτικοί Λόγοι. Όσον αφορά στην ποσοτική διάσταση αξιολογείται, λαμβάνεται υπόψιν ο βαθμός στον οποίο μία θέση επαναλαμβάνεται ή όχι από τα μέλη ενός κόμματος, ώστε να οικοδομηθεί μία κατά το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη εικόνα του πλέγματος των πολλαπλών εξουσιών που εμφανίζονται στον επίσημο πολιτικό λόγο και συγκροτούν σεξουαλικές νόρμες και πρότυπα που καθορίζουν της πολιτικές του σεξ των έμφυλων ατόμων-πολιτών.

Τα έγγραφα που αποτέλεσαν το πρωτογενές υλικό έρευνας για την παρούσα εργασία είναι τα πρακτικά από πέντε Ολομέλειες της Βουλής, αλλά και τα πρακτικά από την Διαρκή Επιτροπή Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης της Βουλής στην προπαρασκευαστική διαδικασία για το σχέδιο νόμου για την θεσμοθέτηση του Συμφώνου Συμβίωσης. Από αυτά τα έγγραφα μελετήθηκαν μόνο οι λόγοι που αρθρώθηκαν από βουλευτρίες /-τές του ΣΥΡΙΖΑ, από μέλη της κυβέρνησης και από τις/τους κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους της Νέας Δημοκρατίας. Στόχος αυτής της επιλογής, όπως ήδη αναφέρθηκε στην εισαγωγή, είναι να αποτυπωθούν όσο το δυνατόν καλύτερα οι διασταυρώσεις, οι συγκλίσεις και οι αποκλίσεις των “mainstream” πολιτικών Λόγων, και των τρόπων που οι πολλαπλές εξουσίες συγκροτούνται μέσα σε έναν μη ακραίο δημόσιο λόγο, ατόμων που φέρουν κοινωνική και πολιτικοθεσμική εξουσία και δημόσιο κυρός. Συγκεκριμένα αναλύθηκαν τα πρακτικά από τις ολομέλειες της Βουλής που έλαβαν χώρα στις 22.12.2015, 11.02.2016, 19.07.2016, 20.07.2016, 30.08.2016 και από τις διαβουλεύσεις της Επιτροπής στις 15.12.2015. Η ανάλυση αυτών των κειμένων έγινε εστιάζοντας τόσο σε αναφορές και τοποθετήσεις

που αφορούν την ψήφιση του νομοσχεδίου για το Σύμφωνο Συμβίωσης, (ζήτημα που κυρίως αφορά της παρούσα έρευνα) όσο και αναφορές σε άλλα ζητήματα μέσα από τις οποίες διαφαίνεται η σύνδεση του έθνους και του εθνικισμού με τη σεξουαλικότητα και τις σεξουαλικές ταυτότητες και πρακτικές. Σημαντικό είναι να διευκρινιστεί ότι μέσα από τον λόγο που αρθρώνεται στο Κοινοβούλιο για τη νομθέτηση ή μη του Συμφώνου Συμβίωσης αναζητείται το πως συγκροτούνται οι πολιτικές του σεξ των ατόμων-πολιτών μέσα από αυτούς τους Λόγους.

Η πρώτη χρονικά ολομέλεια που μελετήθηκε, δηλαδή αυτή της 22.12.2015, αναλύει πολύ διεξοδικά τη θεματική της ψήφισης του νομοσχεδίου για την επέκταση του δικαιώματος πρόσβασης των ομοφυλόφιλων ζευγαριών στο θεσμό του Συμφώνου Συμβίωσης και αποτυπώνει διαστάσεις της διασταύρωσης της σεξουαλικότητας με την πρόσβαση στην πολιτική ζωή και στα ανθρώπινα δικαιώματα. Από αυτήν έχει ληφθεί και το μεγαλύτερο μέρος του υλικού που χρησιμοποιήθηκε καθώς οι αναφορές ήταν αρκετά στοχευμένες και άμεσες στη θεματική που απασχολούν τα ερωτήματα της εργασίας. Η δεύτερη ολομέλεια είναι αυτή της 11.02.2016, πέραν από κάποιες σύντομες αναφορές στη θεματική της σεξουαλικότητας και στη θεσμοθέτηση του ΣΣ για ομόφυλα ζευγάρια, εμπεριέχει και δύο θεματικές πλούσιες για την διάσταση του έθνους και του εθνικισμού. Η μία αφορά στο προσφυγικό και την εμπλοκή του ΝΑΤΟ στη διαχείριση της προσφυγικής κρίσης. Η δεύτερη, αφορά στην πτώση και συντριβή ενός στρατιωτικού ελικοπτέρου, του AGUSTA BELL, που ανήκε στο πολεμικό ναυτικό και επέβαιναν σε αυτό τρεις αξιωματικοί που έχασαν τη ζωή τους. Κάποιες από τις συλλυπητήριες αναφορές ή τις σιωπές επί της θεματικής προσέφεραν υλικό χρήσιμο για την απάντηση των θεωρητικών ερωτημάτων που απασχολούν την παρούσα εργασία. Στις ολομέλειες 19 και 20 Ιουλίου 2015, έρχεται στο προσκήνιο του δημόσιου πολιτικού διαλόγου η αλλαγή του εκλογικού νόμου και η θέσπιση της απλής αναλογικής μαζί με τη διεύρυνση του δικαιώματος του εκλέγειν. Η διεύρυνση αυτή διανοίγει ένα ευρύ πεδίο συζητήσεων σχετικά με τον προσδιορισμό των προδιαγραφών που πρέπει να φέρει ένα άτομο για να έχει δικαίωμα πρόσβασης σε μία από τις διαδικασίες που βρίσκονται στον πυρήνα του ίδιου του δημοκρατικού πολιτεύματος, που εμμέσως πλην σαφώς συναρτάται πολύ άμεσα με την σεξουαλικότητα των ατόμων, διαγράφοντας ένα πεδίο σεξουαλικότητας της εθνικής συμμετοχής. Η τελευταία ολομέλεια που μελετήθηκε είναι συντομότερη από τις άλλες και περιλαμβάνει τις

συζητήσεις για την ελληνόγλωσση και διαπολιτισμική εκπαίδευση. Εδώ διακρίνονται διαστάσεις του εθνικισμού και παράλληλα γίνεται και μία σύντομη επαναφορά της συζήτησης για το Σύμφωνο Συμβίωσης. Λίγα αποσπάσματα έχουν χρησιμοποιηθεί εντός του κειμένου από αυτή την Ολομέλεια αλλά οι συζητήσεις που έγιναν, έχουν ληφθεί υπόψιν.

Η παρούσα έρευνα υπάγεται σε ορισμένους περιορισμούς. Πρώτον, υπάρχει καθορισμένος χρόνος εντός του οποίου πρέπει να ολοκληρωθεί η εργασία, η οποία εκπονείται ως διπλωματική για το ΔΠΜΣ «Φύλο, Κοινωνία, Πολιτική» και το χρονικό πλαίσιο συγγραφής και κατάθεσης είναι αυστηρό και περιορισμένο. Δεδομένου του κανονισμού του προγράμματος είναι επίσης συγκεκριμένη και η έκταση που μπορεί η εργασία να λαμβάνει και αυτός ο «χωρικός» περιορισμός, (περί)ορίζει τον αριθμό των ζητημάτων που μπορούν να συζητηθούν, το βάθος της ανάλυσης αλλά και τον όγκο των ερευνητικών δεδομένων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ώστε με τη βοήθεια των θεωρητικών φακών να καταστεί δυνατή η απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων που έχουν τεθεί.

Ένας ακόμα περιορισμός είναι και η θεσιακότητά μου, ως γράφοντος και το σημείο θέασης στο οποίο έχω τοποθετήσει τον εαυτό μου. Οι ταυτότητες των οποίων είμαι φορέας αλλά και το συγκεκριμένο ιστορικο-πολιτισμικό συγκείμενο εντός του οποίου ζω και ερευνώ, κατανοώ πως επιτρέπουν να θέτω «αυτά» και όχι «άλλα» ερωτήματα, να αντιλαμβάνομαι τον κόσμο με ένα συγκεκριμένο τρόπο και να τον κατασκευάζω με ίδια εργαλεία. Άρα ό,τι γράφεται στο κείμενο αυτής της εργασίας είναι «the world of [my] making» -εδώ παραφράζω τον τίτλο του βιβλίου του Nicholas Onuf «World of Our Making» (2013). Είμαι, λοιπόν, ένα νεαρό σεξουαλικό άτομο που ζει εντός του ελληνικού συγκειμένου στο οποίο λαμβάνουν χώρα αυτές οι δημόσιες συζητήσεις. Μάλιστα, βρισκόμουν στην εφηβεία όταν αυτές οι συζητήσεις αναπτύσσονταν στο Ελληνικό Κοινοβούλιο και κυριαρχούσαν στον δημόσιο λόγο. Έτσι, αναγνωρίζω τις νόρμες και τις αξίες που συγκροτούν αυτοί οι Λόγοι και μπορώ εν μέρει να διακρίνω τον τρόπο που διέπουν την καθημερινότητά και έχουν επηρεάσει, ενδεχομένως αρκετά καθοριστικά, τον τρόπο που έχω δομήσει και τις δικές μου πολλαπλές ταυτότητες -την έμφυλη, τη σεξουαλική, την εθνική- και τον τρόπο που ασκώ τις δικές μου σεξουαλικές

πολιτικές, Τέλος, αντιλαμβάνομαι τον εαυτό μου και ως έναν νεαρό διεθνολόγο που φέρει στη σκευή του επανειλημμένες προσπάθειες αποδόμησης του «ορθόδοξου» διεθνολογικού λόγου και σκέψης.

Κεφάλαιο 1ο: Μηχανισμοί Εξουσίας στη Διασταύρωση Σεξ και Έθνους

Στο πρώτο κεφάλαιο θα αναζητηθεί μέσα από τους Λόγους των βουλευτριών/τών του ΣΥΡΙΖΑ και της Νέας Δημοκρατίας, ο τρόπος με τον οποίο οι εξουσίες που ενεργοποιεί το έθνος για να (ανα)παράγεται συναντούν, διέπουν και καθορίζουν τη σεξουαλικότητα και τις διαφορετικές σεξουαλικές πρακτικές μέσα από τη μελέτη των πολιτισμικών κατασκευών της οικογένειας, του ιδιωτικού και του δημόσιου χώρου, της αορατότητας και της ορατότητας και της ιδέας του κανονικού και των ετεροποιήσεων που αυτή συνεπάγεται. Τα πεδία αυτά επιλέγονται ως σημείο εκκίνησης της ανάλυσης καθώς αποτυπώνουν το ιδεολογικό και πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα εκτυλιχθεί και περισσότερο σε βάθος η ανάλυση. Αρχικά, η οικογένεια και η οικογενειακή ζωή είναι ένα αναλυτικό πεδίο που έρχεται και επανέρχεται στους υπό μελέτη πολιτικούς λόγους και εν πολλοίς έλκει την προσοχή και το ενδιαφέρον των βουλευ(τρι)ών. Έτσι τα δεδομένα της έρευνας είναι πλούσια, ενώ η κατασκευή της οικογένειας βρίσκεται σε ένα τόσο κομβικό σημείο στην τομή των συστημάτων εξουσίας του έθνους και της σεξουαλικότητας, που η μελέτη των σχετικών δεδομένων διανοίγει μία σειρά από άλλα πεδία έρευνας (όπως το δίπολο ιδιωτικός-δημόσιος χώρος, η αορατότητα κ.λπ.). Στόχος είναι να εντοπίσουμε τους μηχανισμούς της εξουσίας μέσα στον τρόπο που κατασκευάζονται αυτά τα πεδία, στα σημεία που αλληλοδιατέμνονται οι εξουσίες κατασκευής του έθνους και οι εξουσίες ελέγχου της σεξουαλικότητας και να αναπτύξουμε τη συζήτηση γύρω από τις νόρμες και τις πολιτισμικές εγγραφές πάνω στο έμφυλο, εθνικό και σεξουαλικό σώμα.

Κεντρικά ερωτήματα που επιδιώκεται να απαντηθούν στο κεφάλαιο είναι: πώς κατασκευάζεται στον κυρίαρχο πολιτικό Λόγο η προσήκουσα μορφή της ελληνικής οικογένειας, παραδοσιακής ή σύγχρονης, σε συνάρτηση με τους Λόγους περί προστασίας της ως θεμελιώδους θεσμού αναπαραγωγής του έθνους; Ποιος είναι ο δημόσιος και ποιος ο ιδιωτικός χώρος και πώς συγκροτούνται βάσει της κυρίαρχης ετεροφυλόφιλης εθνικής κουλτούρας αυτοί οι χώροι; Πώς αρθρώνεται ο λόγος περί ετεροφυλοφιλίας στην Ελλάδα σήμερα και γιατί και με ποιόν τρόπο εδραιώνεται ως κυρίαρχη εθνική σεξουαλική κουλτούρα; Ποια σώματα, άτομα και ομάδες ορατικοποιούνται στην κατασκευασμένη διάκριση ιδιωτικότητας-δημοσιότητας και κανονικού-μη κανονικού σεξ και ποια είναι τα αίτια και σε τι εξυπηρετεί αυτή η (α)ορατικοποίηση ορισμένων υποκειμενικοτήτων το έθνος; Τι θεωρούμε «κανονικό» και τι «μη κανονικό» και πώς, ακόμα και, η υιοθέτηση του όρου διαφορετικότητα,

ως κάτι στο οποίο οφείλουμε σεβασμό, συγκροτεί νέες κανονικότητες και μη συμπεριληπτικές κατηγορίες;

Η πρώτη αναστοχαστική στάση του παρόντος κεφαλαίου αφορά την οικογένεια και την οικογενειακή ζωή και τους Λόγους που αρθρώνονται για να την κατασκευάσουν ως θεμελιώδη θεσμό για την αναπαραγωγή του έθνους-κράτους. Θα αναλυθούν, λοιπόν, οι Λόγοι, αρχικά, της Νέας Δημοκρατίας και εν συνεχεία του ΣΥΡΙΖΑ και θα επιχειρηθεί μια συζήτηση περί συγκλίσεων και αποκλίσεων.

Το κέντρο του λόγου της ΝΔ όταν αυτή συζητά για την οικογένεια φαίνεται να συνοψίζεται στη θέση του Αθανασίου (βουλευτής, ΝΔ) την οποία ασπάζεται η πλειοψηφία των βουλευτριών/των του κόμματος.

«Εμείς θεωρούμε ότι τους οικογενειακούς θεσμούς, όπως ορίζουν για την οικογένεια το άρθρο 21 του Συντάγματος και το άρθρο 12 της ΕΣΔΑ, πρέπει να δημιουργεί ο γάμος και όχι το σύμφωνο συμβίωσης.[...]. [Θεωρούμε ότι δεν πρέπει] να αναγνωριστεί [...] το ζήτημα του γάμου, της υιοθεσίας και της ιθαγένειας» (Αθανασίου, ΝΔ, 2015)

Η ΝΔ, παρότι αναγνωρίζει ότι η ψήφιση του ΣΣ θα ήταν ενδεχομένως θεμιτή, δεν θεωρεί ότι τα ομοφυλόφιλα άτομα θα έπρεπε να έχουν πρόσβαση στον θεσμό της οικογένειας και στα προνόμια που συνεπάγονται· μόνο τα ετερόφυλα άτομα θα πρέπει να μετέχουν αυτών. «[Οι διατάξεις που] ρύθμιζαν την ετερόφυλη σχέση, δεν μπορούν να ρυθμίσουν την ομόφυλη σχέση.» (Αθανασίου, ΝΔ, 2015). Δεν αναγνωρίζεται, επομένως, για ομόφυλες οικογένειες δυνατότητα πρόσβασης σε τεκνοθεσία, η οποία θα αποτελούσε πυρήνα για τη νομιμοποίησης και αναγνώριση των ομόφυλων οικογενειών. Για την πλειοψηφία των εκπροσώπων της ΝΔ, τα παιδιά οφείλουν να μεγαλώνουν με ετεροφυλόφιλη γονεϊκότητα. Επιπλέον και η ιθαγένεια δε θα πρέπει να μεταφέρεται μέσω του θεσμού του Συμφώνου Συμβίωσης, δηλαδή μέσα από μία μη ετεροφυλόφιλη μορφή συγγένειας. Έτσι, η οικογένεια συγκροτείται ως αμιγώς ετεροφυλόφιλη, με αποκλειστικότητα της ετεροφυλόφιλης κουλτούρας στην ανατροφή παιδιών και ως ένα πεδίο που μπορεί να αναγνωριστεί και να παράσχει πολιτότητα και εθνική αναγνώριση μέσω του θεσμού της ιθαγένειας μόνο σε κανονιστικές σεξουαλικά υποκειμενικότητες.

Σημαντικό ποσοστό της ΝΔ θεωρεί -σχεδόν φοβικά- ότι παρότι οι διατάξεις ορίζουν το ΣΣ ως έναν διακριτό νομικό θεσμό από αυτόν του γάμου, είναι στην πραγματικότητα μία εξαπατητική μετωνυμία που συγκροτεί σχέδιο διασάλευσης της παραδοσιακά ετερόφυλης σχέσης που ορίζει ο γάμος. Τα αντανακλαστικά της ΝΔ ενεργοποιούνται αναζητώντας και εντοπίζοντας όλα εκείνα που «θέτουν σε κίνδυνο» την ετεροφυλόφιλη κυριαρχία στον θεσμό της οικογένειας. «[...]στο άρθρο 8, τα μέρη του συμφώνου εξομοιώνονται απόλυτα με τους συζύγους ως προς το μεταξύ τους κληρονομικό δικαίωμα [...]. Άρα [...] αφήνετε ανοικτό το θέμα του γάμου.» (Αθανασίου, ΝΔ, 2015). Η κυριαρχία της ετεροφυλόφιλης σεξουαλικότητας φαίνεται να περιφρουρείται σχολαστικά από ενδεχόμενους κινδύνους, ακόμα και από φαντασματικούς κινδύνους.

Αρκετές άλλες τοποθετήσεις εξάρουν την ανάγκη για αποκλειστικότητα της ετεροφυλοφιλίας στον θεσμό της οικογένειας. Πολύ χαρακτηριστική είναι αυτή του Βρούτση (βουλευτής, ΝΔ):

«[...]είμαστε υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της επέκτασης του συμφώνου συμβίωσης. Όμως, δεν μπορούμε να δεχθούμε, κύριε Υπουργέ, αυτό το υποκριτικό από μέρους σας με το οποίο είμαστε αντίθετοι, να εισάγετε μέσα το θέμα του γάμου και της υιοθεσίας. Αυτό δεν γίνεται δεκτό» (Βρούτσης, ΝΔ, 2015)».

Η συλλογιστική αυτή, μάλιστα, ενισχύεται και με επίκληση του θεολογικού λόγου ο οποίος «καθαγιάζει» και νομιμοποιεί τον εκκοσμηκευμένο λόγο του Αστικού Κώδικα.

«Ζητήματα, όμως, που έχουν να κάνουν με αυτήν καθ' εαυτή την ουσία του γάμου, του οποίου γάμου ο ορισμός είναι δεδομένος παντού, δεν υπάρχει άλλος ορισμός [...] όπου ο γάμος ορίζεται, με τον συγκεκριμένο τρόπο, ως σχέση [...] όπως ο Ιερός Αυγουστίνος ορίζει τον γάμο, αλλά και ο Αστικός μας Κώδικας αλλά και το Σύνταγμά μας- μεταξύ ανδρός και γυναικός, με σκοπό την αναπαραγωγή, άρα λοιπόν τη γέννηση, τη δημιουργία, τέκνων. Υπό την έννοια αυτή, λοιπόν, οτιδήποτε άλλο νομοθετηθεί αυτό όσο η επιστήμη δεν δίνει τη δυνατότητα σε ομόφυλους και σε ετερόφυλους να παράγουν το ίδιο προϊόν, δηλαδή παιδιά, τα παράγουν μόνο τα ετερόφυλα ζευγάρια- νομίζω είναι άνευ αντικειμένου συζήτησης. [...] Άρα, θέμα γάμου δεν μπορεί να τεθεί εξ ορισμού, διότι ο γάμος εξ ορισμού, ad hoc, αφορά στα ετερόφυλα ζευγάρια» (Παπακώστα-Σιδηροπούλου, ΝΔ, 2015).

Εδώ προστίθεται και η διάσταση της βιολογικής (ανα)παραγωγικότητας του ζευγαριού ως προϋπόθεσης για την συγκρότηση οικογένειας, και υπενθυμίζεται πως αυτό στηρίζεται σε προϋπάρχουσες εθνικές νομοθεσίες αλλά και θρησκευτικά κείμενα, χρησιμοποιώντας αντωνυμίες πρώτου πληθυντικού προσώπου και κατασκευάζοντας με τον Λόγο ένα οριζόντιο εθνικό εμείς με κοινές αξιακές καταβολές και κοινή μοίρα. (Αντερσον, 1997)

Ο γάμος και η οικογενειακή ζωή για τη ΝΔ όπως ορίζονται από τον έγγαμο βίο οφείλουν να έχουν μία συγκεκριμένη μορφή που είναι η *«κλασική μορφή του γάμου, μιας πατροπαράδοτης και παγιωμένης μορφής ίδρυσης των σχέσεων μεταξύ των ζευγαριών»*, (Κυριαζίδης, ΝΔ, 2015) για την οποία το ΣΣ αποτελεί *«πλήγμα»*. Ο ετεροφυλόφιλος γάμος είναι ο μοναδικός τρόπος ίδρυσης (οικογενειακών) σχέσεων που μπορεί να αναγνωρίζεται από το έθνος-κράτος. Ο όρος γάμος (είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι δεν έχει τεθεί στη συζήτηση ούτε προς ψήφιση άμεσα εκ μέρους της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ) έχει ένα *«αληθές και διαχρονικό κανονιστικό περιεχόμενο»* (Κυριαζίδης, ΝΔ, 2015), από το οποίο όλες οι άλλες μορφές συμβίωσης *«απέχουν»*. Η οικογένεια, λοιπόν, ως θεσμός δε μπορεί να μεταβάλει το περιεχόμενό της και το ΣΣ θα αποτελούσε *«εκ του πλαγίου άμεση ή έμμεση κατάργηση κλασικών θεσμών με τρόπο που πλήττει μια κοινωνική και ιστορική πραγματικότητα»* και αυτό προκαλεί φθορά στο *«αληθές και διαχρονικό κανονιστικό περιεχόμενο του όρου»* (Κυριαζίδης, ΝΔ, 2015). Για αυτή τη μερίδα της ΝΔ, επομένως υπάρχει μία «αλήθεια» και μία «αντικειμενική γνώση» σχετικά με την νοηματοδότηση του περιεχόμενου του όρου οικογένεια, και αυτό το καθεστώς αλήθειας οφείλει να μην αμφισβητείται.

Αυτό το ευρέως νομιμοποιημένο ρεύμα εκπροσώπων της ΝΔ που χαρακτηρίζεται από έναν συντηρητικό λόγο, διασταυρώνεται, συμπληρώνεται και εν μέρει αντικρούεται από άλλα μέλη της κοινοβουλευτικής της ομάδας, στις τοποθετήσεις των οποίων ο παραπάνω συντηρητικός λόγος εξακολουθεί να υφίσταται, ως έναν βαθμό, πρωτοστατεί, ωστόσο, ο φιλελεύθερος «προοδευτικός» προσανατολισμός. Οι κοινοβουλευτικές/-οί αυτές/-οί εκπρόσωποι τάσσονται υπέρ της ψήφισης του ΣΣ ως έχει, κάποιες/-οι μάλιστα δηλώνουν ότι θα ήταν υπέρ της ψήφισης του γάμου, ενώ ένας εξ αυτών, (ο Θ. Φορτσάκης στου οποίου τον λόγο θα εμβαθύνουμε), θα ήταν υπέρ και στο ενδεχόμενο της τεκνοθεσίας. Η διαφωνία, ωστόσο, ως προς την ψήφιση ή μη του νομοσχεδίου δεν καθιστά τις πολιτικές καταβολές και τις κοινωνικές προεκτάσεις των Λόγων τους εκ διαμέτρου αντιθετικές. Οι συντηρητικές και οι (νέο)φιλελεύθερες αξίες δεν εκλείπουν από τους νεοδημοκρατικούς λόγους πλην ελαχίστων εξαιρέσεων.

Στους πιο φιλελεύθερους Λόγους, το ΣΣ *«είναι επιβεβλημένο και είναι ένα θέμα πράγματι ελευθερίας επιλογών των ανθρώπων, το οποίο οφείλουμε να σεβαστούμε.»* (Μπακογιάννη, ΝΔ, 2015) ενώ αποτελεί *«αναγνώριση βασικών δικαιωμάτων στα ομόφυλα ζευγάρια»* (Κεραμέως, ΝΔ, 2015). Για τον πλέον «προοδευτικό» Θεόδωρο Φορτσάκη, μάλιστα, το ΣΣ ορίζει για τα ομόφυλα ζευγάρια απλά *«[...]τον τρόπο με τον οποίο θέλουν να συμβιώσουν»* (Φορτσάκης, ΝΔ, 2015), πράγμα που θα έπρεπε να είναι δεδομένο για τη ΝΔ σε *«[...] ένα πλαίσιο τήρησης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και μέσα σε ένα πλαίσιο φιλελευθερισμού, τον οποίο πρέπει να υπηρετεί και η παράταξη»* (Φορτσάκης, ΝΔ, 2015). Εδώ διακρίνουμε το δικαιωματικό-«προοδευτικό» πρόσωπο του φιλελευθερισμού, που στηρίζεται στην εύρεση *modus vivendi*, σε αντίθεση με το συντηρητικό, όπως εξηγεί η Καραγιαννοπούλου (2017).

Ο φιλελεύθερος λόγος προεκτείνεται μόνο από τον τελευταίο και στο ζήτημα της τεκνοθεσίας όπου αναφέρει: *«Δεν βλέπω γιατί να πρέπει να θεωρούμε ότι η υιοθεσία απαγορεύεται για τα ομόφυλα ζευγάρια.»* (Φορτσάκης, ΝΔ, 2015). Αυτό το τεκμηριώνει επικαλούμενος το επιχείρημα πως οι συνθήκες ανατροφής ενός παιδιού σε ίδρυμα θα είναι εφιαλτικές σε αντίθεση με αυτές σε ένα σπίτι ομόφυλης γονεϊκότητας. Άλλες φωνές από τον φιλελεύθερο χώρο της ΝΔ, ωστόσο, δεν συντάσσονται με αυτή την τοποθέτηση καθώς θεωρούν ότι πρέπει κατά προτεραιότητα να υιοθετούν παιδιά τα ετερόφυλα ζευγάρια (Μπακογιάννη, ΝΔ, 2015), και υπενθυμίζουν ότι τα προτάγματα που ο ευρωπαϊκός δικαιωματικός λόγος και ο φιλελεύθερος λόγος φέρνουν στην ελληνική πολιτική σκηνή, αφενός δεν αναιρούν τον συντηρητικό λόγο που αρθρώνεται από κόμματα όπως η ΝΔ αφετέρου ότι και σε αυτούς τους Λόγους η ετεροφυλοφιλία δεν παύει να (ανα)παράγεται ως κυρίαρχη.

Ο φιλελεύθερος λόγος των λιγότερο συντηρητικών εκπροσώπων του κόμματος, περιλαμβάνει και στοιχεία που γεφυρώνουν τις διαφωνίες του με τις θέσεις της συντηρητικής πλειοψηφίας. Στην προκειμένη περίπτωση αυτό γίνεται με τη διαβεβαίωση πως η ψήφιση του ΣΣ δεν θα διασαλεύσει τον θεσμό του γάμου και της οικογένειας. Συγκεκριμένα υποστηρίζεται ότι *«η αναγνώριση βασικών δικαιωμάτων στα ομόφυλα ζευγάρια, δεν αναιρεί ούτε και διαβρώνει τον παραδοσιακό θεσμό του γάμου. Σε καμμία περίπτωση δεν διακυβεύεται ο θεσμός του γάμου, ο οποίος είναι άκρως σημαντικός. Πρόκειται για δύο διακριτούς θεσμούς του Οικογενειακού Δικαίου με εντελώς διαφορετικό ιστορικό, πολιτισμικό και κοινωνικό υπόβαθρο.»* (Κεραμέως, ΝΔ, 2015). Ανεξαρτήτως ψήφισης ή μη του νομοσχεδίου, δεν παύει να είναι κεντρικό πρόταγμα του κόμματος ότι, υπό οποιαδήποτε συνθήκη, η κυρίαρχη ετεροφυλοφιλία, που εξουσιάζει και διέπει τους «πατροπαράδοτους» θεσμούς και ό,τι συνεπάγεται αυτή, πρέπει να

μείνει άθικτη. Η ΝΔ σέβεται και «κατανοεί» το γεγονός ότι *«Για πολλούς συμπολίτες μας, η αναγνώριση της ομόφυλης σχέσης μέσω του συμφώνου συμβίωσης δεν συνάδει με τις αξίες και τις αρχές τους»* (Κεραμέως, ΝΔ, 2015), καθώς τα αξιακά αυτά συστήματα είναι που διατηρούν και αναπαράγουν τις τεχνολογίες εξουσίας που συγκροτούν το ετεροφυλόφιλο ελληνικό έθνος. Επομένως, ανεξαρτήτως «προοδευτικότητας» ή συντηρητικότητας που επιδεικνύουν οι εκπρόσωποι, η μη διασάλευση του τρόπου που εκλαμβάνεται η οικογένεια είναι σημαντική στα ιδεολογικά προτάγματα του κόμματος. Το ίδιο ισχύει και για τη θρησκεία, που είναι θεμελιώδους σημασίας στις διαδικασίες κατασκευής του ελληνικού έθνους. Οι φιλελεύθεροι της ΝΔ *«δεν βλέπ[ουν] σε τι θίγεται η θρησκευτική ελευθερία ή ο θρησκευτικός γάμος από την υιοθέτηση του συμφώνου»* (Φορτσάκης, ΝΔ, 2015). Διακρίνουμε, επομένως, ότι ο φιλελεύθερος δικαιωματικός Λόγος της ΝΔ, «υποστηρίζει» την ψήφιση του ΣΣ, ωστόσο, υπό πολύ συγκεκριμένους όρους, μη διασαλευτικούς -ή μάλλον αναπαραγωγικούς- προς τα κυρίαρχα συστήματα εξουσίας σε ό,τι αφορά τον θεσμό της οικογένειας και την οικογενειακή ζωή.

Ο ΣΥΡΙΖΑ από την άλλη τοποθετείται με αρκετά διαφορετικό τρόπο σε ό,τι αφορά την υπό συζήτηση θεματική. Η συμπερίληψη των ομόφυλων ζευγαριών στον θεσμό της οικογένειας αποτυπώνεται ως πρωταρχική επιδίωξη του κόμματος. Διατυπώνεται ότι *«Το σχέδιο νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης [...] αποτελεί ένα μεγάλο βήμα, μια θεσμική τομή, για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη θεραπεία των αδικιών έναντι συμπολιτών μας. [...] Αίρει τις διακρίσεις σε βάρος συμπολιτών μας λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού»* (Τσίρκας, ΣΥΡΙΖΑ, 2015). Αυτή η αναγκαιότητα προκύπτει από το γεγονός ότι *«υπάρχουν σήμερα στην Ελλάδα χιλιάδες τέτοιες οικογένειες. Υπάρχουν στην Ευρώπη εκατοντάδες χιλιάδες τέτοιες οικογένειες»* και η μη νομοθέτηση υπέρ της πρόσβασης στην οικογενειακή ζωή και τη γονεϊκότητα οδηγεί επί της ουσίας στο να *«κλείνουμε τα μάτια και να αφήνουμε αυτά τα παιδιά στο έλεος οποιασδήποτε λεκτικής ή σωματικής βίας, εφόσον δεν τα καλύπτει ο νόμος»* (Καραγιαννίδης, ΣΥΡΙΖΑ, 2015).

Αυτή η τοποθέτηση του ΣΥΡΙΖΑ σε συνδυασμό με τη θέση του ότι *«Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι στη σημερινή κοινωνία υπάρχουν και άλλες μορφές συνύπαρξης και είναι αναγκαίο να διασφαλίσουμε ένα νομικό πλαίσιο που οδηγεί σε μια αρμονική, κοινωνική συμβίωση όπου κανείς δεν θα νιώθει αποκλεισμένος»* (Τσίρκας, ΣΥΡΙΖΑ, 2015) δηλώνουν με σαφήνεια ότι εκ μέρους του κόμματος υπάρχει η πρόθεση με την προσκόμιση αυτού του σχεδίου νόμου στο κοινοβούλιο να διευρυνθεί ο τρόπος που η οικογένεια κατασκευάζεται τόσο

στο υφιστάμενο νομικό πλαίσιο όσο και στον δημόσιο Λόγο, περικλείοντας και άλλες μορφές συμβίωσης και συνύπαρξης. Εδώ ο ΣΥΡΙΖΑ εισάγει μία επανανομηματοδοτική και διασαλευτική ψηφίδα προς τις κυρίαρχες εννοήσεις του θεσμού της οικογένειας.

Ταυτόχρονα, ωστόσο, ο ΣΥΡΙΖΑ, ή τουλάχιστον ορισμένοι εκπρόσωποί του, αποτυπώνουν στους Λόγους τους την υπεράσπιση του υφιστάμενου θεσμού της οικογένειας και τις νόρμες, τις αντιλήψεις και τις εξουσίες που αρθρώνονται γύρω και μέσα από αυτόν και τον συγκροτούν, ως κάτι το οποίο δεν αμφισβητείται ή μεταβάλλεται με το σχέδιο νόμου, αλλά αντίθετα προστατεύεται:

«[Το σχέδιο νόμου] αναβαθμίζει το Σύμφωνο Συμβίωσης, καθώς αναγνωρίζει οικογενειακούς δεσμούς μεταξύ των μερών, προστατεύοντας με τον τρόπο αυτό την οικογενειακή ζωή.[...] Άλλωστε, το Σύμφωνο Συμβίωσης, εμπεικλείοντας και άτομα του ίδιου φύλου, σε καμιά περίπτωση δεν αποτελεί πλήγμα για την οικογένεια. Αντίθετα, σέβεται και ενισχύει τον θεσμό της οικογένειας. Σέβεται, όμως, και τους συμπολίτες μας που δεν δύνανται να συνάψουν γάμο.» (Τσίρκας, ΣΥΡΙΖΑ, 2015).

Οι θεσμοί και οι αντιλήψεις που ασκούν τις υφιστάμενες εξουσίες της ετεροφυλόφιλης κυριαρχίας στον θεσμό της οικογένειας, οι οποίες δεν διασαλεύονται αλλά προστατεύονται, αποτυπώνονται άριστα από τον ίδιο του Υπουργό που φέρνει το σχέδιο νόμου: «Θέλω να διευκρινίσω κάτι εδώ: ότι το σύμφωνο συμβίωσης όπως εισάγεται δεν έχει καμία απολύτως σχέση με τη φύση, δεν έχει καμία απολύτως σχέση με τη θρησκεία. Έχει σχέση μόνο με την κοινωνική ειρήνη και με το δικαίωμα στη διαφορά. Δηλαδή, στέκεται σε αυτό το οποίο είπα προηγουμένως ότι δύο άνθρωποι οι οποίοι δεν θίγουν κανέναν τρίτο, που σημαίνει ότι δεν βάζουν ούτε σε κίνδυνο ούτε εμπειρικά προκαλούν βλάβη σε κάποιον τρίτο, μπορούν να ρυθμίζουν έτσι τις σχέσεις τους ώστε να είναι λειτουργικές». Αυτό είναι τόσο κεντρική αρχή για τον ίδιο και για μερίδα του κόμματος που το επαναφέρει ξανά στη συζήτηση και το υπερθεματίζει: «Να διευκρινίσω και σήμερα ότι δεν πρόκειται για ένα κείμενο, για ένα κεφάλαιο, για έναν νόμο ο οποίος σημαίνει κάτι που να έχει σχέση με τη θρησκεία μας, με οποιαδήποτε θρησκεία ή που να έχει σχέση με τη φύση ή με οτιδήποτε άλλο.» (Παρασκευόπουλος, ΣΥΡΙΖΑ, 2015). Έτσι, δεν μεταβάλλεται ούτε επανανομηματοδοτείται επ' ουδενί ο τρόπος που νοούμε τη φύση ή οι αρχές που αφομοιώνει η κοινωνία από τις χριστιανικές δογματικές επιταγές, παρά μόνο θεσμοθετείται ένα δικαίωμα, το «δικαίωμα στη διαφορά» και διασφαλίζεται κάποιου

τύπου «κοινωνική ειρήνη», μέσα σε έναν ευρύτερο κανονικοποιητικό Λόγο που θα αναλύσουμε διεξοδικά και παρακάτω.

Η ΝΔ, λοιπόν, σκιαγραφεί την οικογένεια ως ένα ασφαλές και περιφρουρημένο, εθνικά καθαρό, ετεροφυλόφιλο, ιδιωτικό πεδίο αναπαραγωγής του έθνους, με αποκλειστικότητα στην γονεϊκότητα. Επαναλαμβάνεται πολλές φορές ότι το σχήμα είναι αμιγώς ετεροφυλόφιλο καθώς μόνο αυτό μπορεί να είναι βιολογικά παραγωγικό και έμμεσα αποσαφηνίζεται ότι μόνο αυτό οφείλει να είναι κοινωνικά παραγωγικό. Από μέρος βουλευτ(ρι)ών που υπερασπίζονται τον τρόπο που η θεσμοθέτηση του συμφώνου παρατίθεται, υποστηρίζεται ότι δεν διαβρώνεται η μορφή της οικογένειας *per se*, αλλά συνεχίζει να βρίσκεται στον πυρήνα του έθνους, και οφείλει να προφυλάσσεται ενώ είναι σεβαστή και η «άποψη» των ατόμων που θίγονται. Το σύμφωνο «θεμελιώνει -μόνο- το δικαίωμα των ανθρώπων να ζουν μαζί και να ρυθμίζουν αστικά της υποθέσεις τους», και τίποτα πιο διαρρηκτικό από αυτό. Ακόμα και ο Φορτσάκης που προασπίζεται τον γάμο των ομόφυλων ατόμων και την «υιοθεσία», επιχειρηματολογεί επεξηγώντας ότι δεν διαβρώνεται με αυτό τον τρόπο ο παραδοσιακός θεσμός. Η οικογένεια, για τη ΝΔ, περιγράφεται σύμφωνα με το Σύνταγμα ως *«θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του έθνους, επισημαίνοντας emphatica ότι ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους»* (Ελληνικό Σύνταγμα, Άρθρο 21 παρ.1).

Η συγκρότηση της εθνικής οικογένειας ως ενός ασφαλούς, εθνικά καθαρού, ετεροφυλόφιλου, ιδιωτικού πεδίου διαπαιδαγώγησης των παιδιών και αναπαραγωγής του έθνους που περιγράφουν οι βουλευτ(ρι)ές της ΝΔ, μελετάται από το Lorent Berlant και τον Michael Warner (2022) και σε ό,τι αφορά τις συνδηλώσεις αυτής της κατασκευής με το σεξ, όπως διαμεσολαβείται στον δημόσιο χώρο. Παρατηρείται ότι μέσα σε ένα συγκεκριμένο όπου το σεξ εν μέρει καταστέλλεται στον δημόσιο χώρο, επανανομιμοποιείται όταν συνδέεται με τις σχέσεις οικειότητας και τότε οι σχέσεις αυτές ιδιωτικοποιούνται. Έτσι, το σεξ που νορμικά επιτρέπεται να διαμεσολαβείται στον δημόσιο χώρο είναι ετεροφυλόφιλο και εγκλωβισμένο στην οικογενειακή κρεβατοκάμαρα. Ο ιδιωτικός χώρος της νορμικής οικογένειας εξιδανικεύεται ως ένα πεδίο εθνικά καθαρό, με άρτιες ηθικές καταβολές που είναι και ο μόνος χώρος που ενδείκνυται για την ανατροφή των παιδιών.

Μέσα από αυτό μπορούμε να διακρίνουμε τον βαθμό στον οποίο το έθνος εισχωρεί μέσα στο πεδίο της σεξουαλικότητας και κατασκευάζει αυτό που το Berlant και ο Warner περιγράφουν ως «σεξουαλικότητα της εθνικής συμμετοχής». Το κεντρικό επιχείρημα των συγγραφέων

εδράζεται στο ότι η κυρίαρχη ετεροφυλοφιλία, όπως διαμεσολαβείται από την δημοσιότητα, διέπει ένα σύνολο θεσμών του «δημοσίου χώρου» που μπορεί να μην είναι άμεσα συνυφασμένοι με την ίδια τη σεξουαλικότητα. Σε αυτό το επιχείρημα, όσο και στις συνδηλώσεις που έχει αυτό για την τεκνοθεσία και την αναπαραγωγή ή την ετεροφυλόφιλη ανατροφή των παιδιών θα επανέλθουμε παρακάτω. Στους παρατιθέμενους Λόγους της Νέας Δημοκρατίας εντοπίζουμε αυτό που περιγράφεται ως εθνική ετεροφυλοφιλία, η οποία ορίζεται ως «ο μηχανισμός μέσω του οποίου μπορούμε να φανταζόμαστε μία πυρηνική εθνική κουλτούρα σαν αποστειρωμένο χώρο συναισθηματισμού και άψογης συμπεριφοράς, σαν χώρο καθαρής πολιτότητας.» (Μπερλάντ & Ουόρνερ, 2022: 275). Αυτός είναι ένας πρώτος τρόπος μέσω του οποίου ασκείται εξουσία από το κυρίαρχο σύστημα της ετεροφυλοφιλίας, μέσω φαινομενικά μη σεξουαλικών θεσμών στην σεξουαλικότητα και τις σεξουαλικές πρακτικές των ατόμων στη διαδικασία κατασκευής, (ανα)παραγωγής και προάσπισης του έθνους, που διέπει ενδεχομένως οριζόντια τους πολιτικούς Λόγους της πλειονότητας των εκπροσώπων της ΝΔ.

Όπως προαναφέρθηκε η ετεροφυλοφιλία δεν μελετάται ως μία πρακτική ή μία ταυτότητα. Οι Warner και Berlant υποστηρίζουν ότι η ετεροφυλοφιλία καθατή δεν υπάρχει, αλλά αναφερόμαστε σε μία ετεροφυλόφιλη κουλτούρα. Ο λόγος είναι ότι η ενότητά της είναι πάντα προσωρινή. «Δεν αποτελεί ένα ενοποιημένο Συμβολικό, μία μοναδική ιδεολογία, ένα ενοποιημένο σύνολο πεποιθήσεων. [...] Η εθνική ετεροφυλοφιλία δεν είναι μία απλή μονοκουλτούρα.» (Μπερλάντ & Ουόρνερ, 2022:278-279). Αυτό συμβαίνει επειδή οι ηγεμονίες εν γένει δεν είναι μονοδιάστατες και συμπαγείς, αλλά «ελαστικές συμμαχίες που συμπεριλαμβάνουν διάσπαρτες και αντιφατικές στρατηγικές αυτοσυντήρησης και αναπαραγωγής» (Μπερλάντ & Ουόρνερ, 2022:279). Στους Λόγους της ΝΔ είναι αρκετά ευκρινές το πως κατασκευάζεται αυτή η ηγεμονία από τον κυρίαρχο πολιτικό λόγο. Στο υπό μελέτη υλικό εντοπίζουμε πολλές διαστάσεις των Λόγων που κατασκευάζουν και αναπαράγουν αυτό το σύστημα εξουσίας.

Σε ό,τι αφορά το ελληνικό συγκείμενο, παρατηρούμε ότι οι Λόγοι της Νέας Δημοκρατίας «ακροβατούν», ανάμεσα σε δύο πολιτικούς χώρους κι αξιακά προτάγματα, τα οποία ίσως να «μάχονται» σε σημεία μεταξύ τους, όπως διακρίναμε και στην πρώτη παράθεση του υλικού. Από τη μία πλευρά, η πλειοψηφία των βουλευτ(ρι)ών που τάσσονται κατά της εξομοίωσης του τρόπου που ρυθμίζονται οι ομόφυλες σχέσεις με τον παραδοσιακό θεσμό του γάμου και αφετέρου όσες και όσοι προτάσσουν τον φιλελεύθερο εκμοντερνιστικό λόγο των δικαιωμάτων. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι Λόγοι περιλαμβάνουν μία σύγκρουση παράδοσης αφενός και

νεωτερικότητας αφετέρου. Μία πρώτη εξήγηση σχετικά με αυτό είναι η παρατήρηση που κάναμε παραπάνω ότι η ΝΔ περιλαμβάνει σκληρά συντηρητικά δεξιές, ενδεχομένως ακροδεξιές, όσο και (νεο)φιλελεύθερες. Ωστόσο, παρατηρούμε ότι αυτή η διχογνωμία εντοπίζεται εντός των λόγων ακόμα και του ίδιου ατόμου. Σε αυτό μία ενδεχόμενη εξήγηση είναι αυτή που δίνει η Καραγιαννοπούλου (2017), η οποία αντλώντας από τον Gray (2000) παρατηρεί ότι ο φιλελευθερισμός και στο Ελληνικό συγκείμενο, παρουσιάζεται με δύο πρόσωπα. Αφενός, ένα που στοχεύει στην κατασκευή ενός παγκόσμιου φιλελεύθερου πολιτισμού, ενώ αφετέρου στην εύρεση ενός *modus vivendi* εντός των διαφορετικών τρόπων ζωής (Karagiannopoulou, 2017: 75). Έτσι, οι εκπρόσωποι της ΝΔ από τη μία πλευρά επιδιώκουν την αορατικοποίηση των ομοφυλόφιλων ατόμων για την προστασία της κυρίαρχης ετεροφυλόφιλης κουλτούρας, ενώ από την άλλη, στο «προοδευτικό», δικαιωματικό πρόταγμα της «ανοχής» στην ύπαρξη της ομοφυλοφιλίας στον δημόσιο χώρο και στους θεσμούς του, οι εκπρόσωποι της ΝΔ μπορούν να επιτελέσουν αυτή την ανοχή, υπό τον όρο ότι τα ομοφυλόφιλα υποκείμενα θα γίνουν διανοητά μέσα από το λογοθετικό πεδίο του φιλελεύθερου λόγου και θα (αυτο)προσδιοριστούν μέσα από ένα εθνοπαραγωγικό *modus vivendi* που περιλαμβάνει την ταύτιση με τους ετεροφυλόφιλους όρους της οικογενειακής ζωής.

Η πλειοψηφία εκείνων που εκφράζονται υπέρ της παράδοσης είχε οπωσδήποτε καθοριστικό αποτέλεσμα στον τρόπο που κατασκευάστηκαν στον δημόσιο λόγο της περιόδου, αλλά και μετέπειτα, θα πρέπει όμως να ληφθεί υπόψη πως η ΝΔ καλούταν στην προκειμένη περίπτωση να αντιπολιτευθεί σε ένα νομοσχέδιο του κυβερνώντος ΣΥΡΙΖΑ. Αντίθετα το 2024 η πλειοψηφία της ΝΔ ψήφισε υπέρ του γάμου για όλες και όλους⁴. Έχουν μεν παρέλθει εννιά έτη και η σύνθεση του κοινοβουλίου έχει αλλάξει δύο φορές, ωστόσο πολλά άτομα που τοποθετήθηκαν από την πλευρά της ΝΔ στις διαβουλεύσεις ψήφισης του Νόμου 5089/2024, είχαν τοποθετηθεί και το 2015. Κάποια από αυτά μάλιστα, π.χ. ο Χαράλαμπος Αθανασίου, επανέλαβαν πανομοιότυπες -συντηρητικές- θέσεις.

Τη σύγκρουση νεωτερικότητας και παράδοσης στο σύγχρονο ελληνικό συγκείμενο διακρίνει και η Χαλκιά, που την περιγράφει ως μία «εναγώνια αναμέτρηση» (2007: xxiv). Η αναμέτρηση

⁴ Με τον Ν.5089/2024 «Ισότητα στον πολιτικό γάμο, τροποποίηση του Αστικού Κώδικα και άλλες διατάξεις», θεσμοθετήθηκε η πρόσβαση και των ομόφυλων ζευγαριών στον θεσμό του πολιτικού γάμου και της τεκνοθεσίας. Η ψήφιση του νόμου έγινε στις 16/02/2024. Το σχέδιο νόμου κατατέθηκε από τον υπουργό Επικρατείας Άκη Σκέρτσο μετά από έντονες πολιτικές διαμάχες επί του θέματος των κομμάτων, και ψηφίστηκε με 176 θετικές ψήφους, έναντι 76 αρνητικών και δύο «παρών». Παρά τη μεγάλη νίκη για τις ιστορικές διεκδικήσεις της ΛΟΑΤ κοινότητας, ο νόμος δεν ικανοποιεί εξ ολοκλήρου τα αιτήματα μεγάλου μέρους της κοινότητας.

αυτή, ωστόσο, όπως διαφαίνεται στο έργο της Χαλκιά όσο και στους παραπάνω παρατιθέμενους Λόγους δεν είναι μόνο εξωτερική, μεταξύ των ατόμων αλλά εν πολλοίς και εσωτερική. Μέσα στον τρόπο που κατασκευάζονται οι υποκειμενικότητες των ατόμων αντιμάχεται αφενός η επιθυμία της κατανάλωσης της ελευθερίας (όπως περιγράφει ο Φουκώ, τον φιλελευθερισμό), και αφετέρου η θρησκευτική πίστη και η προσκόλληση σε θεσμούς και πρακτικές που κατασκευάζονται ως χαρακτηριστικές της ελληνικότητας, που προέρχονται ίσως από θεμελιώδεις μύθους (founding fictions) του νεοελληνικού έθνους (Χαλκιά, 2007: xxv). Στο έργο της Χαλκιά, στη σύγκρουση αυτή, οι δύο πόλοι είναι αφενός η ελεύθερη και αυθόρμητη σεξουαλικότητα της ελληνικότητας και αφετέρου οι περιορισμοί που τίθενται από τις μεθόδους αντισύλληψης και τον «οικογενειακό προγραμματισμό» που θεωρούνται ως παρέμβαση στα ελληνικά σώματα.

Έτσι βλέπουμε ότι ειδικά στον πολιτικό λόγο της ΝΔ τα φιλελεύθερα προτάγματα περί οικονομικής ρύθμισης των ομόφυλων σχέσεων και ο δικαιωματικός λόγος της αντιμετώπισης του «πραγματικού προβλήματος» της μη αναγνωρισμένης συμβίωσης «κυρίαρχων» υποκειμένων που διαβιούν μέσα σε ένα οικονομικό και πολιτικό σύστημα που δεν τα αναγνωρίζει, συνυφαίνεται με την πατροπαράδοτη χριστιανορθόδοξη ετεροφυλόφιλη οικογένεια και στον καθένα από τους Λόγους πρωτοστατεί περισσότερο ή λιγότερο η μία πλευρά, ανάλογα με την πολιτική τοποθέτηση του κάθε ατόμου. Αν μη τι άλλο η ΝΔ είναι ένα πολυσυλλεκτικό κόμμα που περιλαμβάνει βουλευτριες/τές από αρκετά φιλελεύθερες όσο και αρκετά συντηρητικές, σχεδόν ίσως ακροδεξιές, συνιστώσες.

Στους Λόγους τις ΝΔ που μελετήθηκαν μέχρι τώρα, διακρίνουμε δύο διαστάσεις της εξουσίας που αφορούν τον θεσμό της εθνικής οικογένειας και ασκούνται πάνω στο σεξουαλικό άτομο: Πρώτον, την κατασκευή της «πατροπαράδοτης» ελληνικής ετεροφυλόφιλης οικογένειας που διασφαλίζει την αναπαραγωγή (βιολογική και κοινωνική) του έθνους και προστατεύεται από αυτό. Δεύτερον, τον φιλελεύθερο δικαιωματικό λόγο που «διεκδικεί» σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό συμμετοχή και αφομοίωση των ομοφυλόφιλων ατόμων στον ετεροφυλόφιλο και ετεροκανονικό θεσμό της οικογένειας, χωρίς να μεταβληθεί ο θεσμός για να τα συμπεριλαμβάνει, γεγονός που συνεπάγεται ότι θα πρέπει αυτά να αλλάξουν για να «χωρέσουν» στον θεσμό.

Οι τοποθετήσεις του ΣΥΡΙΖΑ, από την άλλη πλευρά, επί της θεματικής έχουν ευρεία περιθώρια ερμηνείας. Η πρόσβαση στην οικογενειακή ζωή θεωρείται αναγκαίο να

θεσμοθετηθεί από σεβασμό στην αρχή της ισότητας. Ωστόσο, έχει αρκετό ενδιαφέρον να διερωτηθούμε υπό τι όρους προτάσσεται αυτό.

Αφενός, η συμπερίληψη των ομόφυλων οικογενειών υποστηρίζεται ότι προστατεύει την οικογενειακή ζωή μέσα από την αναγνώριση και άλλων οικογενειακών δεσμών, και ανταποκρίνεται στην κοινωνική πραγματικότητα του ότι υπάρχουν και άλλες μορφές συνύπαρξης. Αυτή είναι μία εν δυνάμει διασαλευτική προς την κυρίαρχη ετεροφυλοφιλία αντίληψη. Μεταβάλλει το περιεχόμενο του όρου οικογένεια και επιτρέπει πρόσβαση στον θεσμό σε άτομα που φέρουν περιφερειακές σεξουαλικότητες, όπως θα τις περιέγραφε ο Φουκώ (1978), ή «εγκληματικές οικειότητες» σύμφωνα με το Berlant και τον Warner (2022). Η πρόσβαση αυτή παρέχεται σε έναν θεσμό που είναι κεντρικότατος στους Λόγους που κατασκευάζουν το έθνος αλλά και στους αντίστοιχους μηχανισμούς εξουσιών που εφαρμόζονται για αυτό τον σκοπό. Έτσι, σε μια πρώτη ανάγνωση, η αναγνώριση οικειοτήτων που βρίσκονται έξω από το εθνικό διανοητό μέσω του εθνοπαραγωγικού θεσμού της οικογένειας διευρύνει το πεδίο δυνατότητας ύπαρξης των σεξουαλικών και εθνικών υποκειμένων, συμπεριλαμβάνοντας, εν μέρει ορατικοποιώντας και αναγνωρίζοντας και άλλες σεξουαλικές ταυτότητες και πρακτικές.

Ορισμένοι εκπρόσωποι του κόμματος, ωστόσο, διαβεβαιώνουν ότι οι διατάξεις αυτές δε θίγουν με κανέναν τρόπο, δεν θέτουν κανέναν σε κίνδυνο, δεν προκαλούν καμία βλάβη και δεν αφορούν ούτε τη θρησκεία ούτε και τη φύση, παρά μόνο ρυθμίζουν νομικά κοινωνικές σχέσεις και διασφαλίζουν «κοινωνική ειρήνη». Η τοποθέτηση αυτή, μάλιστα, δεν γίνεται μόνο από άτομα με βουλευτική ιδιότητα αλλά και με υπουργική. Η θέση αυτή παραπέμπει σε πλήρη σεβασμό και αναγνώριση της κυρίαρχης εθνικής ετεροφυλοφιλίας, με ό,τι αυτή συνεπάγεται. Δηλώνει ρητά ότι όποια αλλαγή επιδιώκεται στοχεύει στο να ενσωματωθούν στο εθνικό διανοητό τα περιθωριοποιημένα υποκείμενα, όχι αλλάζοντας τα συστήματα εξουσίας που καταπιέζουν και περιθωριοποιούν, αλλά βασικά αλλάζοντας τα ίδια τα άτομα, ώστε να ταιριάζουν στον ορισμό της φύσης και της θρησκείας που κατοχυρώνει το επικείμενο οικογενειοκεντρικό ετεροφυλόφιλο έθνος. Το ίδιο το πρόβλημα μετατοπίζεται στα άτομα. Η ενίσχυση του θεσμού της οικογένειας που αναφέρθηκε παραπάνω, λοιπόν, νοηματοδοτείται εδώ ως διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του, ως υποταγή των ανυπότακτων σωμάτων στις οδηγίες του και όχι ως επανανοηματοδοτήσή του με τρόπο πιο συμπεριληπτικό.

Το γεγονός αυτό δε μας εκπλήσσει, καθώς όπως υποστηρίζει και η Jaspir Puar (2022) δεν είναι εφικτό εκ προοιμίου να προωθηθεί μία μη εθνική κούρη απζέντα, αλλάζοντας απλά τα υποκείμενα της οικογένειας, καθώς ο εθνικός καθορισμός του σεξ δε γίνεται μόνο μέσω της οικογενειακής ομοφοβίας, αλλά μέσω του ίδιου του μοντέλου της οικογένειας. Στο παραδοσιακό οικογενειακό μοντέλο αναπαράγεται η ετεροκανονικότητα -ή εν προκειμένω η ομοκανονικότητα (Puar, 2022:199). Οι περιορισμένες αυτές τοποθετήσεις, βέβαια, δεν αρκούν για να γενικεύσουμε την προοπτική της πολιτικής του κόμματος ως τέτοια, είναι, όμως, αδιαμφισβήτητα μια σημαντική ψηφίδα της συνολικής εικόνας και ανεξαρτήτως «γραμμής κόμματος», οι Λόγοι και οι αντιλήψεις που διατυπώνονται (ανα)παράγουν συστήματα εξουσίας. Επιπλέον, μέσα από μία κούρη προοπτική και κριτική, αυτοί οι Λόγοι δεν απέχουν πολύ από τις λίγο περισσότερο ρεφορμιστικές τοποθετήσεις των βουλευτ(ρι)ών που παρατέθηκαν. Τέλος, στο σύνολο των παραπάνω τοποθετήσεων μπορούμε να προσθέσουμε και τη σημαντική διάσταση που δίνεται σχετικά με την ορατικοποίηση των ομόφυλων οικογενειών στον δημόσιο χώρο, που είναι ρητά διασαλευτικό αίτημα προς το δημόσιο διανοητό.

Πέρα από τους παραπάνω προβληματισμούς γύρω από την οικογένεια κρίνεται απαραίτητος ο εστιασμός σε ένα ζήτημα που ανέκυψε επανειλημμένα· στο λόγο γύρω από τον ιδιωτικό και δημόσιο χώρο και στον τρόπο που αυτός κατασκευάζεται στους υπό μελέτη πολιτικούς Λόγους. Η οικογένεια κατασκευάζεται μέσα σε έναν ήδη κατασκευασμένο ιδιωτικό χώρο ο οποίος διαχωρίζεται από την δημόσια ιδιότητα του προσώπου (Μπερλαντ & Ουόρνερ, 2022).

Η κατασκευή της ιδιωτικότητας από την πλευρά της ΝΔ, σε συνδυασμό με την κατασκευή της οικογένειας ως ενός ιδιωτικού πεδίου αναπαραγωγής του έθνους, ανακύπτει και στην συστηματική ανάδυση φιλελεύθερων δικαιωματικών λόγων, οι οποίοι προασπίζονται το δικαίωμα στην ιδιωτική ή και στην ατομική ζωή.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται: *«Η μη αναγνώριση από την πολιτεία ενός στοιχειώδους πλαισίου που συνδέει δύο άτομα του ίδιου φύλου σε μια τέτοια σταθερή συμβίωση, τούς στερεί κατά τη γνώμη μου, από την άσκηση βασικών δικαιωμάτων που σχετίζονται με την ιδιωτική ζωή»* (Κεραμέως, ΝΔ, 2015) και *«Θυμίζω πρώτα - πρώτα ότι το Σύνταγμά μας καθιερώνει, [...] στο άρθρο 9 παρ. 2 το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.»* ή και σε με αναφορές στο ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο: *«Υπάρχει η ΕΣΔΑ. Στο άρθρο 8 και στο άρθρο 14 [...]»*

απαγορεύει διακρίσεις και γενικά, αλλά και ειδικά για την οικογενειακή και ατομική ζωή» (Φορτσάκης, ΝΔ, 2015).

Τι συνεπάγεται, όμως αυτή η επικέντρωση στην προστασία της ιδιωτικότητας ή η αναγωγή των σεξουαλικών και οικογενειακών υποθέσεων σε ένα αμιγώς ιδιωτικό πεδίο; Το Berlant και ο Warner περιγράφουν την κατασκευή της ιδιωτικής σφαίρας από την κουλτούρα της ετεροφυλοφιλίας ως «Μια έδρα προ-πολιτικής ανθρωπότητας από την οποία θεωρείται ότι εισάγονται οι πολίτες στον πολιτικός λόγο στην οποία αναμένεται να επιστρέψουν στο (πάντοτε φαντασιακό) μέλλον αφού μετά την πολιτική διαμάχη. Η προσωπική ζωή είναι το αλλού του πολιτικού δημοσίου λόγου» (Μπερλάντ & Ουόρνερ, 2022: 279). Ένα ρομαντικοποιημένο καταφύγιο, όπου πηγαίνουν οι πολίτες για να βρουν λύτρωση από την απογοήτευσή τους για την κατεστραμμένη κοινωνία για την οποία αισθάνονται ντροπή. Έτσι η πραγματική ιδιότητα του προσώπου θεωρείται αυτή που βρίσκεται στον ιδιωτικό χώρο, και διαχωρίζεται απόλυτα από τον πολιτικό ή επαγγελματικό χώρο. Με αυτόν τον τρόπο, η κουλτούρα της ετεροφυλοφιλίας καθιστά το σεξ ιδιωτικό, μέσα από την «εθνική καπιταλιστική ιδιωτικοποίηση». Το τοποθετεί σε έναν χώρο ατομικής ευθύνης και το αποπολιτικοποιεί. Ταυτόχρονα, αποδίδει σε αυτές τις σεξουαλικές πρακτικές της και μία «σιωπηρή αίσθηση ορθότητας και κανονικότητας» (Μπερλάντ & Ουόρνερ, 2022:280). Αυτή η αίσθηση είναι η ετεροκανονικότητα και παράγεται σε πολλά επίπεδα της κοινωνικής ζωής μεταξύ των οποίων και η εθνικότητα, η νομοθεσία και άλλα. Η ετεροκανονικότητα μερικές φορές είναι δύσκολο να εντοπιστεί, καθώς η κουλτούρα της ετεροφυλοφιλίας είναι τόσο παλιά και διάχυτη σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής που πολλές διαστάσεις της έχουν καταλήξει να θεωρούνται σύμφυτες με την ανθρώπινη φύση. Χαρακτηριστικά τα συγγράφοντα άτομα αναφέρουν ότι «Η ετεροφυλοφιλία περιλαμβάνει τόσες πρακτικές που δεν είναι σεξ που δε μπορούμε να φανταστούμε έναν κόσμο που δεν θα κυριαρχούσε αυτό το ηγεμονικό σύμπλεγμα» (Μπερλάντ & Ουόρνερ, 2022: 284).

Στους Λόγους της Νέας Δημοκρατίας μπορούμε να διακρίνουμε διαστάσεις λιγότερο ή περισσότερο φανερές που κατασκευάζουν αυτήν τη -ορισμένες φορές- σιωπηρή αίσθηση ετεροφυλοφιλικής ορθότητας και κανονικότητας που κυριαρχεί στον δημόσιο χώρο μέσα από συζητήσεις για θέματα που δεν είναι σεξ. Σε πολλές τοποθετήσεις, η ετεροκανονικότητα εδράζεται ακριβώς στην προάσπιση με κάθε τρόπο της ιδιωτικότητας των ανθρώπων, και του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα -με μία δόση φιλελευθερισμού. Είναι σχεδόν οριζόντια στην Νέα Δημοκρατία η πεποίθηση ότι η σεξουαλικότητα και οι σχέσεις οικειότητας ανήκουν

αποκλειστικά στον ιδιωτικό χώρο του σπιτιού, είτε προασπίζονται «το δικαίωμα» του να τις ορίζει το κάθε ζευγάρι όπως επιθυμεί με νομική αναγνώριση, είτε υποστηρίζουν μόνο ότι πρέπει να διέπονται από τους οικονομικούς όρους που θέτει το κράτος και στα υπόλοιπα άτομα αλλά να κρατούν τις πρακτικές και τις επιθυμίες τους έξω από την εθνική δημόσια κουλτούρα που κυριαρχείται «πατροπαράδοτα» από την ετεροφυλοφιλία.

Οι τοποθετήσεις της ΝΔ εντοπίζονται, θα λέγαμε, ανάμεσα στο «δε μας νοιάζει τι κάνουν στο κρεβάτι τους» και στο «έχουν το δικαίωμα να κάνουν ό,τι θέλουν στο κρεβάτι τους». Ωστόσο, το ίδιο το «κρεβάτι τους», δηλαδή ο ιδιωτικός τους χώρος, βρίσκεται στον πυρήνα της ετεροκανονικότητας. Ίσως, η προάσπιση του «δικαιώματος» στην ιδιωτική ύπαρξη των ομοφυλόφιλων ζευγαριών να προσεγγίζει την ομοκανονικότητα, την ταύτιση των ομοφυλόφιλων υποκειμένων με τις αξίες της ετεροφυλόφιλης κανονικοποιητικής εξουσίας, στην οποία θα εμβαθύνουμε παρακάτω. Αμεσότερα φανερή γίνεται η κατασκευή της ιδιωτικότητας στους Λόγους των υπόλοιπων βουλευτ(ρι)ών. Ο Κυριαζίδης (βουλευτής, ΝΔ), για παράδειγμα, μιλάει για μία δομή και σύνθεση της κοινωνίας που είναι αταίριαστη με την ομοφυλοφιλία (2015). Υπάρχει μία μεγάλη σειρά αναφορών στα υπό μελέτη πρακτικά της Βουλής από πράγματα που δεν είναι σεξ, ωστόσο, διέπονται από την κυρίαρχη ετεροφυλοφιλία, που λόγω περιορισμένης έκτασης της εργασίας δεν είναι εφικτό να παρατεθούν εδώ. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο ιδιωτικός χώρος και η ετεροκανονικότητα βρίσκονται στο «πίσω» κείμενο της πλειοψηφίας των τοποθετήσεων των βουλευτριών/των της ΝΔ.

Από την άλλη πλευρά, ο ΣΥΡΙΖΑ αντιτίθεται στο οριζόντιο πρόταγμα της ιδιωτικότητας της ΝΔ.

«...μπορεί να είναι προσωπική υπόθεση το να κρατάς ή να φιλάς τον σύντροφό σου, δεν είναι προσωπικό και ιδιωτικό το να το κάνεις στο δημόσιο χώρο χωρίς να φοβάσαι, κι όπως γνωρίζουμε σε διάφορες περιοχές του κόσμου σε λιθοβολούν για αυτό. Όλα αυτά δεν είναι ιδιωτική υπόθεση, αφορούν την έκφρασή μας στον δημόσιο χώρο, αφορούν την ισονομία και τη δυνατότητα μας να υπάρξουμε ισότιμα.» (Κατριβάνου, ΣΥΡΙΖΑ, 2015)

Εδώ σκιαγραφείται και επεξηγείται η κεντρική θέση του ΣΥΡΙΖΑ, που απαντά εν πολλοίς στην θέση της ΝΔ ότι τα ζητήματα που τίθενται αποτελούν ιδιωτική υπόθεση των ατόμων. Επομένως, για τον ΣΥΡΙΖΑ δεν αποτελούν ιδιωτική υπόθεση καθώς αφορούν την έκφραση

στον δημόσιο χώρο, καθώς και «γιατί μιλάμε για το τι κάνει το Κράτος όσον αφορά την εφαρμογή βασικών συνταγματικών αρχών, μιλάμε για τη συμβίωση, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτήν έναντι του Κράτους και για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις στο δημόσιο χώρο.» (Κατριβάνου, ΣΥΡΙΖΑ, 2015).

Ο ΣΥΡΙΖΑ, τέλος, διακρίνει ότι «[...] απαιτούν από αυτούς [από τα ομοφυλόφιλα άτομα] να κρύβονται, να υποδύονται και να υπομένουν διακρίσεις νομικές και κοινωνικές, έτσι ώστε να μην τους ενοχλούν με την εξωτερική τους σχέση» (Κατριβάνου, ΣΥΡΙΖΑ, 2015).

Οι τοποθετήσεις αυτές εμφανίζουν πολλαπλές διαστάσεις σε σχέση με την κυριαρχία της ετεροφυλοφιλίας στον δημόσιο χώρο. Ο ΣΥΡΙΖΑ δεν αποδίδει άμεσα την κατασκευή του ιδιωτικού χώρου στην ετεροφυλόφιλη κουλτούρα και δέχεται ότι η σεξουαλικότητα έχει και ιδιωτική διάσταση, όπως ήταν προσδοκώμενο και από τις προηγούμενες τοποθετήσεις καθώς δεν έχει υιοθετήσει εν γένει έναν ριζοσπαστικό κουήρ λόγο.⁵ Είναι σημαντικό να θυμόμαστε, βέβαια, και ότι οι εκπρόσωποι των κομμάτων ενδεχομένως να μη διαθέτουν το λεξιλόγιο για να προβούν σε τέτοιου είδους ανα-κατασκευές. Επιπλέον, η σύγκριση της ελληνικής πραγματικότητας με πολιτισμικά «άλλες», όπου τα ομοφυλόφιλα άτομα λιθοβολούνται, έχει φανερά οριενταλιστικές προεκτάσεις και καταβολές. Στον τρόπο που ο οριενταλισμός ενσωματώνεται ρητά ή άρρητα στους υπό μελέτη πολιτικούς Λόγους και αλληλεπιδρά με τα άλλα κυρίαρχα συστήματα εξουσίας που μελετώνται θα αναπτυχθεί διεξοδικά στο δεύτερο κεφάλαιο.

Από την άλλη πλευρά η θέση ότι η σεξουαλικότητα και η θεσμοθέτηση του Συμφώνου Συμβίωσης είναι ζητήματα της δημόσιας ζωής, καθώς αφορά αιτήματα της κοινωνίας προς το κράτος, αφορά τη δημόσια έκφραση των πολιτών, την ισονομία και την ισοτιμία (που είναι πολιτικές διεκδικήσεις της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας) είναι σαφώς διασαλευτική σε σχέση με την ετεροφυλόφιλη κανονικότητα της ιδιωτικοποίησης του σεξ. Καθαρή πολιτική τοποθέτηση που ανοίγει ευρεία πεδία ενδιαφέροντος αποτελεί και η διαπίστωση ότι η δημοσιοποίηση της μη νορμικής σεξουαλικότητας ενοχλεί κάποιους, ακόμα και αν δεν αποσαφηνίζει ποιους και γιατί άμεσα. Τέλος, πολύ διασαλευτική είναι και η χρήση του πρώτου πληθυντικού («η έκφρασή μας στον δημόσιο χώρο») καθώς -ενδεχομένως- ορατικοποιεί τη δική της μη κανονιστική

⁵ Λαμβάνεται υπόψη εδώ ότι η εκπροσώπηση του ΣΥΡΖΑ δεν ήταν ενδεχομένως σε θέση, να κάνει μία άμεσα ρηματική αμφισβήτηση. Βρίσκονταν στην αρχή μίας πολυτάραχης περιόδου διακυβέρνησης όπου είχε κάνει ήδη λάθη και διορθωτικές κινήσεις έχοντας το φορτίο, φαινομενικά τουλάχιστον, της εκπροσώπησης μίας πλειοψηφίας.

σεξουαλικότητα στον πολιτικό δημόσιο χώρο του ελληνικού κοινοβουλίου. Οι τοποθετήσεις αυτές επανανοηματοδοτούν τουλάχιστον εν μέρει τη διάκριση του δημόσιου από τον ιδιωτικό χώρο. Η ίδια η διαπίστωση ότι μία πρακτική που θεωρείται ότι αφορά αμιγώς τα σώματα δύο ατόμων δεν συνεπάγεται ότι είναι ιδιωτική, καθιστά τουλάχιστον δυσδιάκριτα τα αυστηρά όρια που η ΝΔ και ο συντηρητικός πολιτικός Λόγος οργανώνουν. Οι Λόγοι αυτοί ίσως να διεκδικούν τη δημιουργία κάποιων κούρη δημόσιων αντι-κοινών (counter-publics), ως κάποια πεδία που δεν διέπονται από την ετεροφυλόφιλη κυριαρχία αλλά είναι δημοσίως προσβάσιμα, υπό την έννοια ότι είναι «διαθέσιμα στη μνήμη και συντηρούνται από τη συλλογική δραστηριότητα» (Μπερλάντ & Ουόρνερ, 2022: 285). Είναι δύσκολο, ωστόσο, να υποστηρίξει κανείς ότι αυτοί οι μεμονωμένοι Λόγοι διεκδικούν την κατασκευή ενός κούρη κόσμου ειδικά εφόσον στο σύνολο των τοποθετήσεων δεν διακρίνουμε ουσιαστική ριζοσπαστικότητα. Επανανοηματοδοτούν, ωστόσο, και δημιουργούν εν δυνάμει μικρές ρωγμές στα ετεροκανονικά προτάγματα που κυριαρχούν τον δημόσιο πολιτικό λόγο, ίσως χωρίς στην προκειμένη περίπτωση να «παραστρατούν» προς ομοεθνικιστικά μονοπάτια.

Εξετάζοντας το ζήτημα της ορατότητας και της αορατότητας, η δημόσια τοποθέτηση της Κατριβάνου (βουλευτρια, ΣΥΡΙΖΑ) για τη σεξουαλικότητά της αποτελεί πράξη ορατικοποίησης, γεγονός το οποίο δεν είναι καθόλου εύκολο ή δεδομένο για το ελληνικό εθνικό διανοητό, ειδικά σε ορισμένους χώρους. Η Καντσά (2012) μελετώντας την αορατότητα των ομοφυλόφιλων γυναικών στην Ελλάδα, εντοπίζει μία συνθήκη που περιγράφει ως ορατή αορατότητα και αόρατη ορατότητα. Ως ορατή αορατότητα περιγράφει τη σιωπή που διατηρούν οι οικογένειες ομοφυλόφιλων κοριτσιών και η μη αναγνώριση των ταυτοτήτων τους, ως προέκταση της αίσθησης αποτυχίας που αυτές φέρουν όταν τους αποκαλύπτεται η ομοφυλοφιλία της κόρης τους (αν τους αποκαλύπτεται). Έτσι η οικογενειακή σιωπή, επιφέρει μία ηχηρή απουσία των λεσβίων γυναικών και της ομοφυλοφιλίας τους από τον δημόσιο χώρο. Ως αόρατη ορατότητα περιγράφει τις κοινότητες φίλων που χτίζουν οι λεσβίες στην Ελλάδα, που αποτελούν ανοίκειες μορφές οικειότητας, δημιουργούν νέες πολιτισμικές εννοιολογήσεις της συγγένειας και της ίδιας της οικογένειας και της φιλίας. Μέσω της «αόρατης ορατικοποίησης» αυτών, η κυριαρχία της ετεροφυλόφιλης κουλτούρας του δημοσίου χώρου αμφισβητείται.

Εμβαθύνοντας στην θεματική της (α)ορατότητας, εντοπίζουμε ένα διακύβευμα στις τοποθετήσεις των κομμάτων. Αφενός επιδιώκεται η διατήρηση της αορατότητας ως μηχανισμού εξουσίας «καταστολής» του μη νορμικού σεξ, που ταυτόχρονα είναι παραγωγικός

προς το κυρίαρχο σύστημα εξουσίας του έθνους (εκ μέρους κυρίως κάποιων εκπροσώπων της ΝΔ). Αφετέρου, προτάσσεται και ένας λόγος αντίστασης που υποστηρίζει και διεκδικεί την ορατικοποίηση, και είναι ένας από τους υπό μελέτη λόγους που είναι πράγματι διασαλευτικός προς το εθνικό διανοητό, που αρνείται την ορατή ύπαρξη λεσβιών στον δημόσιο χώρο, και προς τις κυρίαρχες εννοιολογήσεις της οικογένειας και της συγγένειας.

Ο πολιτικός διάλογος που αναλύουμε εδώ τροφοδοτεί αυτή τη συζήτηση άμεσα ή/και έμμεσα. Οι τοποθετήσεις της ΝΔ υπέρ της αναγνώρισης της ομοφυλοφιλίας ως κάτι που μπορεί να υπάρχει μόνο στον ιδιωτικό χώρο, παραπέμπουν σαφώς στο ότι όσα βρίσκονται έξω από τον ετεροφυλόφιλο κανόνα πρέπει να μην απασχολούν τη δημόσια συζήτηση και να μην δίνουν λάθος πρότυπα. Έτσι αρθρώνεται το : *«δεν είναι δυνατόν την εξαίρεση να την καταστήσουμε κανόνα εδώ μέσα»* (Κυριαζίδης, ΝΔ, 2015) και το: *«Τώρα θα διεκδικήσετε να μπειτε από την πόρτα του σχολείου, να κάνετε πολιτική καθοδήγηση στα παιδιά, να φτιάξετε και τους διευθυντές εκπαίδευσης έτσι όπως τους θέλετε και να μπολιάσετε μία ελληνική κοινωνία με λάθος μηνύματα»* (Βαρβιτσιώτης, ΝΔ, 2016).

Από την άλλη, ο ΣΥΡΙΖΑ διακρίνει την πρακτική αορατικοποίησης εντός των νεοδημοκρατικών προταγμάτων αλλά και της μέχρι τότε πολιτικής πρακτικής. Έτσι συζητά την ορατότητα στην παιδεία και τα σχολεία: *«Πέρα από οτιδήποτε κάνουμε στα σχολεία, αν δεν υπάρχει ένα θεσμικό πλαίσιο που να καλύπτει τους ανθρώπους, [...] να μην υπάρχουν άνθρωποι αόρατοι, να μην υπάρχουν στο περιθώριο χωρίς ίσα δικαιώματα, [...]ό,τι και να κάνουμε σαν εκπαιδευτικό υλικό στα σχολεία ακυρώνεται. Ακυρώνεται θεσμικά, ακυρώνεται γιατί η κοινωνική μας εκπαίδευση είναι αντίθετη»* (Κατριβάνου, ΣΥΡΙΖΑ, 2015). Επίσης σημειώνει ως προβληματική αορατότητα το νομικό και θεσμικό πλαίσιο: *«Για πρώτη φορά στη χώρα μας νομιμοποιούνται σχέσεις που, τουλάχιστον για την κρατική εξουσία και τους θεσμούς, παρέμεναν –υποκριτικά θα σημειώσω– ανύπαρκτες και μη αναγνωρίσιμες.»* (Κοζομπόλη-Αμανατίδη, ΣΥΡΙΖΑ, 2015). Η θεσμοθέτηση αυτή, μάλιστα, μαζί με την ορατικοποίηση θα επιφέρει και ουσιαστική προστασία: *«το παρόν νομοσχέδιο επιδιώκει να αναγνωρίσει και να προστατεύσει[...]»* (Λάμπας, ΣΥΡΙΖΑ, 2015). Τέλος, η θεσμοθέτηση του ΣΣ συνδέεται άμεσα και με την κοινωνική ορατικοποίηση και την ένταξη των ομόφυλων ζευγαριών στο εθνικό διανοητό: *«Πρώτο και ουσιαστικότερο, δημιουργούμε το απαραίτητο νομικό πλαίσιο για να εμφανιστούν ζευγάρια του ίδιου φύλου με θάρρος, μπροστά στην κοινωνία.»* (Γκιόλας, ΣΥΡΙΖΑ, 2015).

Διακρίνουμε, λοιπόν, ότι κοινή γραμμή της ΝΔ είναι ότι η ομοφυλοφιλία και η ομοφυλόφιλη συμβίωση είναι κοινωνικές πραγματικότητες που ανήκουν στον ιδιωτικό χώρο και πρέπει να διευθετηθεί μονάχα η ύπαρξή τους εκεί και όχι ενώπιον της κοινωνίας. Εδώ επί της ουσίας διδάσκεται το ορθό και το νορμικό από αυτά που η πολιτεία αναγνωρίζει ισότιμα στον δημόσιο χώρο. Η ορατικοποίηση της ομοφυλοφιλίας μεταλαμπαδεύει «λάθος μηνύματα». Εδώ η αορατότητα εμφανίζεται ως αποτέλεσμα των μηχανισμών εξουσίας του έθνους, που επιδιώκει να καταστείλει τις μη παραγωγικές σεξουαλικές πρακτικές και τις περιφερειακές επιθυμίες, αλλά και ως μηχανισμός κοινωνικής εκπαίδευσης. Η αορατικοποίηση είναι τόσο συνέπεια της περιθωριοποίησης όσο και τεχνική που χρησιμοποιεί η εξουσία για να καταστέλλει, ώστε ταυτόχρονα να (ανά)παράγει το σύστημα εξουσίας του έθνους. Ακόμα και ο πιο «προοδευτικός» Φορτσάκης (βουλευτής, ΝΔ) διαφωνεί επί του περιεχομένου της μη αναγνώρισης του ομόφυλου γάμου και «υιοθεσίας» με την υπόλοιπη ΝΔ, υπερασπίζεται την θεσμοθέτηση για τον ιδιωτικό χώρο· αυτό, όμως, συνεπάγεται αορατότητα.

Η ομοφυλοφιλία, για τη ΝΔ, ή τουλάχιστον για αυτή τη συνιστώσα της, είναι μία εξαίρεση που δεν πρέπει να εξισώνεται με τον ετεροφυλόφιλο κανόνα. Εδώ η σύγκριση με την κανονικότητα δομείται, όχι βάσει της αίσθησης ορθότητας των πρακτικών της ετεροφυλόφιλης κουλτούρας, αλλά, όπως θα περιέγραφε ο Φουκώ, σε μία σύγκριση με έναν πλασματικό μέσο όρο (1978). Θεωρείται κοινώς αποδεκτό στον ελληνικό δημόσιο λόγο ότι όλοι οι πολίτες είναι ετεροφυλόφιλοι, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, μέσα από έναν βιολογιστικό λόγο, που ανάγει την ετεροφυλοφιλία σε ένα φυσικό χαρακτηριστικό που απονέμεται σε όλα -σχεδόν- τα άτομα, και δε γίνεται από επιλογή να καταστήσουμε τις πρακτικές και τις ταυτότητες που δεν είναι εξίσου φυσικές, ως κανονικές. Είναι σχεδόν περιττό να αναφέρουμε εδώ ότι η σεξουαλικότητα είναι ένα φάσμα, και καμία στατιστική ή ποσοτική έρευνα δε μπορεί να «υπολογίσει» τις επιθυμίες μίας πλειοψηφίας, που ακόμα και αν μπορούσε, αυτό δε θα καθιστούσε από μόνο του λιγότερο ή περισσότερο «φυσιολογικά» τα άτομα που εκπροσωπούνται λιγότερο, ενώ ούτε η ίδια η βιολογία διαχωρίζει τα άτομα σε κανονικά και μη κανονικά βάσει της σεξουαλικότητάς τους. Άλλωστε η βιολογία είναι βουβή (Bulter, 1990),

Η σύγκριση δε γίνεται σε σχέση με μία αριθμητική πλειοψηφία αλλά με μία κοινωνική νόρμα, η οποία, όπως προαναφέρθηκε, κατά τον Φουκώ, βρίσκεται στο πεδίο όπου συναντιούνται η πειθάρχηση του σώματος με την άσκηση εξουσίας στους «ανθρώπους ως φυλή» (1997). Αυτή τη κατασκευή τη διακρίνουμε πολλαπλώς στους Λόγους της ΝΔ, και μέσα από τον τρόπο που χρησιμοποιείται η ιδέα της διαφοράς και της διαφορετικότητας. Αναφέρεται επανειλημμένα

το «δικαίωμα στη διαφορά», ο «σεβασμός στο διαφορετικό», η «ανοχή στην διαφορετικότητα» και άλλες αντίστοιχες εκφράσεις. Στην πραγματικότητα η συγκρότηση του διαφορετικού λειτουργεί εξίσου αποτελεσματικά στην κατασκευή του κανονικού. Ο διαφορετικός είναι ο καταστατικός «άλλος» του εθνικού, νορμικού, ετεροφυλόφιλου υποκειμένου. Όπως αναλύθηκε παραπάνω, αυτός ο «άλλος», για τη ΝΔ, δε μπορεί να αναγνωρίζεται ισότιμα από πλευράς του έθνους με τον «κανονικό».

Τέλος, η κατασκευή αυτού του «άλλου», στους Λόγους της ΝΔ, συνδέεται και με ορισμένα στοιχεία συμπεριφοράς που χαρακτηρίζουν αυτήν την ετερότητα. Ο Βρούτσης (βουλευτής ΝΔ), για παράδειγμα, αναφέρει «το δικαίωμα της επιλογής του πως ο καθένας θα συμπεριφέρεται μέσα στην κοινωνία» (Βρούτσης, ΝΔ, 2015). Οι μη νορμικές σεξουαλικότητες, συγκροτούνται ως ταυτότητες που συμπεριλαμβάνουν ορισμένα στερεοτυπικά χαρακτηριστικά συμπεριφοράς. Σύμφωνα με την θεωρία των πολιτικών της αναγνώρισης, τα άτομα έχουν την ανάγκη να αναγνωρίζονται από τα άλλα άτομα, την κοινωνία ως κάτι και η ταυτότητά τους κατασκευάζεται από αυτή την αναγνώριση (recognition) ή αντίστοιχα την «παραγνώριση» (misrecognition), ή τη μη αναγνώριση (nonrecognition). (Taylor, 1994: 25). Έτσι «ένα άτομο ή μία ομάδα ανθρώπων μπορεί να υποφέρει σημαντικές βλάβες εάν η κοινωνία ή άτομα αντικατοπτρίζουν πάνω σε αυτά περιοριστικές ή εξευτελιστικές ή περιφρονητικές εικόνες» (Taylor, 1994: 25). Τα δύο τελευταία, μάλιστα, μπορεί να είναι βαθιά προβληματικά για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου, μέχρι και για την ελευθερία του.

Συνεπώς, η κατασκευή στεγανών στερεοτυπικών ταυτοτήτων συμπεριφοράς στον δημόσιο λόγο είναι και αυτή μία τεχνική εξουσίας, που ετεροκαθορίζει τον τρόπο που γίνεται διανοητή η ύπαρξη ορισμένων κοινωνικών ομάδων στον δημόσιο χώρο, και καταστατικά τοποθετεί ορισμένα χαρακτηριστικά σε άτομα και ομάδες, που στην προκειμένη περίπτωση τα τοποθετούν νορμικά στο περιθώριο. Η εξουσία που ασκείται από την τοποθέτηση αυτή εκκινεί από το ίδιο το γεγονός ότι ενεργοποιεί πολιτικές της ταυτότητας, ενώ ταυτόχρονα από μία θέση προνομίου ορίζει και στεγανοποιεί κοινωνικές συμπεριφορές πιο αδύναμων και περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων.

Σε ό,τι αφορά στον ΣΥΡΙΖΑ κοινή είναι η γραμμή του για την ανάγκη ορατικοποίησης των ομοφυλοφιλικών σχέσεων, καθώς θεωρούν πως η αορατικοποίηση αποτελεί κοινωνική εκπαίδευση σε βάρος των ομοφυλόφιλων. Αυτή η τοποθέτηση παραπέμπει σε αυτό που ο

Taylor περιγράφει ως μη αναγνώριση (nonrecognition), η οποία συνεπάγεται και μία σειρά από πολύ σοβαρούς κινδύνους. Οι κίνδυνοι αυτοί, όμως, στην προκειμένη περίπτωση, δεν είναι τυχαίο αποτέλεσμα, αλλά μία τεχνική του ίδιου μηχανισμού εξουσίας για να ορίσει ποιες πρακτικές και ταυτότητες μπορούν να έχουν πρόσβαση στο έθνος και ποιες όχι. Ο ΣΥΡΙΖΑ αναφέρει ότι η αορατικοποίηση αυτή είναι υποκριτική. Αυτή είναι μία, ενδεχομένως, αρκετά α-πολίτικη προσέγγιση, που αποκρύπτει διαστάσεις της εξουσίας και στρέφει τη συζήτηση σε ηθικολογίες. Για την εργασία αυτή, η αορατικοποίηση δεν είναι απλά υποκριτική, αλλά στην πραγματικότητα είναι στρατευμένη. Δεν αρνείται απλά την ύπαρξη ορισμένων μορφών συμβίωσης που επανανοηματοδοτούν το περιεχόμενο της οικογένειας και του τρόπου σχηματισμού της συγγένειας. Αντίθετα, η Εξουσία επιδιώκει μέσα από αυτούς τους Λόγους να περιθωριοποιήσει, ενδεχομένως και να εξαφανίσει αυτές τις ομάδες, ανεξαρτήτως αν αυτό επιτυγχάνεται ή όχι.

Επίσης υποστηρίζεται ότι η αναγνώριση επιφέρει άρση των διακρίσεων και ότι θα δώσει το χώρο για κοινωνική εκπροσώπηση. Η αορατότητα των ήδη υφισταμένων οικογενειών αφήνει τα παιδιά τους έκθετα σε κάθε μορφής βίας από την οποία δεν τα προστατεύει το νομικό πλαίσιο. Τοποθετήσεις, όπως αυτές ανοίγουν ένα πεδίο ορατικοποίησης και διαφαίνεται ένας δρόμος επανανοηματοδότησης του περιεχομένου της εθνικής οικογένειας «από τα κάτω».

Από την άλλη πλευρά, μέρος της εκπροσώπησης του ΣΥΡΙΖΑ υιοθετεί επίσης τον όρο «διαφορά» συστηματικά, όπως για παράδειγμα ο Παρασκευόπουλος (υπουργός Δικαιοσύνης, ΣΥΡΙΖΑ) που προαναφέρθηκε. Είναι αξιοσημείωτο, ωστόσο, ότι, τουλάχιστον, δεν εντοπίζονται άμεσες αναφορές σε κάποια κανονικότητα. Μάλιστα η Αννέτα Καββαδία (βουλευτρια, ΣΥΡΙΖΑ) υπογραμμίζει ότι υπάρχει φόβος «*απέναντι σε ό,τι διαταράσσει αυτό που κάποιοι αισθάνονται ως κανονικότητα*» (Καββαδία, ΣΥΡΙΖΑ, 2015), τοποθέτηση που εν μέρει βοηθά στην αποκήρυξη των κανονικοποιήσεων. Σε ό,τι αφορά αυτό το ζήτημα, ο ΣΥΡΙΖΑ δεν δείχνει πως έχει μία κοινή αντίληψη περί της κατασκευής των κανονικοτήτων. Οι εκπρόσωποί του κινούνται μεταξύ ομοκανονικών Λόγων περί δικαιώματος στη διαφορά και λόγων περί διατάραξης-διασάλευσης της υποτιθέμενης κανονικότητας.

Μέσα από τους παραπάνω Λόγους, συντίθεται ένα πλέγμα εξουσιών που εκτείνεται σε πολλαπλές διαστάσεις της κοινωνικής ζωής και επηρεάζει τον τρόπο που τα άτομα αντιλαμβάνονται τα σώματα και τις σεξουαλικότητές τους εν γένει. Η κυρίαρχη ετεροφυλόφιλη κουλτούρα απλώνεται σε όλο το πεδίο που θεωρούμε δημόσιο χώρο και σε μία

μεγάλη σειρά από θεσμούς και πρακτικές που δεν φαίνεται να σχετίζονται με τη σεξουαλικότητα αλλά που τίθενται στην υπηρεσία της ηγεμονίας για την αναπαραγωγή της. Η πρόσβαση στην ύπαρξη στο δημόσιο πεδίο και η ορατότητα ή η αορατότητα των κοινωνικών ομάδων επιτρέπεται ή απαγορεύεται στρατηγικά έτσι ώστε να καθορίζεται προσεκτικά ο τρόπος με τον οποίο κατασκευάζονται οι υποκειμενικότητες και καθορίζεται το εθνικό διανοητό. Η κατασκευή του σύγχρονου υποκειμένου θα είναι στο επίκεντρο της συζήτησης σε επόμενο κεφάλαιο και ιδιαίτερα σε συνάρτηση με τους φιλελεύθερους και «φιλοδυτικούς» Λόγους της νεωτερικότητας, όπως αντιπαρατίθενται με το παραδοσιακό ελληνικό υποκείμενο και σε κριτική αντιδιαστολή ως προς τις επιδιώξεις που αποτυπώνονται στη βιβλιογραφία για ένα πιο κούρη συμπεριληπτικό και μη εθνικό πεδίο σεξουαλικότητων.

Κεφάλαιο 2ο: Το Φιλελεύθερο Σεξουαλικό Υποκείμενο στο Έθνος-Κράτος

Στην διαμάχη των Λόγων που παρακολουθήσαμε μέχρι τώρα, εντοπίσαμε μηχανισμούς εξουσίας που εφαρμόζονται πάνω στον πληθυσμό με στόχο τον καθορισμό και τον (περι)ορισμό της σεξουαλικότητας του εθνικού ατόμου, μέσα σε αντιδιαστελλόμενα πολιτικά προτάγματα, που ανταποκρίνονται σε πολιτιστικά παραδείγματα. Στους Λόγους της Νέας Δημοκρατίας αντιμάχονται και αλληλοδιαπλέκονται οι παραδοσιακοί με τους φιλελεύθερους Λόγους, ενώ από την άλλη πλευρά στους Λόγους του ΣΥΡΙΖΑ εντοπίζεται μία ανισομερής σύγκρουση ανάμεσα σε έναν αισθητά αποδυναμωμένο αριστερό ριζοσπαστικό λόγο και σε έναν - ίσως κεκαλυμμένο μερικές φορές- φιλελεύθερο δικαιωματικό και ομοκανονικοποιητικό λόγο, ο οποίος διαποτίζεται σε λίγα σημεία και με συντηρητικά προτάγματα της μη διασάλευσης της παραδοσιακής κανονικότητας.

Στο κεφάλαιο αυτό, στο επίκεντρο θέτουμε το υποκείμενο και τους τρόπους που αυτό συγκροτείται εντός των πλαισίων των υπό μελέτη πολιτικών Λόγων, μέσα από τους μηχανισμούς που αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Η παρούσα εργασία αντιλαμβάνεται την συγκρότηση του υποκειμένου βάσει της προσέγγισης του Φουκώ, όπως αναλύεται στο έργο του «Επιτήρηση και Τιμωρία: Η Γέννηση της Φυλακής». Σύμφωνα με τον Φουκώ, το υποκείμενο είναι αποτέλεσμα πολλαπλών εξουσιών πειθάρχησης, μέσα από μηχανισμούς που εσωτερικεύονται και σωματοποιούνται. Αυτές οι εξουσίες εφαρμόζονται μέσα από την επιτήρηση, τις κανονικοποιήσεις, τον έλεγχο και την εσωτερίκευση κοινωνικών νορμών. (Φουκώ, 1978).

Όπως παρατηρεί και υποστηρίζει η Χαλκιά, «στην ύστερη νεωτερικότητα, το έθνος ως κατηγορία και οι ιδιαιτερότητές του σε κάθε γεωπολιτικό περιβάλλον και για διαφορετικούς πληθυσμούς παραμένουν ισχυρά στοιχεία για τον σχηματισμό ταυτότητας ή μίας επίφασης αυτής» (Χαλκιά, 2007: 142). Έτσι και στο ελληνικό συγκείμενο, το σύγχρονο νεωτερικό υποκείμενο και η ελληνικότητα συνέχουν το ένα την άλλη (Χαλκιά, 2007: xxxi). Οι δύο αυτές κατηγορίες ασκούν καθοριστική επιρροή στο πεδίο της σεξουαλικότητας μέσα από τον τρόπο που εφαρμόζονται στο σώμα, το οποίο δε μπορεί να θεωρηθεί ποτέ «ως αντικειμενική οντότητα εξωτερική προς τις ιδέες που έχει για το υποκείμενο, για το θείο και το τι σημαίνει να είσαι Έλληνας» (Χαλκιά,

2007: 206). Και οι τρεις αυτές διαστάσεις αποτυπώνονται στους πολιτικούς Λόγους, που θα μελετηθούν παρακάτω, και στις εξουσίες που αυτοί ασκούν. Συνθέτοντας τα παραπάνω, κεντρικό θεωρητικό εργαλείο του κεφαλαίου είναι η παρατήρηση που αντλεί η Χαλκιά από τους Calhoon (1995) και Warner (1993) ότι «το έθνος δε βρίσκεται αλλού ή «κάπου έξω» αλλά, στην ουσία, μέσα και μάλιστα στις κρεβατοκάμαρες και στα ίδια τα σώματα των ανθρώπων» (Χαλκιά, 2007: 125).

Στην αφετηρία της συλλογιστικής του κεφαλαίου παρατίθενται οι τοποθετήσεις των εκπροσώπων των δύο κομμάτων, όπου δηλώνουν την πρόθεση τους να «εκπαιδεύσουν» και να «διδάξουν» το κοινωνικό σύνολο μέσα από τις τοποθετήσεις τους και η «κατεύθυνση» προς την οποία το κάθε κόμμα επιδιώκει να στρέψει τις/τους πολίτες. Μέσα από αυτή τη «διδασκτική διαδικασία» οι εκπρόσωποι των κομμάτων (ανα)παράγουν άμεσα ή έμμεσα τα υφιστάμενα συστήματα εξουσίας, ή τα αμφισβητούν, προσθέτοντας ψηφίδες στον τρόπο που συγκροτείται και εκλαμβάνεται το σύγχρονο ελληνικό υποκείμενο. Ακολουθούν, έπειτα, οι διαστάσεις που ανακύπτουν από αυτό, σε σχέση με την πρόσβαση του σεξουαλικού υποκειμένου στο πολιτικό και στο ίδιο το κράτος ως θεσμική μορφή του έθνους. Η πρώτη διάσταση είναι η κατασκευή του «Ευρωπαϊκού-Δυτικού» σεξουαλικού υποκειμένου σε αντιδιαστολή με την κατασκευή των «άλλων». Προέκταση αυτής της διάστασης είναι ο τρόπος που συγκροτείται το υποκείμενο εντός του φιλελεύθερου λόγου, που φαίνεται να εντοπίζεται και στις δύο πολιτικές πλευρές. Έπειτα, θα αναζητηθεί αν προτάσσεται μία ενδεχόμενη ριζοσπαστικοποίηση του εθνικού σεξουαλικού υποκειμένου και με ποιόν τρόπο. Τέλος, θα συζητηθεί η θρησκεία και η πολιτική που τα δύο κόμματα αντιλαμβάνονται ως κάτι που (οφείλει να) διαπερνά οριζόντια όλα τα εθνικά-σεξουαλικά άτομα.

Στόχος του κεφαλαίου είναι να εντοπιστούν όλες αυτές οι διακλαδώσεις των εξουσιών που επιδρούν πάνω στο εθνικό-σεξουαλικό υποκείμενο και να αναλυθεί ο τρόπος που το έθνος, επηρεάζοντας τη διακίνηση της γνώσης και (ανα)παράγοντας τα συστήματα εξουσίας, κατασκευάζει εθνικές ταυτότητες, οι οποίες, όπως αναφέραμε, είναι παρούσες στα «κρεβάτια» των Ελληνίδων και των Ελλήνων.

Ερωτήματα που θα εξεταστούν στο κεφάλαιο είναι: πώς ο τρόπος που διατυπώνεται ο πολιτικός λόγος επιδρά στην κατασκευή εθνικών και σεξουαλικών ταυτοτήτων; ποια

είναι η πρόθεση των πολιτικών και ποιο το αποτέλεσμα σε αυτά τα πλαίσια; πώς συγκροτείται το φιλελεύθερο σεξουαλικό υποκείμενο και πόσο κεντρικό ρόλο έχει ο φιλελευθερισμός στην σύγχρονη αντίληψη της ελληνικότητας, σε ό,τι αφορά τη σεξουαλικότητα; Υπάρχει πρόθεση ή επιδίωξη ριζοσπαστικοποίησης του εθνικού σεξουαλικού υποκειμένου; Εντοπίζονται στοιχεία τα οποία θεωρούν οι εκπρόσωποι (γυναίκες και άνδρες) των κομμάτων πως διαπερνούν την πολιτική ταυτότητα και θεωρούνται καταστατικά του εθνικού-ελληνικού υποκειμένου και αν ναι, ποιά είναι αυτά; Τέλος, ποιά/-ός είναι η/ο Ελληνίδα/-ας σεξουαλική/-ός πολίτιδας/-ης; Σε ποιο σεξουαλικό υποκείμενο το ελληνικό έθνος κράτος δίνει ολοκληρωμένη πρόσβαση στο πολιτικό και υπό ποιους όρους;

Ξεκινώντας με το ζήτημα της εθνικής «κοινωνικής παιδαγωγικής» σχετικά με τη σεξουαλικότητα, η παρούσα εργασία αντιλαμβάνεται το πεδίο της πολιτικής αντιπαράθεσης εντός του κοινοβουλίου ως έναν χώρο όπου οι Λόγοι που παράγονται και αντιπαρατίθενται, εκτός από τον θεσμικό τους ρόλο έχουν και πολύ σημαντικές προεκτάσεις στο κοινωνικό γίγνεσθαι καθώς δημιουργούν πρότυπα και νόρμες, ορατικοποιούν ιδέες και αξίες και (ανά)παράγουν ή αμφισβητούν τα υφιστάμενα κυρίαρχα συστήματα εξουσίας. Στο επίκεντρο αυτών των ιδεών βρίσκεται τόσο η φουκωική προσέγγιση που αντιλαμβάνεται ότι οι Λόγοι ως μέσο εξουσίας, «δημιουργούν κόσμους» (Φουκώ, 1978) αλλά και η τοποθέτηση της Χαλκιά ότι οι Λόγοι παράγουν ύλη (Χαλκιά, 2007), όπως προκύπτει από το έργο της Butler, ειδικά σε ό,τι αφορά στο σώμα (Butler, 2008).

Ξεκινώντας με τους λόγους της ΝΔ, η συνειδητότητα της παιδαγωγικότητας των πολιτικών λόγων αναφέρεται ρητά, και μάλιστα περιγράφεται, όχι ως απλή παρατήρηση των επιπτώσεων που έχει ο δημόσιος πολιτικός λόγος στις/-ους πολίτιδες/-τες, αλλά ως μία πολύ σημαντική υποχρέωση των κοινοβουλευτικών εκπροσώπων. Θεωρείται *«ευθύνη που έχουμε όλοι ως πολιτικοί να διαπαιδαγωγούμε και να προστατεύουμε αυτά που κληρονομήσαμε»*. (Κυριαζίδης ΝΔ, 2015), ενώ υπάρχει σοβαρός κίνδυνος μέσα από πολιτικές ενός κόμματος να μεταλαμπαδευτούν στην ελληνική κοινωνία *«λάθος μηνύματα»* (Βαρβιτσιώτης, ΝΔ, 2016). Είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό, ότι οι ομιλίες των περισσοτέρων εκπροσώπων του κόμματος διαπερνώνται άρρητα από αυτή την αίσθηση παιδαγωγικότητας.

Τι είναι, όμως, αυτό το οποίο η ΝΔ επιδιώκει να «διδάξει» στο σύγχρονο ελληνικό σεξουαλικό υποκείμενο; Από τους Λόγους, κάποιους εκ των οποίων ήδη αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, γίνεται κατανοητό πως «διδάσκεται» ότι ο θεσμός του ετεροφυλόφιλου γάμου αποτελεί θεμέλιο της εθνικής κοινωνικής δομής και τα έμφυλα υποκείμενα δικαιούνται πρόσβαση σε αυτόν υπό την προϋπόθεση να είναι οι σχέσεις που συγκρατούν αμιγώς βιολογικά αλλά και κοινωνικά παραγωγικές. Κάθε άμεση ή συμβολική πρόσβαση σε αυτόν, μη σεξουαλικά παραγωγικών ή μη ετεροφυλόφιλων ζευγαριών αποτελεί μίσημα στο εθνικό σώμα. Αυτό εντοπίζεται σε μία σειρά Λόγων που έχουν παρατεθεί παραπάνω (βλ. Παπακώστα-Σιδηροπούλου, 2015, Αθανασίου, 2015, Βρούτσης, 2015).

Η πρόσβαση των ομοφυλόφιλων πολιτών στον θεσμό της οικογένειας και στη θεσμική της αναγνώριση αποτρέπεται λόγω ενός υπόρρητου, συγκεκριμένου τρόπου ζωής των ομοφυλόφιλων ατόμων που μπορεί κοινωνικά να γίνει ανεκτός βάσει του φιλελεύθερου μοντέλου δικαιωμάτων αυτοδιάθεσης και επιλογής αλλά όχι να γίνει νόρμα και να θεσμοποιηθεί εντός του κοινωνικά αναπαραγωγικού θεσμού της οικογένειας. Μέσα από τη σύνδεση σεξουαλικών πρακτικών και κοινωνικής συμπεριφοράς από πλευράς της ΝΔ, σύνδεση που έχει μία έντονα έμφυλη διάσταση ακόμα και αν αυτό δεν διατυπώνεται ευθέως, διακρίνουμε ότι στην κατασκευή του «ιδανικού πολίτη», οι κοινοβουλευτικοί/-ές εκπρόσωποι επιδιώκουν να «διδάξουν» τους κανονιστικούς και νορμικούς τρόπους έκφρασης του φύλου στον δημόσιο χώρο. Τέτοιες αναφορές στον λόγο της ΝΔ συνδέονται στις περισσότερες περιπτώσεις με τον φιλελεύθερο δικαιωματικό λόγο που προτάσσει μία «ανεκτικότητα» σε κάτι που, ωστόσο, είναι κοινωνικά απορριπτικό. Χαρακτηριστικότερη από αυτές είναι η τοποθέτηση του βουλευτή της ΝΔ Βρούτσης: : *«είμαστε υπέρ του δικαιώματος της επιλογής [...] του πώς ο καθένας θα συμπεριφέρεται μέσα στην κοινωνία [...]»* (Βρούτσης, ΝΔ, 2015).

Ένας τρόπος που η ΝΔ «διαπαιδαγωγεί» μέσα από τις τοποθετήσεις της, προς την εναπόθεση του σώματος στο έθνος μέσα από τις σεξουαλικές νόρμες της οικογένειας, εντοπίζεται και στα πλαίσια μίας εντελώς διαφορετικής συζήτησης. Στις συλλυπητήριες τοποθετήσεις για τον θάνατο στρατιωτικών εν ώρα υπηρεσίας. Ο πρόεδρος του κόμματος αναφέρει: *«Όπως όλοι οι Έλληνες, αισθάνομαι κι εγώ οδύνη για την απώλεια τριών στελεχών του Πολεμικού Ναυτικού που έχασαν τη ζωή τους σήμερα τα ξημερώματα εν ώρα καθήκοντος. Η Ελλάδα, οι Έλληνες, οι Ένοπλες*

Δυνάμεις πενθούμε. Εκφράζω κι εγώ από το Βήμα της Βουλής τα ειλικρινή μου συλλυπητήρια στις οικογένειες των στελεχών. Θα αποτελούν πάντα για μας παράδειγμα προς μίμηση.» (Μητσοτάκης, ΝΔ, 2016). Οι Λόγοι αυτοί, που είναι καταστατικοί για την κατασκευή και την (ανα)παραγωγή της «φαντασιακής κοινότητας» του ελληνικού έθνους, ταυτόχρονα έχουν πάντα και μία αναφορά στην οικογένεια των θανόντων. Το σώμα του ατόμου που ανήκε στη στενότερη μορφή συγγένειας της οικογένειας, «θυσιάζεται» και περνάει στην «ιδιοκτησία» της ευρύτερης μορφής συγγένειας που (κατασκευάζεται στον λόγο σαν να) είναι το έθνος, ενώ ταυτόχρονα το θανόν άτομο προτυποποιείται και ηρωοποιείται. Μία ψηφίδα, επομένως, στην συγκρότηση του ιδανικού Έλληνα πολίτη, που αντλούμε από εδώ, είναι ότι είναι οικογενειάρχης και ότι δίνει την κυριαρχία του σώματός του στο έθνος, ακόμα και αν αυτό σημαίνει να πεθάνει για αυτό. Είναι σαφές ότι η κατασκευή εξιδανικευμένων προτύπων και νομών κανονικότητας είναι ένας μηχανισμός που δρα στον πυρήνα της κατασκευής εθνικών ταυτοτήτων και του εξουσιασμού των υποκειμένων. Στην προκειμένη περίπτωση ο τρόπος που εφαρμόζεται στο πεδίο της σεξουαλικότητας είναι η σύνδεση με τις διαφορετικές «συγγένειες» και την εκπλήρωση έμφυλων και σεξουαλικών ρόλων.

Σε σύνδεση με αυτό, ο Benedict Anderson (1997) παρατηρεί ως χαρακτηριστικό του έθνους το γεγονός ότι παρά τη φαντασιακή του υπόσταση και τις πρόσφατες ιστορικές του καταβολές, τα άτομα είναι πρόθυμα να πεθάνουν για αυτό. Αυτό καθιστά τους εθνικισμούς ως κάτι περισσότερο από μία απλή ιδεολογία, καθώς οι πολίτες βιώνουν το έθνος ως ένα εγγενές χαρακτηριστικό τους. Ο Anderson ισχυρίζεται ότι το έθνος θα έπρεπε να μελετηθεί περισσότερο ως ένα φαινόμενο όπως αυτό της θρησκείας ή της συγγένειας και λιγότερο ως μία πολιτική θεωρία ή ιδεολογία όπως ο φιλελευθερισμός (Άντερσον, 1997:26). Αυτό επ' ουδενί δεν υπονοεί ότι ο Anderson εξισώνει τη συγγένεια με το έθνος, παρατηρεί, όμως, ότι έχει μία αντιστοιχία στον τρόπο που αναπτύχθηκε ιστορικά αυτό το φαινόμενο, ειδικά σε ό,τι αφορά στην εποχή και την ιστορικότητα της ανάδυσής του. Μάλιστα, όπως παρατηρεί η Yuval-Davis (2013), ο Anderson είναι από τους σημαντικότερους θεωρητικούς που αντιτίθεται στην πολύ διαδεδομένη στο παρελθόν νατουραλιστική αντίληψη του έθνους ως εκτεταμένης μορφής συγγένειας, καθώς είναι και ένας από τους βασικότερους «μοντερνιστές». Οι «μοντερνιστές» με πρωτοστάτη τον Anderson παρατηρούν την ιστορικότητα της ανάδυσής του έθνους και τις τεχνολογικές εξελίξεις που ώθησαν προς αυτήν.

Η Yuval-Davis από την προσέγγιση του Anderson αντλεί και την παραδοχή ότι οι άνθρωποι έχουν την αίσθηση ότι η εθνικότητά τους είναι κάτι «φυσικό» καθώς δεν επιλέγουν τη συμμετοχή τους στο έθνος, και τοποθετούν σε αυτό ένα «φωτοστέφανο ανιδιοτέλειας». Αυτή η συναισθηματική σύνδεση με τα έθνη είναι που επιτρέπει σε αυτά να ζητούν από τους πολίτες την «ύψιστη θυσία» (Yuval Davis, 2013:45). Η Yuval-Davis υιοθετεί και την παρατήρηση του Kitching (1985) ότι, βάσει των παραπάνω, η προσκόλληση ατόμων στο έθνος οφείλεται σε «πάθη» και όχι σε δίκαια συμφέροντα. Στην προκειμένη περίπτωση διακρίνουμε επίκληση του Μητσοτάκη και των εκπροσώπων της ΝΔ σε αυτά τα εθνικά πάθη, δηλαδή σε ένα συλλογικό συναίσθημα, το οποίο φέρουν όλες και όλοι χωρίς να επιλέξουν τη συμμετοχή τους σε αυτό. Με τους Λόγους αυτούς, δημιουργεί ένα συλλογικό ανήκειν, προσθέτοντας μία ψηφίδα στη διαδικασία κατασκευής του έθνους και αναπαράγοντας τους παραδοσιακούς τρόπους αντίληψης της συγγένειας, τόσο στα πλαίσια της «εθνικής συγγένειας» όσο και σε ό,τι αφορά την οικογενειακή συγγένεια και την εκπλήρωση των έμφυλων ρόλων.

Μάλιστα, η ΝΔ ψέγει και όσες/-ους βουλευτριες/-τές του ΣΥΡΙΖΑ δεν συμπεριλαμβάνουν τέτοιες αναφορές στις τοποθετήσεις τους: *«Άκουσα με έκπληξη τον Κοινοβουλευτικό Εκπρόσωπο του ΣΥΡΙΖΑ, ο οποίος δεν βρήκε μια κουβέντα να πει για να καταδικάσει τους Τούρκους, λες και δεν σκότωσε κανείς, δεν βίασε κανείς, δεν βεβήλωσε κανείς. Τέτοια δουλοπρέπεια είναι πράγματι απίστευτη.»* (Αντωνιάδης, ΝΔ, 2016).

Τέλος, «διδασκτικό» περιεχόμενο έχουν και οι όροι που χρησιμοποιούνται για την αναφορά σε ορισμένα ζητήματα, οι οποίοι (όροι) εμπεριέχουν πολλαπλά νοήματα και είναι πολιτικά φορτισμένοι, ενώ στο συγκεκριμένο συγκεκριμένο είναι βέβαιο ότι η επιλογή τους δε γίνεται τυχαία. Συγκεκριμένα επαναλαμβάνονται ο όρος *επιλογή* (σεξουαλική επιλογή, δικαίωμα στην επιλογή κ.α.), που δημιουργεί την αντίληψη ότι μία ομάδα ατόμων επιλέγει έναν τρόπο ζωής έναντι ενός άλλου και φέρει η ίδια την ευθύνη για το γεγονός πως δεν συμπεριλαμβάνεται στο θεσμικό σύστημα απόδοσης δικαιωμάτων, σκιαγραφώντας τους μηχανισμούς εξουσίας του φιλελευθερισμού, που παράγουν ελευθερίες, υπό την μορφή δικαιωμάτων, και ορίζουν τους όρους υπό τους οποίους τα άτομα μπορούν να τις καταναλώσουν, όπως θα αναπτύξουμε διεξοδικότερα παρακάτω. Έπειτα χρησιμοποιείται ο όρος *υιοθεσία*, αντί για τον όρο *τεκνοθεσία*, που

καθιερώνει την ανδρική πατριαρχική κυριαρχία στους θεσμούς του δημόσιου χώρου. Ακολουθεί ο όρος *διαφορετικότητα* που όπως αναλύσαμε κατασκευάζει κανονικότητες και φαντασιακούς μέσους όρους, αντίληψη που οδηγεί στο δίπολο εξαίρεση-κανόνας. Τέλος, ο όρος *πατροπαράδοτη* μορφή ίδρυσης σχέσεων ζευγαριών αξίζει να αναφερθεί εδώ, για τους Λόγους που αναπτύχθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο.

Περνώντας στον ΣΥΡΙΖΑ, εντοπίζουμε κι εδώ συνειδητότητα της «διδασκτικότητας» τόσο των Λόγων όσο και των πολιτικών του κόμματος, με διαφορετικό, ωστόσο τρόπο από τη ΝΔ. Για τον ΣΥΡΙΖΑ η απουσία της ορατότητας των ομόφυλων οικογενειών, την οποία επιδιώκει να ανατρέψει με τον νόμο για το Σύμφωνο Συμβίωσης, έχει από μόνη της εκπαιδευτικό χαρακτήρα, πολύ μάλιστα ισχυρότερο από την ίδια τη σχολική εκπαίδευση. Συγκεκριμένα αναφέρεται δια στόματος της βουλευτριάς του ΣΥΡΙΖΑ Κατριβάνου ότι: *«Πέρα από οτιδήποτε κάνουμε στα σχολεία, αν δεν υπάρχει ένα θεσμικό πλαίσιο που να καλύπτει τους ανθρώπους, να τους θωρακίζει, να μην υπάρχουν άνθρωποι/πολίτες δεύτερης κατηγορίας, να μην υπάρχουν άνθρωποι αόρατοι, να μην υπάρχουν στο περιθώριο χωρίς ίσα δικαιώματα, ό,τι και να κάνουμε σαν εκπαιδευτικό υλικό στα σχολεία ακυρώνεται. Ακυρώνεται θεσμικά, ακυρώνεται γιατί η κοινωνική μας εκπαίδευση είναι αντίθετη*» (Κατριβάνου, ΣΥΡΙΖΑ, 2015).

Επομένως, αναγνωρίζεται ότι οι δημόσιες πολιτικές τοποθετήσεις αλλά και η κατεύθυνση προς την οποία κινούνται οι πολιτικές αποφάσεις και οι αξίες που αντιπροσωπεύουν, εκτός από τον νομικό-θεσμικό τους αντίκτυπο, έχουν και έναν κοινωνικά εκπαιδευτικό ρόλο. Η ψήφιση του νομοσχεδίου για τη θεσμοθέτηση του ΣΣ, επομένως, δεν έχει μόνο θεσμικό ρόλο, αλλά έχει εξίσου και ρόλο διδακτικό των αξιών προς το σύγχρονο υποκείμενο, που ο ΣΥΡΙΖΑ αντιλαμβάνεται ότι αντιπροσωπεύει την Ελλάδα. Για τον ΣΥΡΙΖΑ το νομοσχέδιο αυτό *«είναι από εκείνα που αφήνουν το αποτύπωμά τους και που χαρακτηρίζουν την Πολιτεία που τα θεσπίζει»* (Κοζομπόλη-Αμανατίδη, ΣΥΡΙΖΑ, 2015), και εφόσον το κράτος είναι η θεσμική μορφή του έθνους, μπορούμε να διακρίνουμε ότι ο ΣΥΡΙΖΑ επιδιώκει να εμφυσήσει τις αξίες που αντιπροσωπεύει το επικείμενο νομοσχέδιο στο αξιακό σύστημα της Ελλάδας και στην εθνική ταυτότητα και αυτοαντίληψη των Ελληνίδων και των Ελλήνων.

Στη συζήτηση για τη χρήση των όρων, εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ αναφέρει:

«επειδή αναφέρεται συνέχεια ο όρος “σεξουαλική επιλογή” κι επειδή εδώ έχουμε εκπαιδευτική διαδικασία, η σεξουαλικότητα και η σεξουαλική έκφραση και το αν είσαι λεσβία ή ομοφυλόφιλος δεν είναι επιλογή, είναι προσανατολισμός, και είναι καλό στις τοποθετήσεις μας, επειδή έτσι είναι – είναι στη φύση του ανθρώπου, δεν είναι στην επιλογή του, κανείς δεν επιλέγει να δυσκολέψει τη ζωή» (Κατριβάνου, ΣΥΡΙΖΑ, 2015).

Στην τοποθέτηση αυτή, αρχικά, αναγνωρίζεται από πλευράς του κόμματος η σημαντικότητα που έχει η χρήση των όρων και η εκπαιδευτική διάσταση των πολιτικών Λόγων. Αμφισβητείται η χρήση του όρου *επιλογή*, ωστόσο έρχεται στο προσκήνιο η χρήση του όρου *φύση*, η οποία επαναλαμβάνεται στους Λόγους του ΣΥΡΙΖΑ. Η ευρύτερη φεμινιστική και κούηρ κριτική όσον αφορά στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε την φύση ως ένα «νεκρό» σώμα, πολιτικά ουδέτερο και αμιγώς βιολογικά καθορισμένο, παραβλέποντας τις πολιτισμικές εγγραφές και την μεταβολή του τρόπου που νοείται ο όρος μέσα στο χρόνο, καθώς και η ακαδημαϊκή και κινηματική απόρριψη του επιχειρήματος-συνθήματος «born this way» στην υποστήριξη των ΛΟΑΤΚΙ+ διεκδικήσεων, υποδεικνύουν διαστάσεις της προβληματικότητας και αυτού του όρου.

Για την παρούσα εργασία, το κεντρικό πρόβλημα του προτάγματος του όρου *φύση* αφορά στην αποριζοσπαστικοποίηση της διασάλευσης της ετεροφυλόφιλης κυριαρχίας στη διαδικασία της υποκειμενοποίησης και στην κατασκευή «ιδανικών» σεξουαλικών πολιτών, η οποία ελαττώνει την γραμμή του ΣΥΡΙΖΑ σε έγκληση προς σεβασμό προς κάτι που αν ήταν εφικτό θα το αλλάζαμε, αλλά δεν μας δίνεται αυτή η δυνατότητα από τη «φύση». Έτσι, και οι Λόγοι του ΣΥΡΙΖΑ απομακρύνονται από το ενδεχόμενο ουσιαστικής μεταβολής και «κουηροποίησης» του έθνους και λαμβάνουν ομοκανονικοποιητικές φιλελεύθερες διαστάσεις.

Σε ό,τι αφορά τη διάσταση της διασαλευτικότητας, οφείλουμε να σημειώσουμε ότι δεν παύει να είναι ιδιαίτερα ριζοσπαστική και εξαιρετικά διδακτική και η κοινοποίηση της ομοφυλόφιλης σεξουαλικότητας στην οποία προβαίνει η εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ Βασιλική Κατριβάνου στην Επιτροπή της Βουλής, όπως τη μελετήσαμε παραπάνω.

Παρόλα αυτά, εντάσσοντάς την μέσα σε ένα πλαίσιο λόγου, διακρίνουμε τους τρόπους που λειτουργεί μέσα στο σύνολο των επιχειρημάτων του κόμματος.

Επίσης, ένα πεδίο στο οποίο διακρίνουμε αναφορές τόσο από την πλευρά της ΝΔ όσο και του ΣΥΡΙΖΑ είναι η συγκρότηση του/της σύγχρονου/-ης Έλληνα-Ελληνίδας ως ευρωπαίου/-ας πολίτη/τιδας. Η σύγκριση με τον «ευρωπαϊκό μέσο όρο» έχει πολλαπλές διαστάσεις και ανακύπτει τόσο από την φιλοευρωπαϊκή πολιτική των δύο κομμάτων, όσο και από την κοινή αντίληψη ότι η Ελλάδα ανήκει στη «Δύση».

Στην πλειοψηφία των τοποθετήσεων της ΝΔ, ρητά ή άρρητα εντοπίζουμε την ιδέα ότι: *«δεν κάνουμε τίποτα περισσότερο ή τίποτα λιγότερο από το να νομοθετούμε στην κατεύθυνση που είναι η πλειονότητα των σύγχρονων δημοκρατικών ευρωπαϊκών χωρών. Και για τη Νέα Δημοκρατία, ένα καθαρά ευρωπαϊκό κόμμα, ένα κόμμα που βρίσκεται στον πυρήνα αυτής της αντίληψης, είναι κατανοητό ότι είμαστε υπέρ αυτών των απόψεων και θα τις στηρίζουμε»* (Βρούτσης, ΝΔ, 2015).

Για τη ΝΔ η «ευρωπαϊκότητα» έχει δύο αξιακές διαστάσεις για τις/τους σύγχρονες/-ους Έλληνίδες/-ες. Πρώτον, διακρίνεται από μία πολιτιστική ανωτερότητα και μία αφοσίωση σε ένα σύστημα αξιών που θεωρείται ποιοτικά ανώτερο από των υπόλοιπων, βαλκανικών ή και άλλων μη «δυτικών» λαών, σε άμεση σύνδεση με μία σειρά από συστήματα εξουσίας, όπως ο ρατσισμός, ο οριενταλισμός, η κατασκευή της «λευκότητας», ο καπιταλισμός και ο, επακόλουθος αυτών, πολιτισμικός ιμπεριαλισμός. Δεύτερον, αντιλαμβάνεται την/τον εαυτή/εαυτό της/του μέσα από το φιλελεύθερη αντίληψη του υποκειμένου και από την επίφαση προοδευτισμού που ο φιλελεύθερος λόγος συνεπάγεται.

Σε ό,τι λοιπόν αφορά την πρώτη αξιακή διάσταση, και αντλώντας από τη συζήτηση στη Βουλή σχετικά με τη μεταβολή του εκλογικού νόμου και τη διεύρυνση του δικαιώματος του εκλέγειν σε άτομα δεκαεπτά ετών, όπου η ΝΔ αντιπροτείνει την δημιουργία συνθηκών κατάλληλων ώστε να μπορούν να ψηφίζουν οι απόδημες/-οι αντί για τη διεύρυνση του ηλικιακού ορίου, είναι πολύ χαρακτηριστικός ο τρόπος με τον οποίο σκιαγραφούνται στους νεοδημοκρατικούς Λόγους οι Ελληνίδες/-ες απόδημες/-οι (σε «δυτικές» χώρες). Οι ομογενείς περιγράφονται επανειλημμένα ως *«χιλιάδες λαμπρά μυαλά που ξενιτεύτηκαν για να αναζητήσουν ένα καλύτερο αύριο, [και] θέλουν*

το καλό της πατρίδας τους» ενώ «αγαπούν την Ελλάδα και [...] είναι σε θέση να συνεισφέρουν με την ψήφο τους για ένα καλύτερο αύριο». Ίσως η πιο χαρακτηριστική ιδέα είναι ότι οι ομογενείς «είναι σε θέση να σκέφτονται ακόμη αρτιότερα και να αποφασίζουν ορθότερα από τους Έλληνες που ζουν στην πατρίδα μας.» (Δένδιας, ΝΔ, 2016).

Η τελευταία διατύπωση, εκτός από την προβληματικότητα που έχει εν γένει, καθώς γενικεύει μία νοητική «λαμπρότητα» σε όσα άτομα ζουν εκτός ελληνικών συνόρων και τα καθιστά ικανότερα να κρίνουν για την καθημερινή ζωή των ατόμων που ζουν στη χώρα και επηρεάζονται από τις επικείμενες πολιτικές, αποτυπώνει και σε πολύ μεγάλο βαθμό την αντίληψη της ΝΔ ότι το ελληνικό, βαλκανικό υποκείμενο είναι υποδεέστερο του κεντρικοευρωπαϊκού και οφείλει να υιοθετήσει τον τρόπο σκέψης του. Ταυτόχρονα το μεταναστευτικό κατασκευάζεται ως κίνδυνος: «Έχετε φέρει την πατρίδα μας σε κίνδυνο από το μεταναστευτικό» (Δένδιας, ΝΔ, 2016). Ο ρατσισμός και η λευκή ανωτερότητα διαφαίνονται τόσο σε αυτό όσο και σε αρκετά άλλα σημεία, ένα από αυτά, όπου διατυπώνεται πολύ άμεσα, είναι το παρακάτω: «Με ποιο δικαίωμα ο Τούρκος Πρέσβης απειλεί την χώρα; Απευθύνεται στη Ζιμπάμπουε;» (Αντωνιάδης, ΝΔ, 2016).

Η σημαντικότητα της διάστασης αυτής σε σχέση με τη συγκρότηση του εθνικού σεξουαλικού υποκειμένου έχει δύο διαστάσεις. Η πρώτη εδράζεται στην παρατήρηση της Χαλκιά ότι «στην Ελλάδα το αφήγημα περί ανωτερότητας του έθνους μπορεί να αποτελεί ζωτικό συστατικό για την κατασκευή της σεξουαλικότητας, τους τρόπους πρόσληψης του σώματος και τις ιδέες του έρωτα» (Χαλκιά, 2007: 154). Εδώ μπορεί να μη γίνεται άμεση σύνδεση με τη σεξουαλικότητα, μέσα από αυτούς τους Λόγους, ωστόσο, κατασκευάζεται ένα θεωρητικό και ιδεολογικό «υπόβαθρο», πάνω στο οποίο αρθρώνονται όλες οι θεωρήσεις περί εθνικού υποκειμένου και εθνικής σεξουαλικότητας. Για αυτή την εργασία, η αυτοαντίληψη του ατόμου μέσα από φυλετικοποιημένους και εθνικιστικούς-ρατσιστικούς φακούς, δε μπορεί να μη συμπεριληφθεί στους τρόπους με τους οποίους κατασκευάζεται το σύγχρονο εθνικό σεξουαλικό υποκείμενο. Για τη Χαλκιά, η αντίληψη περί ανωτερότητας του ελληνικού έθνους συνεπάγεται τη συγκρότηση του σεξ ως ενός «αγωνιστικού πεδίου» αντίστασης σε εξωγενείς επιδράσεις, ακόμα και στις επιδράσεις της νεωτερικότητας (Χαλκιά, 2007). Αυτή είναι μία από τις ενδεχόμενες διαστάσεις της επιρροής αυτής. Ακόμα και αν εκπρόσωποι της ΝΔ όπως ο Δένδιας εξάρουν τον ευρωπαϊκό τρόπο πολιτικής

σκέψης, η ελληνική εθνική ανωτερότητα που διέπει τους Λόγους της ΝΔ δε μπορεί να παραβλεφθεί.

Δεύτερον, η ευρωπαϊκή ταυτότητα είναι άμεσα συνυφασμένη με τον φιλελευθερισμό μέσα από μία επίφαση προοδευτισμού του δικαιωματικού λόγου και μία συστηματική προτροπή προς την ατομική ευθύνη, την οικονομική και θεσμική «κανονικοποίηση» και την ιδιοκτησία, αλλά και την προσαρμογή του ελληνικού υποκειμένου σε ένα «ευρωπαϊκό» αξιακό σύστημα, που υπερβαίνει τη λαϊκή βούληση. Συνηθέστερες αναφορές στις «ευρωπαϊκές αξίες» γίνονται σε ό,τι αφορά την καταδίκη της χώρας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου λόγω της μη θεσμοθέτησης του δικαιώματος ομόφυλης συμβίωσης (βλ. Εισαγωγή), που αποτέλεσε τη βασικότερη κινητήρια δύναμη για τη σύνταξη του νομοσχεδίου για το ΣΣ. Η υπέρβαση της λαϊκής βούλησης από τις διεθνείς επιταγές μάλιστα, οφείλει να γίνεται ακόμα και όταν η βούληση αποτελεί πλειοψηφία ή θέση μίας μεγάλης ομάδας πολιτών: *«ο σεβασμός στις διεθνείς συμβάσεις, στους νόμους, στις δικαστικές αποφάσεις, στις ευρωπαϊκές μας επιταγές δεν μπορεί να είναι α λα καρτ ούτε και μπορεί να συναρτάται κάθε φορά από την υποκειμενική εκτίμηση και αποδοχή της πλειοψηφίας ή άλλων κοινωνικών ομάδων όσο μεγάλες και όσο σημαντικές και αν είναι αυτές οι κοινωνικές ομάδες»* (Κεραμέως, ΝΔ, 2015).

Επιπλέον, η προάσπιση των αξιών, που το φιλελεύθερο τμήμα των εκπροσώπων της ΝΔ πρεσβεύει, γίνεται μόνο μέσα από έναν πολύ συγκεκριμένο δικαιωματικό λόγο, που έχει μία σειρά από σύνθετες συνεπαγωγές για το υποκείμενο αυτών των δικαιωμάτων, το οποίο έμμεσα και άρρητα διαγράφεται ως ένα πολύ συγκεκριμένο υποκείμενο, βάσει της σεξουαλικότητας και της εθνικότητάς του, ενώ μεγάλος αριθμός ατόμων αποκλείεται από αυτά τα δικαιώματα. Πολύ χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των λόγων του Θεόδωρου Φορτσάκη, όπως τον αναλύσαμε παραπάνω αλλά και η θέση που διατυπώθηκε από την βουλευτριά της ΝΔ, Ντόρα Μπακογιάννη: *«Το σύμφωνο της συμβίωσης, όμως, το δικαίωμα ανθρώπων να ζουν μαζί, να ρυθμίζουν αστικά τις υποθέσεις τους, να κληρονομούν ο ένας τον άλλον μετά από μια συμβίωση την οποία έχουν, νομίζω ότι αποτελεί υποχρέωση της ελληνικής Βουλής.»* (Μπακογιάννη, ΝΔ, 2015). Σε τέτοιες τοποθετήσεις εντοπίζουμε και την κατεύθυνση της ΝΔ που αποτελεί σχεδόν κοινή γραμμή όλων των εκπροσώπων (πλην ίσως ενός), πως η θεσμοθέτηση του ΣΣ αποσκοπεί στην οικονομική και θεσμική κανονικοποίηση

των αποκλινόντων ομοφυλόφιλων σωμάτων, χωρίς όμως να μεταβάλλεται το σύστημα ώστε να «χωράει» αυτά τα σώματα, αλλά μεταβάλλοντας τα ίδια τα σώματα, (σε αυτό το ζήτημα θα επανέλθω στο επόμενο κεφ. της παρούσας εργασίας).

Στην κατανόηση της προβληματικότητας και των πολλαπλών διαστάσεων της κατεύθυνσης της ΝΔ συμβάλει η Σαμπσάι, αναλύοντας τη σχέση του έθνους, με τη διεκδίκηση των σεξουαλικών δικαιωμάτων και τον φιλελευθερισμό. Σύμφωνα με αυτήν, ο «προοδευτικός» δικαιωματικός λόγος μέσα από τον οποίο προτάσσονται σήμερα οι ΛΟΑΤΚΙ διεκδικήσεις, χρησιμοποιείται ως ένας δείκτης ετεροποίησης, ώστε να διαχωρίσει τις «Δυτικές» χώρες από τις «άλλες», τις «υπανάπτυκτες χώρες του νότου» και είναι εν γένει οριενταλιστικός. Αυτή η γλώσσα των δικαιωμάτων έχει αρθρωθεί μέσα στα πλαίσια του φιλελευθερισμού και του καπιταλισμού, έτσι ώστε το υποκείμενο να μπορεί να αιτηθεί τα δικαιώματά του. Το υποκείμενο αυτό, όμως, είναι το υποκείμενο του φιλελευθερισμού, και έχει οριενταλιστικά χαρακτηριστικά. Έτσι, η ίδια η πολιότητα, αφού σεξουαλικοποιείται με στόχο τη συμπερίληψη περισσότερων ατόμων, στην πραγματικότητα τελικά επιστρατεύεται σε έναν πολιτισμικό ιμπεριαλισμό (Σαμπσάι, 2022).

Συγκεκριμένα, η αφετηρία της σκέψης της βρίσκεται στη δράση του Queer Nation στις ΗΠΑ τη δεκαετία του 90. Μελετώντας το, διαπιστώνει ότι το βασικό του πρόταγμα ήταν να ριζοσπαστικοποιηθεί το έθνος, ώστε να μεταβληθούν οι πολλαπλές σεξουαλικές κανονικοποιήσεις που εντοπίζονται στην κατασκευή της εθνικής ταυτότητας (Σαμπσάι, 2022: 219). Όπως προκύπτει από το επιχείρημα των Berlant και Warner (το οποίο αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο) η ιδιότητα του πολίτη και το ίδιο το έθνος κράτος εξ ολοκλήρου, εφόσον εμπίπτουν στη δημόσια σφαίρα και μάλιστα στον πυρήνα της, κυριαρχούνται από την ετεροφυλοφιλία και διέπονται από την ετεροκανονικότητα. Στόχος του κινήματος ήταν η πολιτισμική ανατροπή, έτσι ώστε να υπερβούμε αυτή τη μορφή του έθνους κράτους και τα φιλελεύθερα προτάγματα. Επί της ουσίας, το διακύβευμα ήταν να ασκηθεί κριτική στις πολιτικές της ταυτότητας του έθνους κράτους, και αποσυναρμολογώντας τον μηχανισμό των κανονικοποιήσεων του, να προταχθούν οι πολιτικές της αποταύτισης και έτσι να μεταβληθεί το ίδιο το έθνος (Σαμπσάι, 2022: 219).

Τόσο η Σαμπσάι όσο και η παρούσα εργασία, αντιλαμβάνονται τις διεκδικήσεις του Queer Nation και τη συλλογιστική της ανάγκης πολιτικών της αποταύτισης, ως μία ενδεχομένως ενδεδειγμένη διαδρομή μέσα από την οποία θα μπορούσε το έθνος, εφόσον ριζοσπαστικοποιηθεί, να μεταβληθεί σε μία συμπεριληπτικότερη κοινωνική και πολιτική οντότητα, και έτσι να μεταβληθούν οι πολλαπλές εξουσίες που ασκούνται κατά τη διαδικασία κατασκευής του έθνους πάνω στα σεξουαλικά άτομα. Καθώς, ωστόσο, δεν ζούμε σε έναν «κουήρ πλανήτη», παραφράζοντας τον τίτλο του βιβλίου του Michael Warner (1993) και το κίνημα του Queer Nation, παρά τη μεγάλη του κινηματική παρακαταθήκη και τη σημαντική συμβολή του στο παγκόσμιο πολιτικό γίγνεσθαι, στην πορεία παράκμασε.

Στην παρούσα εργασία αντλώντας από αυτές τις διανοητικές παρακαταθήκες θα επιχειρηθεί η άσκηση κριτικής στα επιχειρήματα που συνθέτουν τον λόγο του ΣΥΡΙΖΑ και της ΝΔ. Στο επίκεντρο αυτής της κριτικής βρίσκεται η καταστατική αντίθεση που εντοπίζεται στο κουήρ έθνος, που έγκειται στο ότι το κουήρ διεκδικεί αποταύτισεις ενώ το έθνος είναι εν γένει βασισμένο στις πολιτικές της ταυτότητας (Escoffie και Berube, 1998). Έτσι, στους μη ριζοσπαστικούς Λόγους του ΣΥΡΙΖΑ αλλά και στους φιλελεύθερους Λόγους της ΝΔ διακρίνουμε αυτό που η Σαμπσάι περιγράφει ως «ειρωνική επίλυση» αυτής της αντίθεσης, ότι δηλαδή αντί να γίνει κουήρ το έθνος, έγινε το κουήρ εθνικιστικό, και έτσι το κουήρ υποκείμενο δικαιωμάτων είναι «λευκό», ενώ οι μη «δυτικοί» πολιτισμοί κατασκευάζονται ως «ο εχθρός» των κουήρ ατόμων (Σαμπσάι, 2022: 220).

Η φυλετικοποίηση του κουήρ εδράζεται σε μία οικουμενική αντίληψη της κουηροσύνης (queerness). Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον ότι παρότι η συζήτηση περί οικουμενικότητας των δικαιωμάτων και των αξιών έχει προ ετών παρέλθει, η κριτική στα επιχειρήματα της οικουμενικότητας παραμένει επίκαιρη. Αυτή η υποτιθέμενη οικουμενικότητα του κουήρ εντοπίζεται σε αυτό που ο Joseph Masad περιγράφει ως οικουμενική και ηγεμονική «σεξουαλική επιστημολογία». Σύμφωνα με αυτήν, η σεξουαλικότητα είναι κάτι που βρίσκεται στη δικαιοδοσία του κυρίαρχου ατόμου και δεν είναι αποτέλεσμα κοινωνικών αγώνων εντός των ιστορικοπολιτιστικών συγκεκριμένων των διαφορετικών περιοχών του κόσμου και των διαφορετικών εποχών. Η σεξουαλικότητα, και στην προκειμένη περίπτωση η ομοφυλοφιλία, θεωρείται, επομένως, ότι είναι ίδια σε όλο τον κόσμο και υπάρχει «από πριν». Έτσι,

διαμορφώνονται νόρμες που κάθε κουήρ άτομο οφείλει να ακολουθεί για να μοιάζει στο παγιωμένο πρότυπο του οικουμενικού κουήρ ατόμου, που σαφώς είναι κατασκευασμένο σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα. Εφόσον, το κουήρ άτομο είναι οικουμενικό, τότε και τα δικαιώματά του οικουμενικοποιούνται και έτσι η «προοδευτική Δύση» νομιμοποιείται να επεμβαίνει τόσο πολιτισμικά, όσο και στρατιωτικά, ώστε να προασπίζεται τα οικουμενικά δικαιώματα των κουήρ ατόμων όλου του κόσμου. (Σαμπσάι, 2022: 222)

Αυτή η συνθήκη εκτός του ότι νομιμοποιεί τον «δυτικό» πολιτισμικό ιμπεριαλισμό, παράλληλα έχει και σημαντικές συνδηλώσεις για το ίδιο το υποκείμενο των κοινωνιών όπου κυριαρχούν αυτές οι αντιλήψεις. Η Σαμπσάι παρατηρεί ότι σε αυτά τα πλαίσια αναδύεται η «σεξουαλική πολιτότητα», που είναι η συμπερίληψη σεξουαλικών και έμφυλων «άλλων» στο ευρωπαϊκό φαντασιακό της πολιτότητας, που, όπως ήδη αναφέρθηκε, είναι κυριαρχούμενο από τις κανονικότητες της ετεροφυλοφιλίας. (Σαμπσάι, 2022: 234). Η ιδέα αυτή, εναντιώθηκε στην ετεροφυλόφιλη κυριαρχία στους θεσμούς του δημοσίου χώρου, ωστόσο είναι προβληματική καθώς εν γένει η έννοια «του πολίτη» είναι οριενταλιστική, εφόσον αναφέρεται σε ένα κατ' αφηρημένη έννοια άτομο που μπορεί να γίνει υποκείμενο δικαιωμάτων και αυτό το άτομο είναι βασικά το δυτικό. Ο μη δυτικός πολίτης είναι το καταστατικό εκτός αυτού του ατόμου. Με αυτή τη διαδικασία δημιουργούνται νέα υποκείμενα που φέρουν σεξουαλικά δικαιώματα, στηρίζοντας την αντίληψη ότι πρόκειται περί οντοτήτων που υπήρχαν από πριν και τώρα τους δίνεται πρόσβαση στο πολιτικό. Έτσι, ένα είδος φιλελεύθερου εαυτού παράγεται και πραγματοποιείται (is reified) ως υπέρτατη πραγματικότητα του υποκειμένου (Σαμπσάι, 2022:235). Η αντίληψη ότι η σεξουαλικότητα είναι δικαιοδοσία του υποκειμένου που φέρει πολιτικά δικαιώματα, είναι προέκταση του λογοθετικού πεδίου του φιλελεύθερου λόγου, ο οποίος μονοπωλεί σήμερα την ίδια τη σεξουαλική δημοκρατία, όπως παρατηρούμε τόσο στους Λόγους της ΝΔ όσο και στους ΣΥΡΙΖΑ. Έτσι το δυτικό σεξουαλικό υποκείμενο ανάγεται σε σημείο αναφοράς για την απόδοση σεξουαλικών δικαιωμάτων, ενώ ο «θύτης» της παραβίασης των σεξουαλικών δικαιωμάτων θεωρείται ότι είναι ό,τι αντίκειται στην εκκοσμίκευση, την νεωτερικότητα και τον φιλελευθερισμό της «Δυτικής» κουλτούρας. Έτσι, το κουήρ αντί για πιο συμπεριληπτικό που υποτίθεται ότι διεκδικεί να γίνει, γίνεται όλο και λιγότερο συμπεριληπτικό, βασισμένο σε πολιτικές της ταυτότητας και ενσωματώνει οριενταλιστικά στοιχεία. Έτσι αυτή η «νέα δυτική ύστερη νεωτερική ευ-υποληψία»

περιλαμβάνει κάποιους σεξουαλικούς άλλους με τίμημα τους περαιτέρω αποκλεισμούς όσων ατόμων δεν συμβαδίζουν ή προσομοιάζουν στο αντικείμενο αναφοράς της απόδοσης των δικαιωμάτων (Σαμπσάι, 2022: 238).

Ιδιαίτερα κατατοπιστικός, όσον αφορά στην φιλελεύθερη ταυτότητα και αντίληψη του εθνικού και σεξουαλικού υποκειμένου, είναι ο τρόπος με τον οποίο το άτομο για τη ΝΔ συνδέεται με το έθνος μέσω της οικογένειας και της ιδιοκτησίας, καθιστώντας αυτό το υποκείμενο ετεροφυλόφιλο-πατριαρχικό και ταυτόχρονα καπιταλιστικό. Χαρακτηριστικά αναφέρεται: *«Τα τελευταία χρόνια, όπως όλες και όλοι γνωρίζουμε, εκατοντάδες συμπολιτών μας έχουν ξενιτεντεί, αλλά αυτοί οι άνθρωποι δεν έχουν αποκοπεί από την πατρίδα, έχουν τους ανθρώπους τους εδώ, την περιουσία τους, την έγνοια τους για τον τόπο μας»* (Δαβάκης, ΝΔ, 2016).

Παρά το γεγονός ότι ο ΣΥΡΙΖΑ θεωρείται ότι εκπροσωπεί έναν αριστερό ριζοσπαστικό πολιτικό χώρο, στους Λόγους του διακρίνουμε ορισμένες ομοιότητες με τη ΝΔ σε ό,τι αφορά τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της χώρας. Αρχικά, τόσο με αναφορές στις διεθνείς δεσμεύσεις και στην καταδίκη της χώρας από το ΕΔΔΑ όσο και με ευθείες αναφορές, ο άλλοτε κριτικός προς την Ένωση και τον τρόπο που ασκούνται οι περιφερειακές πολιτικές ΣΥΡΙΖΑ, δηλώνει τον φιλο-ευρωπαϊσμό του. Χαρακτηριστική είναι η παρακάτω τοποθέτηση, όπου εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ κατηγορεί τη ΝΔ ότι η πολιτική της δεν είναι αρκετά φιλοευρωπαϊκή: *«Αναρωτιέμαι πώς είναι δυνατόν άνθρωποι που δηλώνουν φιλοευρωπαϊστές να κλείνουν τα μάτια στην αναγκαιότητα άρσης της διάκρισης που είχε εισαγάγει ο προηγούμενος νόμος, μιας διάκρισης η οποία οδήγησε, ως γνωστόν, στην καταδίκη της Ελλάδας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου»* (Καββαδία ΣΥΡΙΖΑ, 2015).

Σε ό,τι αφορά τη διάσταση της «δυτικής ανωτερότητας», στους Λόγους του ΣΥΡΙΖΑ εντοπίζουμε μία ιδιαίτερα οριενταλιστική τοποθέτηση: *«μπορεί να είναι προσωπική υπόθεση το να κρατάς ή να φιλάς τον σύντροφό σου, δεν είναι προσωπικό και ιδιωτικό το να το κάνεις στο δημόσιο χώρο χωρίς να φοβάσαι, κι όπως γνωρίζουμε σε διάφορες περιοχές του κόσμου σε λιθοβολούν για αυτό»* (Κατριβάνου, ΣΥΡΙΖΑ, 2015). Το γεγονός ότι σε ορισμένες χώρες με διαφορετικά πολιτικά καθεστώτα και ιστορικές, πολιτικές και πολιτιστικές πραγματικότητες, ο λιθοβολισμός είναι ποινή για τη δημόσια έκφραση της ομοφυλοφιλίας δεν αμφισβητείται, και είναι εν γένει ένα πολύ

σημαντικό πρόβλημα. Ωστόσο, στους υπό εξέταση Λόγους, οι πολιτικές επιδιώξεις του ΣΥΡΙΖΑ για τα δικαιώματα των Ελληνίδων και των Ελλήνων γίνονται σε αντιδιαστολή με την «ηθική έκπτωση» ενός «ανατολικού» πολιτισμού, και αυτό είναι οριενταλιστικό και πολιτιστικά ιμπεριαλιστικό. Αντιλήψεις και τοποθετήσεις όπως αυτές, «προασπίζονται» τον σεβασμό σε μία κοινωνική ομάδα, όχι βάσει μίας αντίληψης για την ανθρωπότητα, αλλά σε διεκδίκηση μίας πολιτισμικής ανωτερότητας και κατασκευάζουν έναν πολιτισμικό «άλλο» πολίτη, ο οποίος γίνεται καταστατικός στη συγκρότηση του σύγχρονου «δυτικού» υποκειμένου.

Τέλος, και οι Λόγοι του ΣΥΡΙΖΑ διέπονται και από έναν φιλελεύθερο δικαιωματικό λόγο, ο οποίος είναι άμεσα συνδεδεμένος με την ευρωπαϊκότητα και το περιφερειακό δίκαιο. Πολλές είναι οι αντίστοιχες αναφορές, κάποιες εκ των οποίων αναλύθηκαν και παραπάνω. Οι Λόγοι αυτοί, κατασκευάζουν μία επίφαση προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αξιών, ωστόσο στον πυρήνα της πολιτότητας και της νομοθέτησης δικαιωμάτων υπάρχουν εγγενώς οριενταλιστικά, μη συμπεριληπτικά στοιχεία. Το υποκείμενο των δικαιωμάτων είναι τόσο εθνικά, σεξουαλικά και φυλετικά (περι)ορισμένο, που το ίδιο το βίωμα των υπόλοιπων ατόμων αποσιωπάται και αυτό λειτουργεί ως μηχανισμός εξουσίας πάνω στα υποκείμενα με στόχο την αφομοίωση στις πολλαπλές κανονικότητες, ενώ οδηγεί σε περαιτέρω περιθωριοποίηση.

Εστιάζοντας στο ζήτημα του φιλελευθερισμού, είναι σημαντικό να επανέλθουμε στη ΝΔ, καθώς είναι ένα κόμμα που έχει συνιστώσες που εκπροσωπούν αυτό το σύστημα. Όπως αναλύσαμε παραπάνω, η όλη επιχειρηματολογία της ΝΔ, από την πιο συντηρητική μέχρι την πιο «προοδευτική», επανέρχεται στον λόγο περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, στην ελευθερία της έκφρασης κ.α. όπως αναλύθηκαν παραπάνω. Αναφορές σε αυτά τα δικαιώματα γίνονται τόσο από άτομα που είναι υπέρ της ψήφισης του ΣΣ ως έχει, από άτομα που είναι υπέρ της ψήφισης ενός ενδεχόμενου νομοσχεδίου υπέρ του συμπεριληπτικού γάμου ή και του δικαιώματος τεκνοθεσίας αλλά και από άτομα που όλη η επιχειρηματολογία τους στρέφεται γύρω από τους κινδύνους που ελλοχεύει η θεσμοθέτηση κάποιου από τα παραπάνω.

Το υποκείμενο που συγκροτείται εδώ, είναι αυτό που ο Φουκώ περιγράφει ως φιλελεύθερο υποκείμενο. Σύμφωνα με αυτόν, μαζί με τον φιλελευθερισμό αναδύεται το σύγχρονο κυρίαρχο άτομο. Τα άτομα αυτά στη νεωτερικότητα «εγκαλούνται» ως κυρίαρχα και ελεύθερα (Φουκώ, 2012). Στο επίκεντρο της προβληματικής του Φουκώ, βρίσκεται η σχέση που εγκαθιδρύεται με την άφιξη του φιλελευθερισμού ανάμεσα στο άτομο και την εξουσία. Συγκεκριμένα, για τον Φουκώ, ο φιλελευθερισμός είναι ένα σύστημα που στρέφεται μεν γύρω από τις ελευθερίες, αλλά δεν περιορίζεται στο να τις σεβαστεί ή να τις προστατεύσει. Αντίθετα εγκαλεί τα άτομα να καταναλώσουν ελευθερίες. Η κατανάλωση των ελευθεριών προϋποθέτει να υπάρχουν συγκεκριμένες ελευθερίες, και η ύπαρξη και η διάθεσή τους προς κατανάλωση σημαίνει ότι παράγονται. Έτσι, ο φιλελευθερισμός, δεν διατάζει το υποκείμενο να είναι ελεύθερο, αλλά ο ίδιος παράγει αυτά που τα άτομα χρειάζονται για να είναι ελεύθερα και τα άτομα θεωρούνται ελεύθερα εφόσον ο φιλελευθερισμός τα θεωρεί ελεύθερα. Έτσι, το φιλελεύθερο υποκείμενο, είναι ένα υποκείμενο καταναλωτής ελευθεριών και ο φιλελευθερισμός είναι το σύστημα που αναλαμβάνει τη διαχείριση και την οργάνωση των ελευθεριών. Αυτό σαφώς συνεπάγεται μία σειρά από ελέγχους, απειλές περιορισμούς, καταναγκασμούς κ.α. (Φουκώ, 2012: 63-64).

Η «εμμονή», επομένως, της Νέας Δημοκρατίας και εν μέρει και του ΣΥΡΙΖΑ στην ανάδειξη όλων αυτών των δικαιωμάτων που ως «δυτικός» λαός «οφείλουμε» να θεσμοθετήσουμε, δεν είναι μία σειρά από λόγους που υποδεικνύουν τον τρόπο που το έθνος θα σεβαστεί την ποικιλότητα του φάσματος των εκφράσεων των σεξουαλικοτήτων. Αντίθετα, εμπεριέχει μία σειρά από αφομοιωτικούς μηχανισμούς εξουσίας, καθώς ο ίδιος ο φιλελευθερισμός δημιουργεί την ανάγκη κατανάλωσης από το υποκείμενο όλων αυτών των ελευθεριών που αναφέρονται υπό μορφή δικαιωμάτων, ενώ ταυτόχρονα ορίζει και αυστηρά τους όρους υπό τους οποίους το άτομο θα δικαιούται πρόσβαση σε αυτά.

Στο ελληνικό συγκείμενο, συνεπώς, ακόμα και εφόσον το σύνολο των υπό συζήτηση νόμων θεσμοθετηθεί, όπως και έχει συμβεί ήδη από τον Φεβρουάριο του 2024, με την θεσμοθέτηση του δικαιώματος πολιτικού γάμου ανεξαρτήτως φύλου και πρόσβασης ομόφυλων οικογενειών στην τεκνοθεσία, οι σύνθετες και πολλαπλές γραμμές εξουσίας που διέπουν το έθνος και τη σεξουαλικότητα, δεν έχουν γίνει συνολικά πιο συμπεριληπτικές, ή λιγότερο κανονικοποιητικές ως προς τα αποκλίνοντα από την

ετεροφυλόφιλη κανονικότητα σώματα. Η συμπερίληψη κάποιων παγιωμένων σεξουαλικών ταυτοτήτων στους ετεροφυλόφιλους θεσμούς του δημοσίου χώρου, αντίθετα κάνει την πρόσβαση στην «ολοκληρωμένη» πολιτότητα προσβάσιμη σε ακόμα λιγότερα άτομα και με τίμημα την εκχώρηση μίας σειράς προσωπικών χαρακτηριστικών που είναι διασαλευτικές και κατ'επέκταση επικίνδυνες για το ετεροφυλόφιλο ελληνικό έθνος. Όπως παρατηρεί και η Χαλκιά, «το ετεροφυλόφιλο σεξ είναι ζωτικό στοιχείο της ελληνικότητας» (Χαλκιά, 2007: 132). Η αποκαθήλωση και η αμφισβήτηση της κυριαρχίας του θα μπορούσαν να γίνουν μόνο υπό ριζοσπαστικούς προς το έθνος όρους και όχι υπό τους όρους που θέτει το υφιστάμενο σύστημα.

Προχωρώντας, μία διάσταση των Λόγων της ΝΔ που αποτυπώνει την παραπάνω συνθήκη με σαφήνεια για το σύνολο των εκπροσώπων του κόμματος είναι αυτό που εντοπίζουμε να επαναλαμβάνεται στους Λόγους ως «αντιμετώπιση ενός πραγματικού προβλήματος» Μία αναφορά εκπροσώπου της ΝΔ, που συνοψίζει το τι συνιστά αντιμετώπιση του «πραγματικού προβλήματος» είναι η παρακάτω:

«Είναι πραγματικότητα, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, ότι πολλά ομόφυλα ζευγάρια συμβιώνουν σε μια σταθερή σχέση, συζούν κάτω από την ίδια στέγη, αποκτούν από κοινού περιουσιακά στοιχεία, αποδίδουν φορολογικά έσοδα στο κράτος, συνταξιοδοτούνται, επιθυμούν να ρυθμίσουν πρακτικά ζητήματα που αφορούν το παρόν και το μέλλον, όπως ακριβώς και τα ετερόφυλα ζευγάρια» (Κεραμέως, ΝΔ, 2015).

Ενώ τα πεδία που η ΝΔ αντιλαμβάνεται ότι πρέπει να μεταβληθούν αποσαφηνίζονται ως εξής: «[...] είναι απόλυτα σεβαστό ότι ζητήματα τα οποία αφορούν κοινωνικές, εργασιακές, φορολογικές και ασφαλιστικές εκκρεμότητες, οι οποίες εισάγονται με το παρόν νομοσχέδιο, βρίσκουν την απόλυτη στήριξή μας.» (Βρούτσης, ΝΔ, 2015). Μάλιστα, άλλη εκπρόσωπος του κόμματος σημειώνει : «Το σύμφωνο συμβίωσης [...] δεν αφορά και δεν προστατεύει τη γενετήσια ελευθερία. Αυτή προστατεύεται και από το Σύνταγμα [...]. Το σύμφωνο συμβίωσης αφορά [...] ζητήματα, όπως είναι παραδείγματος χάριν ζητήματα φορολογικής φύσεως, όπως είναι ζητήματα περιουσιακής φύσεως, όπως είναι ζητήματα ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και

ασφάλισης και μία σειρά άλλα διοικητικής φύσεως ζητήματα.» (Παπακώστα-Σιδηροπούλου, ΝΔ, 2015).

Η οριζόντια πρόταξη της αντιμετώπισης ενός «πραγματικού προβλήματος», υπό την έννοια του νομικού κενού σε διοικητικής φύσεως πεδία, έχει μία σειρά από συνεπαγωγές για το υποκείμενο, σύμφωνα με όσα αναλύσαμε παραπάνω. Για τη ΝΔ, που αντιμάχεται και φοβάται μία ενδεχόμενη ριζοσπαστικοποίηση του σεξουαλικού εθνικού υποκειμένου, τα ομοφυλόφιλα άτομα, που ζουν εντός του κράτους οφείλουν να διέπονται από τους ετεροφυλόφιλους και καπιταλιστικούς θεσμούς του σύγχρονου ελληνικού ευρωπαϊκού κράτους. Τα άτομα αυτά, χωρίς να απολαμβάνουν τα προνόμια της ετεροφυλόφιλης πλειοψηφίας, οφείλουν να εισαχθούν σε μία σειρά από πεδία που είναι κατασκευασμένα στα πλαίσια της «κανονικότητας». Με την θεσμοθέτηση νομικών μηχανισμών που μπορούν να στρέψουν τις κουήρ σχέσεις, που είναι διασαλευτικές προς τα κυρίαρχα συστήματα εξουσίας, προς την δημιουργία σταθερών, μακροχρόνιων, αποκλειστικών σχέσεων, που περιστρέφονται γύρω από την από κοινού απόκτηση ιδιοκτησίας και τη μεγιστοποίηση του ατομικού κέρδους, τα κουήρ σώματα γίνονται μέρος της μηχανής αναπαραγωγής των αξιών του κυρίαρχου οικονομικού συστήματος και της ετεροφυλόφιλης κυριαρχίας στον δημόσιο χώρο, «εξουδετερώνοντας» τον κίνδυνο που δημιουργεί η δημόσια ύπαρξη τους έξω από το εξουσιαστικό πεδίο του έθνους-κράτους. Επιδιώκεται, δηλαδή, κανονικοποίηση των κουήρ σωμάτων όπως την περιγράψαμε, ωστόσο χωρίς καν να χρησιμοποιηθεί ο μηχανισμός της παραγωγής δικαιωμάτων γάμου ή τεκνοθεσίας προς κατανάλωση. Στο συγκεκριμένο του 2015, η ίδια διαδικασία κανονικοποίησης επιδιώκεται μέσα από την παροχή περιορισμένων δικαιωμάτων που δεν θα επέφεραν κοινωνικές αντιδράσεις.

Σε ό,τι αφορά την πολιτότητα και τη σύνδεση σεξουαλικότητας και πρόσβασης στο πολιτικό, μία ακόμα συζήτηση παρουσιάζει αρκετές ουσιώδεις διαστάσεις για την κατασκευή του υποκειμένου, αυτή της απόδοσης δικαιώματος ψήφου σε άτομα δεκαεπτά ετών. Η ΝΔ αντιτιθέμενη στο νομοσχέδιο, επαναλαμβάνει ένα πολύ δηλωτικό για τη θεματική επιχείρημα: *«Στα δεκαοκτώ, εκτός από το δικαίωμα ψήφου, έχεις και κάποιες υποχρεώσεις. Στα δεκαοκτώ σε καλεί η πατρίδα να την υπηρετήσεις, στα δεκαοκτώ έχεις τη δυνατότητα να ψηφίσεις»* (Δήμας, ΝΔ, 2016). Το δικαίωμα του εκλέγειν, που βρίσκεται στον πυρήνα της ολοκληρωμένης πολιτότητας παρέχεται στα δεκαοκτώ, και αυτό συνδέεται με την υποχρέωση της στράτευσης. Η πολιτότητα

συνυφαίνεται με την πραγμάτωση του έμφυλου ρόλου της εκπλήρωσης στρατιωτικής θητείας, και αυτή η υποχρέωση καθίσταται προϋπόθεση της πρόσβασης στο πολιτικό. Το δικαίωμα του εκλέγειν παρέχεται προς κατανάλωση υπό την προϋπόθεση της εκπλήρωσης του έμφυλου ρόλου του ατόμου. Φανερά, αφενός, οι βιολογικά γυναίκες δεν συμπεριλαμβάνονται στην συγκεκριμένη εξίσωση, καθώς μιλώντας για πρόσβαση στο πολιτικό, το εννοούμενο υποκείμενο είναι πάντα αρσενικό. Αφετέρου το αρσενικό υποκείμενο οφείλει να εκπληρώσει τον αρρενωπό ρόλο του με την απόδοση του σώματός του στην προάσπιση του έθνους, όπως ήδη εντοπίσαμε και παραπάνω και στις έμφυλες νόρμες που αυτό ορίζει, πριν του αποδοθεί πολιτικός λόγος.

Παρακάτω αναφέρεται: «*Κανένας δεκαεξάρης δεν μπορεί να παντρευτεί, αλλά μπορεί και να ψηφίζει και να επιλέγει Κυβέρνηση. Τι κάνετε;*» (Βαρβιτσιώτης, ΝΔ, 2016). Εδώ, γίνεται ακόμη σαφέστερο ότι το ζητούμενο για τη ΝΔ, είναι το άτομο που θα αποκτήσει πρόσβαση στη διαδικασία του εκλέγειν, να έχει πρώτα εισαχθεί αξιακά στον τρόπο που κατασκευάζεται πολιτισμικά το φύλο του και στις υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτόν. Στην εκπλήρωση του έμφυλου ρόλου που εντοπίσαμε, τώρα προστίθεται και η σύναψη γάμου. Είναι σαφές ότι το εννοούμενο υποκείμενο και στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι καθαρά έμφυλο και σεξουαλικό, καθώς είναι ένα υποκείμενο που στα δεκαοκτώ του, του παρέχεται δικαίωμα σύναψης γάμου, δικαίωμα που τότε, και μέχρι πρότινος, συνέτρεχε μόνο για ετεροφυλόφιλα άτομα.

Επομένως, η πρόσβαση στο πολιτικό, έχει για τη ΝΔ έμφυλες και σεξουαλικές προδιαγραφές, και η απόδοση δικαιώματος ψήφου είναι ένας ακόμα μηχανισμός, μια τεχνική της εξουσίας, που εφαρμόζεται πάνω στον τρόπο που το έθνος εξουσιάζει τον τρόπο που συγκροτούνται οι σεξουαλικότητες των ατόμων. Μέσα από αυτές τις τοποθετήσεις, ο ιδανικός εθνικός σεξουαλικός πολίτης συγκροτείται ως άνδρας, που έχει «υπηρετήσει» το έθνος μέσω της εκπλήρωσης του έμφυλου ρόλου των στρατιωτικών του υποχρεώσεων και είτε έχει ήδη συνάψει γάμο, είτε έχει την δυνατότητα και την πρόθεση να το κάνει.

Σε ό,τι αφορά στον ΣΥΡΙΖΑ, μέσα στους Λόγους του εντοπίζουμε δύο ακόμα σημαντικές διαστάσεις για την κατασκευή του υποκειμένου. Στην προκειμένη περίπτωση είναι δύο ζητήματα που ο τρόπος που εισάγονται στους Λόγους υποδηλώνει

την αντίληψη ότι αφορούν αρχές και αξίες που εντοπίζουμε οριζόντια σε όλα τα ελληνικά υποκείμενα, ανεξαρτήτως θεσιακότητας ή πολιτικών απόψεων.

Το πρώτο ζήτημα είναι η διεκδίκηση χώρων ελευθερίας, συνύπαρξης και αλληλεγγύης. Συγκεκριμένα αναφέρεται: *«Σε αυτόν τον αγώνα καλούμε όλους τους πολίτες, όλους τους ανθρώπους που ζουν σε αυτήν την χώρα: γυναίκες, άντρες, στρείτ, γκέι, λεσβίες, πιστούς και άπιστους κάθε εθνικότητας και εθνοτικής καταγωγής και θρησκειότητας. Θέλουμε μαζί να διευρύνουμε τους χώρους ελευθερίας και συνύπαρξης και αλληλεγγύης και αυτό μπορούμε να το κάνουμε μόνο μαζί, όλες και όλοι μαζί.»* (Κατριβάνου, ΣΥΡΙΖΑ, 2015). Τέτοιου είδους τοποθετήσεις έχουν δύο διαστάσεις. Αφενός αποτελούν έγκληση προς το σύνολο των πολιτών να μετέχουν ενεργά στην κοινωνική και πολιτική ζωή, να καλλιεργήσουν ενσυναίσθηση και να συνοικοδομήσουν μία πιο συμπεριληπτική κοινωνία. Αυτός ο ενωτικός και συμπεριληπτικός λόγος προσκαλεί τους πολίτες να δράσουν έξω από τις ταυτότητες που φέρουν, και «ακροβατεί» σε ένα νήμα ανάμεσα στην πολιτικές της αποταύτισης, που για την εργασία αυτή είναι ενδεχομένως ένας ικανός τρόπος διασάλευσης των κυρίαρχων συστημάτων εξουσίας του έθνους, και στις πολιτικές της ταυτότητας, καθώς εγκυβερνά τα άτομα να δράσουν ονομάζοντας τις ταυτότητες που φέρουν. Από την άλλη πλευρά, οι τοποθετήσεις αυτές είναι εν μέρει αποπολιτικοποιητικές και κατ'επέκταση αποριζοσπαστικοποιητικές, εφόσον το κεντρικό πρόταγμα του ΣΥΡΙΖΑ απευθύνεται πια στο σύνολο του λαού, και ειδικά σε μία περίοδο που η ακροδεξιά είχε σημαντικά ποσοστά στην κοινοβουλευτική της εκπροσώπηση. Διαμορφώνεται, συνεπώς, ένα πολιτικό πρόταγμα που είναι έτσι κατασκευασμένο, ώστε να μην ενοχλεί, και αυτό είναι εν γένει προβληματικό σε ένα πολιτικό σύστημα που οι κανονικότητες του είναι αυτές που οικοδομούν τους αποκλεισμούς του.

Στο ίδιο μήκος κύματος εντοπίζουμε και τη δεύτερη υπερ-πολιτική διάσταση που προτάσσει ο ΣΥΡΙΖΑ, που αφορά στη θρησκεία. Και αυτή τη φορά, αναφερόμαστε σε περιορισμένο αριθμό αναφορών, που έχει ωστόσο, καθοριστικό ρόλο στη συνολική παρουσία και τοποθέτηση του κόμματος. Η θρησκεία παρουσιάζεται ως ένα πεδίο που ούτε θίγεται, ούτε και θα έπρεπε να θίγεται από τους πολιτικούς Λόγους και τις τοποθετήσεις των εκπροσώπων στο Κοινοβούλιο. Η Χριστιανορθοδοξία παρουσιάζεται ως κάτι που αφορά οριζόντια όλες/-ους τις/τους πολίτιδες/τες. Αναφέρεται ως *«η θρησκεία μας»* (Παρασκευόπουλος, ΣΥΡΙΖΑ, 2015).

Χαρακτηριστικά η ιδέα αυτή εντοπίζεται σε αναφορές όπως η παρακάτω: «*Να διευκρινίσω και σήμερα ότι δεν πρόκειται για ένα κείμενο, για ένα κεφάλαιο, για έναν νόμο ο οποίος σημαίνει κάτι που να έχει σχέση με τη θρησκεία μας, με οποιαδήποτε θρησκεία ή που να έχει σχέση με τη φύση ή με οτιδήποτε άλλο*» (Παρασκευόπουλος, ΣΥΡΙΖΑ, 2015). Η θρησκεία, όταν παρουσιάζεται ως ένα οριζόντιο χαρακτηριστικό όλων των πολιτών, που η νομοθετική διαδικασία οφείλει να σέβεται και να μη θίγει, από εκπροσώπους της αριστερής/ριζοσπαστικής πολιτικής φωνής, τότε συνδράμει στην αναπαραγωγή κανονικοτήτων σε ό,τι αφορά το υποκείμενο στο οποίο οι πολιτικές αναφέρονται. Η συντηρητική μερίδα της ΝΔ ανάγει τη θρησκεία σε πεδίο απόλυτα καθοριστικό για την πλειοψηφία των πολιτών, ωστόσο, από μία ρητά πολιτικά συντηρητική θέση. Αναφέραμε και παραπάνω ότι η αντίληψη για το θείο είναι σύμφωνα με τις παρατηρήσεις της Χαλκιά, καθοριστικό για την αυτοαντίληψη του (σεξουαλικού) σώματος και της ελληνικότητας. Όταν ο ΣΥΡΙΖΑ εισάγει τη μη διασάλευση της θρησκευτικής κανονικότητας και εξουσίας, τότε συνδράμει στην κατασκευή της/του σύγχρονου/ου Ελληνίδα/-α σεξουαλικής/ου πολίτη ως ενός χριστιανορθόδοξου θρησκευόμενου ατόμου, με ό,τι η κοινωνική και η πολιτική εξουσία των θρησκευτικών αρχών συνεπάγεται, σεβόμενος ένα σύστημα εξουσιών που οδηγεί στον τρόπο που συγκροτείται το υποκείμενο στην υφιστάμενη κοινωνική σύνθεση.

Συνοψίζοντας, μπορεί να παρουσιαστεί μία σειρά χαρακτηριστικών που φέρει το σύγχρονο νεωτερικό εθνικό σεξουαλικό υποκείμενο, μέσα από τους Λόγους των δύο κομμάτων. Στη σκιαγράφηση του ιδανικού Έλληνα σεξουαλικού πολίτη διακρίνουμε χαρακτηριστικά όπως ότι είναι ετεροφυλόφιλος και υπάγεται και συμμορφώνεται με όλους τους θεσμούς του δημόσιου χώρου που διέπονται από την κυρίαρχη ετεροφυλόφιλη κουλτούρα. Αυτό το εξιδανικευμένο πρότυπο είναι κατά προτίμηση αρσενικού γένους, ώστε να είναι «ευκολότερη» η απόδοση πολιτικών δικαιωμάτων σε αυτό, και έχει εκπληρώσει μία σειρά από «υποχρεώσεις» απέναντι στο έθνος που συγκροτούν την αρσενικότητα και την αρρενωπότητά του (όπως η στράτευση). Αντίστοιχα, σε ό,τι αφορά στις βιολογικά γυναίκες η απόδοση ολοκληρωμένης πολιτότητας προϋποθέτει την εκπλήρωση των δικών τους έμφυλων ρόλων (όπως η σύναψη γάμου και η δημιουργία οικογένειας). Το υποκείμενο αυτό είναι ενταγμένο στο φιλελεύθερο παράδειγμα, και έχει ανάγκη για να «ολοκληρωθεί» την κατανάλωση ελευθεριών που παράγει ο φιλελευθερισμός και το έθνος-κράτος, ενώ υπάγεται και

συμμορφώνεται προς τις νόρμες και τις κανονικότητες που αυτά τα κυρίαρχα συστήματα εξουσίας παράγουν. Μέσα στα πλαίσια αυτής της κυρίαρχης κουλτούρας, το υποκείμενο βιώνει την ελληνικότητα αλλά και τη «λευκότητα» και τη «δυτικότητά» του, ως χαρακτηριστικά που το κάνουν να υπερέχει των «άλλων», εθνικών και φυλετικών υποκειμένων, και αυτή η αυτοαντίληψη στα πλαίσια μίας πολιτιστικής ανωτερότητας, σωματοποιείται και διέπει το υποκείμενο στο σύνολο της ενσώματης δραστηριοποίησής του, όπως και στη σεξουαλική του ζωή.

Το σημαντικότερο, ωστόσο, για την παρούσα εργασία δεν είναι το πως διαμορφώνεται το ίδιο το «πρότυπο» υποκείμενο στο σύγχρονο ελληνικό συγκείμενο. Το κεφάλαιο αυτό λειτουργεί στα πλαίσια της εργασίας ως ένας φακός, που μας βοηθάει να διακρίνουμε όλες αυτές τις σύνθετες και αλληλοτεμνόμενες γραμμές εξουσίας που επιδρούν πάνω στο άτομο, το συγκροτούν και το (περί)ορίζουν. Τα συστήματα εξουσίας όπως η ετεροφυλόφιλη κουλτούρα και η ετεροκανονικότητα, η πολιτισμική κατασκευή της «λευκότητας» και της «δυτικότητας» και η ηθική ανωτερότητα που αυτές συνεπάγονται, η πατριαρχία, ο (νεο)φιλελευθερισμός και ο καπιταλισμός και η θρησκεία εντοπίζονται επανειλημμένα στο «πίσω κείμενο» των τοποθετήσεων που αποτυπώνουν μία πραγματικότητα που επανασυγκροτείται και επανακατασκευάζεται υπό την κυριαρχία τους. Όλα αυτά τα συστήματα, δεν μπορούν να αποτυπωθούν ολοκληρωμένα αν δεν μελετηθούν σε συσχέτιση, καθώς όλα συναντιούνται σε ένα κοινό σημείο τομής, στο έμφυλο σεξουαλικό εθνικό σώμα.

Στο ερώτημα αν απέναντι σε αυτά τα κυρίαρχα συστήματα εξουσίας εντοπίζουμε ουσιαστικά διασαλευτικές και αμφισβητικές τοποθετήσεις στους υπό μελέτη πολιτικούς Λόγους, ιδίως του ΣΥΡΙΖΑ, που εν δυνάμει να μπορούν να τα μεταβάλουν, η απάντηση είναι σύνθετη. Είναι γεγονός ότι η εν λόγω κυριαρχία έχει μακρά ιστορία και καταβολές σε ιστορικές κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές παγκοσμίου εμβέλειας. Έτσι, εντός του mainstream πολιτικού λόγου μίας κυβέρνησης που διεκδικεί, έστω και μακροπρόθεσμα, μία λαϊκή πλειοψηφική νομιμοποίηση, είναι αναμενόμενο να μην εντοπίζουμε εκ θεμελίων ριζοσπαστικότητα. Στο παρόν κεφάλαιο ωστόσο, υπογραμμίζονται διαστάσεις των λόγων του ΣΥΡΙΖΑ που αφήνουν μία «υπόσχεση» για το ότι η κουήρ κριτική στις κανονικοποιήσεις του έθνους κατά κάποιον τρόπο επιβιώνει.

Κεφάλαιο 3ο: Ομοκανονικότητα, Ομοεθνικισμός και Βιοπολιτική

Έχοντας διερευνήσει τους διαφορετικούς μηχανισμούς εξουσίας που εφαρμόζονται πάνω στο εθνικό και σεξουαλικό υποκείμενο μέσα από τους υπό μελέτη πολιτικούς Λόγους, και εφόσον αναζητήσαμε το εάν και πώς θα νοούταν μία ενδεχόμενη διασάλευση ή και ανατροπή των υφιστάμενων συστημάτων εξουσίας, «κουηροποιώντας το έθνος», το κεφάλαιο αυτό θα εστιάσει στα ζητήματα της ομοκανονικότητας, του ομοεθνικισμού και της βιοπολιτικής, μετακινώντας τον φακό της έρευνας αρχικά στα δύο πρώτα (νεότερα) πεδία εξουσίας όπου τα κουήρ αποκλίνοντα σώματα, κανονικοποιούνται και αφομοιώνονται στις επιταγές του φιλελευθερισμού και του έθνους.

Κεντρικά ερωτήματα που θα επιδιώξει να απαντήσει αυτό το κεφάλαιο είναι: πώς οι διεκδικήσεις του ΛΟΑΤ κινήματος αποριζοσπαστικοποιούνται και ενσωματώνονται στις πολιτικές της ταυτότητας και στα προτάγματα του κυρίαρχου εθνικού αφηγήματος και του φιλελευθερισμού; πώς τα παραδοσιακά πεδία εξουσίας ανασυντίθενται, έτσι ώστε να ελέγξουν τα αποκλίνοντα σώματα και κινήματα με τρόπο αναπαραγωγικό και όχι διασαλευτικό προς αυτά; ποιες είναι οι συνεπαγωγές αυτής της πραγματικότητας για τα αφηγήματα περί «προόδου»; ποια άτομα αφορά αυτή η «πρόοδος» και εις βάρος ποιων ατόμων λαμβάνει αυτή χώρα; Τέλος, θα κάνουμε ένα «zoom out» από τις επί μέρους αναλύσεις και θα συσχετίσουμε τα ευρήματα των τριών κεφαλαίων με το φουκωικό εργαλείο της βιοπολιτικής όπως το αναπτύξαμε στην εισαγωγή της εργασίας.

Στο πρώτο τμήμα του παρόντος κεφαλαίου, κεντρικά θεωρητικά εργαλεία για την απάντηση των ερωτημάτων που θέσαμε θα αποτελέσουν οι όροι ομοκανονικότητα και ομοεθνικισμός. Τους ορισμούς των δύο εννοιών αντλούμε από τη Lisa Duggan και τη Jasbir Puar αντίστοιχα.

Ο όρος ομοκανονικότητα, είναι άμεσα συνυφασμένος με την ιδέα της ετεροκανονικότητας, όπως την ορίσαμε παραπάνω ως τη σιωπηρή αίσθηση ορθότητας που δημιουργεί η κυρίαρχη ετεροφυλόφιλη κουλτούρα για τις πρακτικές της (βλ.

Κεφάλαιο 1ο). Η νέα ομοκανονικότητα κατά τη Duggan είναι «πολιτικές που δεν αμφισβητούν τις κυρίαρχες ετεροκανονικές υποθέσεις και θεσμούς, αλλά τις υποστηρίζουν και τις διατηρούν, ενώ υπόσχονται και τη δυνατότητα μιας αποστρατευμένης γκέι κοινότητας και μίας ιδιωτικοποιημένης και αποπολιτικοποιημένης γκέι κουλτούρας, που είναι αγκυροβολημένη στην οικογενειακή ζωή και την κατανάλωση» (Duggan, 2002:177-178). Η ιδέα της ομοκανονικότητας είναι άμεσα συνυφασμένη με τον (νέο)φιλελευθερισμό και την αφομοίωση στις επιταγές του. Το ομοκανονικό υποκείμενο, είναι το φιλελεύθερο υποκείμενο του Φουκώ, που έχει εκχωρήσει την κουηροσύνη του στο φιλελεύθερο σύστημα, έτσι ώστε να του παρασχεθούν προς κατανάλωση ορισμένες θεσμικές ελευθερίες υπό τη μορφή δικαιωμάτων, μέσα στα πλαίσια αποριζοσπαστικοποιημένων κινήματων που μετρούν την επιτυχία τους με βάση την αποδοχή των υποκειμένων τους από το υφιστάμενο σύστημα, και στηρίζουν τις διεκδικήσεις τους στον φιλελεύθερο δικαιωματικό λόγο και στις πολιτικές ταυτοτήτων.

Στους Λόγους της ΝΔ, έχουμε ήδη αναδείξει μία σειρά από κανονικοποιητικές διαστάσεις του φιλελευθερισμού μέσα στους τρόπους που αρθρώνεται ο δικαιωματικός λόγος και στους τρόπους που αυτός κατασκευάζει το νεωτερικό σεξουαλικό υποκείμενο. Το σύνολο σχεδόν των Λόγων των εκπροσώπων του κόμματος διέπεται από αυτή την κατεύθυνση. Για τη ΝΔ χαρακτηριστικά και συνοπτικά αξίζει να παρατεθεί εδώ μία τοποθέτηση που αναλύσαμε παραπάνω, και αντικατοπτρίζει με σαφήνεια την ομοκανονικότητα: *«Είναι πραγματικότητα, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, ότι πολλά ομόφυλα ζευγάρια συμβιώνουν σε μια σταθερή σχέση, συζούν κάτω από την ίδια στέγη, αποκτούν από κοινού περιουσιακά στοιχεία, αποδίδουν φορολογικά έσοδα στο κράτος, συνταξιοδοτούνται, επιθυμούν να ρυθμίσουν πρακτικά ζητήματα που αφορούν το παρόν και το μέλλον, όπως ακριβώς και τα ετερόφυλα ζευγάρια»* (Κεραμέως, ΝΔ, 2015). Η συγκεκριμένη τοποθέτηση θεωρείται ως μία από τις πλέον προοδευτικές για το κόμμα. Η πρόοδος αυτή, ωστόσο, έγκειται στην φιλελεύθερη θεσμική κανονικοποίηση των ατόμων, τα οποία, με αντάλλαγμα δικαιώματα, θα ενσωματωθούν εξ ολοκλήρου στους ετεροφυλόφιλους θεσμούς του δημοσίου χώρου του νεωτερικού ελληνικού έθνους κράτους.

Αντίστοιχα, παρά το αριστερό ριζοσπαστικό «περίβλημα», διακρίνουμε και στους Λόγους του ΣΥΡΙΖΑ, όπως αναπτύξαμε παραπάνω, ότι οι εκπρόσωποι «υποπίπτουν» στην άρθρωση ενός δικαιωματικού λόγου που αποτυπώνει ως πανάκεια για τις ΛΟΑΤ διεκδικήσεις την απόδοση δικαιωμάτων με σαφώς μη διασαλευτικό τρόπο. Βουλευτής του ΣΥΡΙΖΑ αναφέρει: *«οι gay και οι λεσβίες γυναίκες δημιουργούν σταθερές και αφοσιωμένες σχέσεις που είναι ισοδύναμες με τις ετερόφυλες σχέσεις σε όλα τα βασικά χαρακτηριστικά, και ότι τα ομόφυλα ζευγάρια δεν είναι λιγότερο ικανά από τα ετερόφυλα για να μεγαλώνουν παιδιά κι ότι τα παιδιά τους δεν είναι λιγότερο ψυχικά υγιή και κοινωνικά προσαρμοσμένα από τα παιδιά ετερόφυλων ζευγαριών»*. (Δουζινάς, ΣΥΡΙΖΑ, 2015). Εδώ ως κεντρικό επιχείρημα για την απόδοση δικαιωμάτων και την αναγνώριση της πολιτότητας των ομόφυλων ζευγαριών, είναι ότι ο επιστημονικός Λόγος αποδεικνύει ότι τα άτομα αυτά μπορούν κάλλιστα να συμμορφωθούν προς τους ετεροφυλόφιλους θεσμούς του δημοσίου χώρου και να αναπαράξουν όλες τις «βασικές» επιταγές της κυρίαρχης ετεροφυλόφιλης κουλτούρας.

Έπειτα, η Jasbir Puar, αναπτύσσει την ιδέα του ομοεθνικισμού με βάση τον ορισμό της Duggan για την ομοκανονικότητα. Η εστίαση σε αυτό το αναλυτικό εργαλείο, που είναι άμεσα συνδεδεμένο αλλά διακριτό από αυτά της ετερο και όμο κανονικότητας, δεν είναι πια αποκλειστικά η υποταγή στα νεοφιλελεύθερα προτάγματα, αλλά και η αφομοίωση στις επιταγές του κυρίαρχου έθνους και η κατασκευή υποκειμένων επί τη βάση πολιτικών της ταυτότητας, σε μία «λευκή», «δυτική» αντίληψη του φυλετικοποιημένου, φιλελεύθερου, κυρίαρχου, ορθολογικού υποκειμένου, με σαφείς ρατσιστικές και οριενταλιστικές διαστάσεις. Εδώ η Puar εντοπίζει μία σειρά από «ύπουλες συμπαιγνίες» μεταξύ φιλελευθερισμού και εθνικισμού. (Puar, 2022:194), Η ανάγκη ανάδυσης του όρου εδράζεται στην εποχή μετά την 11η Σεπτεμβρίου, όπου στο ευρωαμερικανικό συγκείμενο, οι οριενταλιστικοί, ιμπεριαλιστικοί δημόσιοι Λόγοι εργαλειοποιούν τα ΛΟΑΤ δικαιώματα για να νομιμοποιήσουν τις στρατιωτικές και όχι μόνο επιθέσεις των κρατών απέναντι σε αραβικά κυρίως κράτη, και κατασκευάζουν τα «μη δυτικά» υποκείμενα, και ιδιαίτερα τα μουσουλμανικά, ως καταστατικό εχθρό της καταπάτησης των ΛΟΑΤ δικαιωμάτων.

Στον ορισμό του ομοεθνικισμού η Puar σημειώνει ότι «ο ομοεθνικισμός περιλαμβάνει την απόδοση πρόσβασης στις πολιτισμικές και νομικές μορφές πολιτότητας, σε συγκεκριμένους πληθυσμούς, εις βάρος άλλων, που εξαιρούνται πλήρως ή μερικώς από τα δικαιώματα αυτά» (Puar, 2022: 192). Αυτό γίνεται στα πλαίσια αφηγημάτων της προόδου, τα οποία, όμως, «χτίζονται στις πλάτες των φυλετικοποιημένων και σεξουαλικοποιημένων «άλλων», για τις οποίες και τους οποίους η πρόοδος αυτή είχε κάποτε επιτευχθεί και τώρα υποχωρεί ή δεν ήρθε ποτέ» (Puar, 2022: 193). Έτσι, ο ομοεθνικισμός περιγράφεται ως μία διαδικασία που «στηρίζεται στην ενίσχυση της ευυποληψίας των ομοφυλόφιλων υποκειμένων σε σύγκριση με την επιτελεστική επανάληψη της παθολογικοποιημένης διεστραμμένης (ομο- και ετερο-) σεξουαλικότητας των φυλετικών «άλλων», και ιδιαίτερα των Μουσουλμάνων «άλλων», οι οποίοι/-ες υφίστανται οριενταλιστικές και νεο-οριενταλιστικές προβολές» (Puar, 2022: 193). Η Puar στο ορισμό του θεωρητικού εργαλείου του ομοεθνικισμού, προσθέτει ότι δεν αποτελεί ταυτότητα ή θέση, αλλά αντλεί από τον Deleuze το εργαλείο του αρμολογήματος, Το αρμολόγημα είναι η «διάταξη μίας σύνθεσης», και αυτό συνεπάγεται ότι «δεν αναπτύσσεται σε γραμμικό χρόνο ή μέσα από διακριτές ιστορίες, πεδία ή λόγους», ενώ αποτυπώνεται ως ένα αρμολόγημα απεδαφικοποιητικών και επανεδαφικοποιητικών δυνάμεων, συν-αισθημάτων, ενεργειών και κινήσεων». (Puar, 2022: 193).

Στους Λόγους των δύο κομμάτων υπάρχουν ορισμένα σημεία που είναι πολύ δηλωτικά της ανάδυσης αυτού του νέου πεδίου εξουσίας. Το αφήγημα της προόδου της ΝΔ έγκειται στην επικέντρωση των ομόφυλων υποκειμένων σε ετεροφυλόφιλα εθνικά διακυβεύματα. Χαρακτηριστικά αναφέρεται:

«Σε αυτό το σημείο, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, θα πω ότι η αναγνώριση βασικών δικαιωμάτων στα ομόφυλα ζευγάρια, δεν αναιρεί ούτε και διαβρώνει τον παραδοσιακό θεσμό του γάμου. Σε καμμία περίπτωση δεν διακυβεύεται ο θεσμός του γάμου, ο οποίος είναι άκρως σημαντικός. Πρόκειται για δύο διακριτούς θεσμούς του Οικογενειακού Δικαίου με εντελώς διαφορετικό ιστορικό, πολιτισμικό και κοινωνικό υπόβαθρο.» (Κεραμέως, ΝΔ, 2015).

Από τους Λόγους του ΣΥΡΙΖΑ αξίζει να επαναφέρουμε στο ερευνητικό μας πεδίο μία αναφορά που αναφέρθηκε δύο φορές από τον ίδιο Υπουργό: «*Θέλω να διευκρινίσω κάτι εδώ: ότι το σύμφωνο συμβίωσης όπως εισάγεται δεν έχει καμία απολύτως σχέση με τη φύση, δεν έχει καμία απολύτως σχέση με τη θρησκεία. Έχει σχέση μόνο με την κοινωνική ειρήνη και με το δικαίωμα στη διαφορά.*» (Παρασκευόπουλος, ΣΥΡΙΖΑ, 2015). Για τον εν λόγω Υπουργό, η απόδοση δικαιωμάτων σε ομοφυλόφιλα υποκείμενα μέσα από τη θεσμοθέτηση του ΣΣ είναι απόλυτα ορθολογική, καθώς η πράξη αυτή επ' ουδενί δεν αμφισβητεί ή ελαττώνει την κυριαρχία του έθνους και της θρησκείας, παρά κατοχυρώνει τον εφησυχασμό του γκέι κινήματος διατηρώντας τα υφιστάμενα κυρίαρχα συστήματα ακέραια.

Προχωρώντας στην ανάλυση, είναι σημαντικό, εφόσον εξετάσαμε μία σειρά από μηχανισμούς, συστήματα και πεδία εξουσίας, να διευρύνουμε την οπτική μας γωνία και να μελετήσουμε αυτές τις σύνθετες, επάλληλες γραμμές εξουσίας μέσα από το φουκωικό πρίσμα της βιοπολιτικής. Το αναλυτικό εργαλείο αυτό χρησιμοποιείται σύμφωνα με τον τρόπο που ορίστηκε στην αρχή της εργασίας (βλ. Θεωρητικό Μέρος).

Στο πεδίο που εξετάζει η εργασία, δηλαδή στο σημείο τομής ανάμεσα στις εξουσίες που διέπουν την κατασκευή του έθνους με τις εξουσίες που εφαρμόζονται στην σεξουαλικότητα των ατόμων και κατ' επέκταση στις πολιτικές του σεξ, οι διαφορετικές μορφές εξουσίας που εντοπίσαμε, μπορούμε να διακρίνουμε ότι είναι άμεσα συνυφασμένες με την τεχνολογία εξουσίας της βιοπολιτικής. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελούν εν μέρει τμήματά της. Ο τρόπος, για παράδειγμα, που συγκροτείται ο δημόσιος χώρος, ως ετεροφυλόφιλος, όπως και οι θεσμοί του, σε συνδυασμό με την τοποθέτηση της σεξουαλικότητας στον ιδιωτικό και την κατασκευή της «πραγματικής ιδιότητας του προσώπου» ως κάτι που εντοπίζεται αυστηρά στον ιδιωτικό χώρο και είναι διακριτό από τον πολιτικό και επαγγελματικό εαυτό, είναι γραμμές εξουσίας που εφαρμόζονται στην «ανθρωπότητα ως φυλή». Οι εξουσίες αυτές καθορίζουν τον τρόπο που το έθνος αναπαράγεται βιολογικά και κοινωνικά το ίδιο και αφετέρου την παραγωγική του δύναμη. Αυτό σε συνάρτηση με τους όρους της κυρίαρχης ετεροφυλόφιλης κουλτούρας και ιδιαίτερα με την επικέντρωση στο θεσμό της

οικογένειας, είναι καταστατικά στοιχεία του δημογραφικού, που είναι ένα εν γένει βιοπολιτικό εργαλείο.

Η ορατότητα και η αορατικοποίηση είναι μηχανισμοί που εφαρμόζονται πάνω στα σώματα για να ελέγξουν τόσο την κοινωνική αναπαραγωγή, προτάσσοντας το ετεροφυλόφιλο νορμικό υποκείμενο, όσο και για να πιέσουν τα εξωνορμικά υποκείμενα να αφομοιωθούν στις προσταγές της «φιλελεύθερης κυρίαρχης κανονικότητας». Η επιδίωξη ελέγχου της σεξουαλικότητας του ίδιου το σώματος, ώστε να εξυπηρετεί την βιολογική και κοινωνική αναπαραγωγή των νορμικών υποκειμένων και των συστημάτων εξουσίας βρίσκεται στον πυρήνα του ορισμού του Φουκώ για την βιοπολιτική. Αντίστοιχα, δρα και ο μηχανισμός του φιλελευθερισμού με την κατασκευή φαντασιακών μέσων όρων και κανονικοτήτων. Τα «φίλτρα» μέσα από τα οποία περνάει το υποκείμενο εντός του φιλελεύθερου δικαιωματικού λόγου κατά τη συγκρότησή του, είναι «εργαλεία» που χρησιμοποιεί το κυρίαρχο σύστημα εξουσίας ώστε να αναπαράγεται και να διατηρεί την κυριαρχία του. Ο ομοεθνικισμός και η ομοκανονικότητα είναι πεδία εξουσίας που εφαρμόζονται για να ελεγχθούν τα αποκλίνοντα σεξουαλικά σώματα ώστε να λειτουργήσουν προς όφελος του κυρίαρχου έθνους.

Έτσι συντίθενται τα διαφορετικά συστήματα και οι διαφορετικές τεχνικές εξουσίας σε ένα ψηφιδωτό που αρθρώνεται πάνω στο υπόβαθρο της τεχνολογίας της εξουσίας της βιοπολιτικής. Όλες οι παραπάνω μορφές εξουσίας θα μπορούσαν να εξεταστούν ως τμήματα, ή εργαλεία ή εκφράσεις της βιοπολιτικής, που δρουν στα πλαίσια μιας από τις κεντρικές διαστάσεις της, που είναι ο έλεγχος της σεξουαλικότητας, ως σημείου τομής της πειθάρχησης του σώματος με την πληθυσμιακή «τακτοποίηση». Τα πεδία αλληλεπίδρασης και διασταύρωσης αυτών των μορφών εξουσίας με τη βιοπολιτική, μας βοηθάει να κατανοήσουμε τους σύνθετους τρόπους που η εξουσία εφαρμόζεται για να «τακτοποιεί» τους πληθυσμούς και να ελέγχει τη σεξουαλικότητα και τις ταυτότητες των υποκειμένων της.

Συμπερασματικές σκέψεις

Με τη βοήθεια των θεωρητικών εργαλείων που χρησιμοποιήθηκαν στην ανάλυση του πρωτογενούς υλικού, αναδείχθηκαν και παρουσιάστηκαν μια σειρά από πεδία, συστήματα, μηχανισμοί και τεχνικές εξουσίας που το έθνος εφαρμόζει πάνω στα έμφυλα σεξουαλικά άτομα, έτσι ώστε η κοινωνική (και βιολογική) κατασκευή του να διατηρεί την κυρίαρχη θέση της στο συλλογικό φαντασιακό, και να διέπει τις ταυτότητες, τα σώματα και τα βιώματα των ατόμων, με έναν τρόπο που επιτρέπει να μη βιώνεται ο εθνικισμός απλά ως ιδεολογία ή άποψη αλλά ως κάτι ενδογενές και φυσικό που όλα τα άτομα (οφείλουν να) βιώνουν. Το έθνος και κατ' επέκταση η ελληνικότητα, εντοπίζονται, όχι απλά συνυφασμένα, αλλά άμεσα εξαρτώμενα από το τρόπο που οι πολιτικές του σεξ επιτελούνται και οι σεξουαλικότητες βιώνονται στην Ελλάδα.

Το ηθικά «άρτιο», σεξουαλικά ετεροφυλόφιλο και αποκλειστικό, εθνικά καθαρό και θρησκευτικά ευσεβές πεδίο της «ιδανικής» ελληνικής οικογένειας μεταλαμπαδεύεται ως πρότυπο και αυτοσκοπός στα άτομα, μέσα από τους Λόγους περί «αέναων» παραδοσιακών αξιών, που το ανάγουν σε αδιαμφισβήτητο τμήμα της ύπαρξής τους. Αυτό το πεδίο περιφρουρείτε αυστηρά από το έθνος, καθώς αποτελεί την «μήτρα» κοινωνικής και βιολογικής αναπαραγωγής του. Ο τρόπος που η οικογένεια, επομένως, εγγράφεται στο εθνικό διανοητό, περιλαμβάνει έναν μηχανισμό εξουσίας που το έθνος εφαρμόζει στο σεξουαλικό άτομο. Η κυριαρχία της ετεροφυλόφιλης κουλτούρας και της ετεροκανονικότητας στον δημόσιο χώρο και ο νεωτερικός διαχωρισμός του «πραγματικού εαυτού» του ιδιωτικού χώρου από τον «πολιτικό εαυτό» του δημόσιου χώρου, καθιστούν την ίδια την πρόσβαση στο πολιτικό και το «συλλογικό» της φαντασιακής κοινότητας του ελληνικού έθνους, μία διαδικασία που έχει αυστηρές έμφυλες και σεξουαλικές προδιαγραφές. Η ίδια η επινόηση και η κοινωνική κατασκευή του ιδιωτικού χώρου, σε αντιδιαστολή με τον δημόσιο, αποτελεί μηχανισμό αποσιώπησης και εκτοπισμού ταυτοτήτων, ατόμων και επιθυμιών. Οι «διαδρομές» διανοητότητας και οι ανεκτοί τρόποι ύπαρξης ενώπιον του έθνους, σε συνδυασμό με την αορατικοποίηση όσων δεν συμμορφώνονται με τα πρότυπά τους, συνδιαμορφώνουν το καθεστώς αλήθειας της κυρίαρχης ετεροφυλόφιλης κουλτούρας και συγκροτούν μαζί με τους προηγούμενους μηχανισμούς, τη «σεξουαλικότητα της

εθνικής συμμετοχής». Η ανάλυση των πολιτικών Λόγων που απασχόλησαν την παρούσα εργασία έδειξε πως η σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα είναι χτισμένη επάνω σε κατασκευασμένες κανονικότητες και σε πλασματικούς μέσους όρους ως σημεία αναφοράς του πώς πρέπει μία/ένας Ελληνίδα/-ας να ασκεί τις σεξουαλικές πολιτικές της/του και να συμπεριφέρεται στον δημόσιο χώρο.

Το σύγχρονο σεξουαλικό Ελληνικό υποκείμενο διαπιστώνεται ότι κατασκευάζεται μέσα από επάλληλες γραμμές εξουσίας που εφαρμόζουν επάνω του συστήματα εξουσίας, όπως το έθνος. Ισχυρή και συχνά ενδόμυχη είναι η επιρροή που ασκεί ο (νεο)φιλελευθερισμός στον σχηματισμό της υποκειμενικότητας των ατόμων. Τόσο η αυτοαντίληψη του ατόμου ως καταναλωτή ελευθεριών όσο και η εκπλήρωση των έμφυλων και σεξουαλικών υποχρεώσεων του απέναντι στο έθνος αποτελούν αυστηρές προδιαγραφές για να παρασχεθεί στο άτομο ολοκληρωμένη πρόσβαση στην πολιτική ζωή. Έτσι, η σεξουαλικοποίηση της πολιτικής συμμετοχής αντί να ριζοσπαστικοποιεί το σύστημα, καθιστώντας το πιο συμπεριληπτικό, επιδιώκει, να ασκεί εξουσίες αφομοίωσης στα «αποκλίνοντα» σώματα. Παράλληλα, η «ελληνικότητα» επηρεάζει τη σεξουαλικότητα, μεταξύ άλλων και, μέσα από προτάγματα που στους πολιτικούς Λόγους που μελετήθηκαν, παρουσιάστηκαν ως «υπερ-πολιτικά» και οριζόντια χαρακτηριστικά της εθνικής ιδιότητας, όπως η πίστη και ο σεβασμός στην χριστιανορθοδοξία (πέραν της πολιτισμικής και θεσμικής επιρροής που ήδη ασκεί η «εθνική» θρησκεία στις/στους πολίτιδες/τες).

Για τα κούρη σώματα που δε συμμορφώνονται σε αυτές τις προσταγές και τα πρότυπα, προκειμένου να μην φθείρουν ως ρωγμές τα κυρίαρχα συστήματα εξουσίας, αναδύονται νέα πεδία εξουσίας, που λειτουργούν αφομοιωτικά επί αυτών και τα εντάσσουν στο (νεο)φιλελεύθερο και εθνικ(ιστι)κό διανοητό. Τα πεδία αυτά είναι η ομοκανονικότητα και ο ομοεθνικισμός. Όλα τα παραπάνω αποκρυσταλλώνονται σε ένα πλαίσιο βιοπολιτικής που χαρακτηρίζει «την φύση» των εξουσιών στη νεωτερικότητα και τον προσανατολισμό τους. Η βιοπολιτική αναδύεται στους υπό μελέτη Λόγους ως ένα πλαίσιο, μέσα στο οποίο αναπτύσσονται οι επί μέρους εξουσίες.

Η ανάλυση των Λόγων που άρθρωσαν ο ΣΥΡΙΖΑ και η ΝΔ στις υπό μελέτη κοινοβουλευτικές συζητήσεις καταδεικνύει σημεία μεταξύ τους σύγκλισης αλλά και αποκλίσεις. Σε ό,τι αφορά στη σύγκλιση, η πλειοψηφία των τοποθετήσεων των δύο κομμάτων, εμπεριέχει φιλελεύθερα χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε ότι αφενός η ΝΔ προτάσσει ρητά την φιλελεύθερη ταυτότητα των πολιτικών που στηρίζει, και αποσαφηνίζει ότι τα επιχειρήματά της αρθρώνονται εντός αυτού του ιδεολογικού πλαισίου. Αφετέρου, οι εκπρόσωποι του ΣΥΡΙΖΑ σε αρκετά σημεία φαίνεται να «διολισθαίνουν» σε επιχειρήματα που στηρίζονται σε φιλελεύθερες αξίες και προτάγματα. Συγκεκριμένα, αυτό εντοπίζεται σε τοποθετήσεις που αφορούν την απόδοση δικαιωμάτων και τα αφηγήματα της προόδου. Σε ό,τι αφορά στις αποκλίσεις, διακρίνουμε ότι αρκετοί από τους Λόγους της ΝΔ διέπονται από συντηρητισμό. Οι θέσεις αυτές, ενδεχομένως, προκύπτουν από το «συντηρητικό πρόσωπο» του (νεο)φιλελευθερισμού, όπως αναλύθηκε, ή από άτομα που προέρχονται από πολύ συντηρητικές συνιστώσες του κόμματος. Η ΝΔ συνολικά φαίνεται να παραμένει «πιστή» στην στήριξη και αναπαραγωγή των κυρίαρχων συστημάτων εξουσίας, όπως το έθνος και ο φιλελευθερισμός. Από την άλλη πλευρά, ο ΣΥΡΙΖΑ, σε λίγα σημεία, φαίνεται να διατηρεί εν μέρει μια αριστερή ριζοσπαστική θέση. Στα σημεία αυτά, μπορούμε να διακρίνουμε διαστάσεις αντίστασης προς τις «κανονικοποιητικές» και εθνοπαραγωγικές εξουσίες που ασκούνται στην σεξουαλικότητα.

Σε ό,τι αφορά στη διάσταση της αντίστασης, παρότι οι υπό μελέτη Λόγοι είναι ιδιαίτερα προνομιακοί και εντοπίζονται εντός ενός θεσμού από όπου πηγάζουν και όπου αποκρυσταλλώνονται πολλαπλές εξουσίες, είναι σημαντικό να εντοπιστεί. Οι μορφές που φέρει η αντίσταση στο συγκεκριμένο υλικό, δεν βρίσκονται σε προσωπικό ή κινηματικό επίπεδο, και δεν είναι μόνο προς μία «κούρη» και πιο συμπεριληπτική κατεύθυνση. Σύμφωνα με τον Φουκό, οι αντιστάσεις μπορούν να λάβουν διάφορες μορφές και δεν νοείται εξουσία χωρίς αντίσταση (1991). Έτσι, αναζητώντας αντιστάσεις στα παραπάνω παραθέματα και πορίσματα εντοπίζουμε διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους μέσα στον λόγο επανανοηματοδοτείται το έθνος υπό σεξουαλικούς όρους και η «εθνική σεξουαλικότητα».

Η μία κατεύθυνση προς την οποία επανακατασκευάζεται το έθνος είναι αυτή των (νέο)φιλελεύθερων όρων. Όπως παρατηρήσαμε, εκπρόσωποι και των δύο κομμάτων πραγματεύονται το υπό συζήτηση θέμα μέσα από τους φακούς του (νέο)φιλελευθερισμού. Αυτό διανοίγει ένα ευρύ πεδίο ερωτημάτων και έρευνας σχετικά με το ποιες είναι οι επιπτώσεις στον τρόπο που κατασκευάζεται και νοείται η ελληνικότητα, μέσα στο συγκείμενο της κυριαρχίας των φιλελεύθερων όρων στον τρόπο που πραγματευόμαστε το έθνος, ειδικά με όχημα τις συζητήσεις περί φύλου, σεξουαλικότητας, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εντός «αφηγημάτων της προόδου».

Σε ό,τι αφορά στα ερωτήματα που θέτει αυτή η εργασία, μπορούμε να διακρίνουμε και τοποθετήσεις που πράγματι, φαίνονται να αποτελούν εν δυνάμει αντιστάσεις, προς πιο συμπεριληπτικές, ενδεχομένως κούηρ, εννοήσεις της σεξουαλικότητας και αμφισβητικές και διασαλευτικές προς τις παραδοσιακές νοηματοδοτήσεις του έθνους. Αυτές οι αναφορές βρίσκονται σε ορισμένες τοποθετήσεις λίγων μελών του ΣΥΡΙΖΑ, όπως τις μελετήσαμε και τις υπογραμμίσαμε παραπάνω. Σε ορισμένα σημεία, βέβαια, δε μπορούμε να ισχυριστούμε ότι αυτές οι τοποθετήσεις συγκροτούν πράγματι ρωγμές, καθώς εντασσόμενες στο ευρύτερο πεδίο λόγου και στο σύνολο των επιχειρημάτων ενσωματώνονται στο συντηρητικό εθνικό διανοητό ή στο φιλελεύθερο παράδειγμα. Ελάχιστες είναι οι τοποθετήσεις αυτές που δεν διολισθαίνουν, μετά την άρθρωσή τους προς τις παραπάνω κατευθύνσεις, εντούτοις, η ίδια η παρουσία τους αξίζει αναφοράς στα πλαίσια αυτής της συζήτησης.

Η «κούηρ» αντίσταση, τόσο η μικρότερη ή η μεγαλύτερη, προσωπική, καθημερινή αντίσταση, μέσα από τον λόγο, την ενσώματη παρουσία, την ορατικοποίηση, την αμφιβολία και την αντίδραση καθώς και η συλλογική και κινηματική, μέσα από τις κινητοποιήσεις, τις συλλογικές δράσεις, την ανάπτυξη κοινοτήτων και φροντιστικών σχέσεων, την αλληλεγγύη και τη συλλογική επιμονή σε αξίες και ιδανικά που τα κυρίαρχα συστήματα αντιμάχονται, μπορεί να αναδιαμορφώνει, να μεταβάλλει και εν δυνάμει «κουηροποιήσει» όλους αυτούς τους κυριαρχούμενους θεσμούς και χώρους που εντοπίσαμε. Οι κοινοβουλευτικοί λόγοι, και ειδικά οι λίγοι ριζοσπαστικοί λόγοι του ΣΥΡΙΖΑ, που είναι αποτέλεσμα των παραπάνω ατομικών και συλλογικών πολιτικών αντιστάσεων, υπέδειξαν ότι μέσα σε παραδοσιακά ετεροκανονικούς, πατριαρχικούς

και (νεο)φιλελεύθερους χώρους, υπάρχει η δυνατότητα να αρθρωθούν διαφορετικές θέσεις, αποδομητικές και αμφισβητικές προς τα κυρίαρχα συστήματα εξουσίας. Εμμένοντας σε τέτοιες διασαλευτικές τοποθετήσεις και αντινομικούς τρόπους ύπαρξης, μπορούμε να επανανοηματοδοτούμε τις κυρίαρχες αντιλήψεις, στοχεύοντας σε διαφορετικά, συμπεριληπτικότερα και πιο κούηρ σεξουαλικά και συν-αισθηματικά μέλλοντα, ακόμα και αν αυτό προϋποθέτει την εκ θεμελίων αμφισβήτηση και μεταβολή του τρόπου που νοούμε τα έθνη, το σεξ και τα ίδια τα υποκείμενα.

Πηγές και Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς Πηγές

Πρακτικά Ολομελειών

Ελληνικό Κοινοβούλιο (15 Δεκεμβρίου 2015), Πρακτικά Διαρκούς Επιτροπής Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης του Ελληνικού Κοινοβουλίου 15/12/2015. Ιστοσελίδα Βουλής των Ελλήνων: hellenicparliament.gr. Ανακτήθηκε από:

<https://www.hellenicparliament.gr/Koinovouleftikes-Epitropes/Synedriaseis?search=on&commissionType=e380f416-3327-4690-9eae-670101135a70&commission=9739559c-3495-43cc-98f7-9e892bc9b28d&kwd=%u03A3%u03CD%u03BC%u03C6%u03C9%u03BD%u03BF%20%u03A3%u03C5%u03BC%u03B2%u03AF%u03C9%u03C3%u03B7%u03C2&drdSessionPeriods=26c28f97-f651-4937-85dc-a52600fb148e>

Ελληνικό Κοινοβούλιο (22 Δεκεμβρίου 2015) Πρακτικά Ολομέλειας Ελληνικού Κοινοβουλίου 22/12/2015. Ιστοσελίδα Βουλής των Ελλήνων: hellenicparliament.gr. Ανακτήθηκε από:

<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20151222ap.pdf>

Ελληνικό Κοινοβούλιο (11 Φεβρουαρίου 2016), Πρακτικά Ολομέλειας Ελληνικού Κοινοβουλίου 11/02/2016. Ιστοσελίδα Βουλής των Ελλήνων: hellenicparliament.gr. Ανακτήθηκε από:

<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20160211.pdf>

Ελληνικό Κοινοβούλιο (19 Ιουλίου 2016), Πρακτικά Ολομέλειας Ελληνικού Κοινοβουλίου 19/07/2016. Ιστοσελίδα Βουλής των Ελλήνων: hellenicparliament.gr. Ανακτήθηκε από:

<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20160719.pdf>

Ελληνικό Κοινοβούλιο (20 Ιουλίου 2016), Πρακτικά Ολομέλειας Ελληνικού Κοινοβουλίου 20/07/2016. Ιστοσελίδα Βουλής των Ελλήνων: hellenicparliament.gr. Ανακτήθηκε από:

<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20160720.pdf>

Ελληνικό Κοινοβούλιο (30 Αυγούστου 2016), Πρακτικά Ολομέλειας Ελληνικού Κοινοβουλίου 30/08/2016. Ιστοσελίδα Βουλής των Ελλήνων: hellenicparliament.gr. Ανακτήθηκε από:

<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20160830.pdf>

Δευτερογενείς Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Άντερσον, Μ. (1997). *Φαντασιακές κοινότητες: Στοχασμοί για τις απαρχές και την διάδοση του εθνικισμού*. (μτφ. Π. Χατζαρούλα) Αθήνα: Νεφέλη. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1984).

Καντσά, Β. (2012). Ορατά αόρατες/αόρατα ορατές: δύο όψεις της λεσβιακής παρουσίας στην Ελλάδα. Στο Α. Αποστολέλλη & Α. Χαλκιά (επιμ) *Σώμα, φύλο, σεξουαλικότητα: ΛΟΑΤΚ πολιτικές στην Ελλάδα*, (σ.29-52) Αθήνα: Πλέθρον.

Μαρά, Α. (2022). Μελετώντας την ομογονεϊκότητα στην Ελλάδα: δημόσιος λόγος κατά την ψήφιση του Ν. 4356/2015. *Κοινωνική Πολιτική*, 16, 113–130. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/eeep/article/view/30614>

Μίχος, Ι., & Φίγγου, Λ. (2019). Συμπλεκόμενες και ασύμβατες ταυτότητες στην επιχειρηματολογία κατά της θεσμοθέτησης του συμφώνου συμβίωσης ομόφυλων ζευγαριών: "Ελληνορθοδοξία" και ομοφυλοφιλία *Hellenic Journal of Psychology*, 16, 95-121. ανακτήθηκε από: <https://ejournals.lib.auth.gr/hjp/article/viewFile/7892/7672>

Μπάτλερ, Τζ. (2008). *Σώματα με σημασία: Οριοθετήσεις του φύλου στον λόγο*. (μτφ. Π. Μαρκέτου, επιμ.Α. Αθανασίου) Αθήνα: Εκκρεμές. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1993).

Μπέργκερ Π. & Λούκμαν Τ. (2003) Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας. Μια πραγματεία στην κοινωνιολογία της γνώσης, Αθήνα: νήσος.

Μπερλάν, Λ., & Ουόρνερ, Μ. (2022). Σεξ στο δημόσιο χώρο. Στο: Αβραοπούλου & Χαλκίδου (επιμ) *Αντι-κείμενα Σεξουαλικότητας: Κριτικές θεωρίες, διεπιστημονικές αναγνώσεις* (μτφ. Ο. Τσιάκαλου) σελ. 273–296. Αθήνα: Τόπος. (Το πρωτότυπο κείμενο εκδόθηκε το 1998)

Πουάρ, Τζ. (2022). Ομοεθνικισμός ως αρμολόγημα, μεταδοτικά ταξίδια, συναισθηματικές σεξουαλικότητες. Στο Αβραμοπούλου & Χαλκίδου (επιμ.) *Αντι-κείμενα Σεξουαλικότητας: Κριτικές, θεωρίες, διεπιστημονικές αναγνώσεις* (μτφ. Ο. Τσιάκαλου), σελ. 191-216, Αθήνα Τόπος.

Σαμπσάι, Λ. (2022). Η ανάδυση του άλλου σεξουαλικού πολίτη: Οριενταλισμός και ο εκμοντερνισμός της σεξουαλικότητας. Στο Αβραμοπούλου & Χαλκίδου (επιμ.) *Αντι-κείμενα Σεξουαλικότητας*, κριτικές, θεωρίες, διεπιστημονικές αναγνώσεις (μτφ. Ο. Τσιάκαλου) σελ. 217-245, Αθήνα: Τόπος (Το πρωτότυπο κείμενο εκδόθηκε το 2012).

Φουκώ, Μ. (1978). *Ιστορία της σεξουαλικότητας 1 : Η δίψα της γνώσης*. (μτφ. και επιμ. Γ. Ροζάκη), Αθήνα: Κέδρος. (Το πρωτότυπο κείμενο εκδόθηκε το 1976).

Φουκώ, Μ. (1991). *Μικροφυσική της εξουσίας*. (μτφ. Τρουλινού) Αθήνα: Ύψιλον.

Φουκώ Μ. (2012) *Η Γέννηση της Βιοπολιτικής. Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας 1978-1979* (επιμ. Γ. Ρηνόπουλος, μτφ. Β. Πατσογιάννης), Αθήνα: Πλέθρον.

Φουκώ, Μ. (2017). *Αρχαιολογία της γνώσης*. Μτφ. Παπαγιώργης), Αθήνα: Πλέθρον. (Το πρωτότυπο κείμενο εκδόθηκε το 1969)

Χαλκιά, Α. (2007). *Το άδειο λίκνο της δημοκρατίας: Σεξ, έκτρωση και εθνικισμός στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Ξενογλωσση Βιβλιογραφία

Berlant, L., & Freeman, E. (1992). Queer nationality, *Boundary 2*, 19, σελ. 149-18, Duke University Press.

Bourdieu, P. (1995). *Outline of a theory of practice*. Cambridge University Press.

Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.

Calhoun, C. (1995). *Critical social theory: Culture, history, and the challenge of difference*. Blackwell Pub.

Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of anti-discrimination doctrine, feminist theory, and anti-racist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1, 139-167

Davie, G., & Wyatt, D. (2011). Document analysis. Στο M. Stausberg & St. Engler (επιμ.), *The Routledge handbook of research methods in the study of religion* (σελ. 151-160). London: Routledge.

Duggan, L. (2002). The new homonormativity: The sexual politics of neoliberalism. Στο R. Castronovo & D. D. Nelson (επιμ.), *Materializing democracy: Toward a revitalized cultural politics* (σελ. 175-194). Duke University Press.

Escoffier, J., & Berube, A. (1998). Reflections on queer nation. Στο J. Escoffier (επιμ.), *American homo: Community and perversity*. University of California Press.

- Foucault, M. (1997) *Society Must Be Defended: Lectures from College de France, 1975-1976*, (μτφ. D. Macey), New York, Picador.
- Gray, J. (2000). *Two faces of liberalism*. The New Press.
- Haraway, D. (1991). *Simians, cyborgs, and women: The reinvention of nature*. Routledge.
- Haraway, D. (1998). Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective, στο *Feminist Studies*, 14(3), 575-599.
- Kantsa, V. (2014). The price of marriage: Same-sex sexualities and citizenship in Greece, στο *Sexualities*, 17(7), 818–836.
- Kitching, G. N. (1985). *Nationalism: The instrumental passion*. Oxford University Press.
- Onuf, N. (2013). *World of our making: Rules and rule in social theory and international relations*. Routledge.
- Posel, D. (2004). Getting the nation talking about sex: Reflections on the politics of sexuality and nation-building in post-apartheid South Africa. Στο *Agenda, Empowering Women for Gender Equity*, Taylor and Francis, 19(63), σελ. 53-65.
- Puar, J. (2007). *Terrorist assemblages: Homonationalism in queer times*. Duke University Press.
- Rubin, G. S. (1984). Thinking sex: Notes for a radical theory of the politics of sexuality. Στο Vance (επιμ.) *Pleasure and Danger*, Λονδίνο: Routledge & Kegan, σελ. 267-319).
- Sedgwick, E. K. (1990). *Epistemology of the closet*. University of California Press.
- Taylor, C., et al. (1994). *Multiculturalism: Examining the politics of recognition*. Princeton University Press.
- Warner, M. (1993). *Fear of a queer planet: Queer politics and social theory*. University of Minnesota Press.
- Wittig, M. (1992). *The straight mind and other essays*. Beacon Press.
- Yuval-Davis, N. (2013). *Gender and nation*. University Studio Press.